

ที่ระลึกในพิธีเปิด

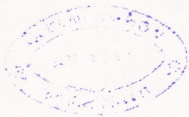
วังเจ้าเมืองพัทลุง

๑๖๑.๓๑๒
ศ๕๒๘๗

ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง
วันที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๙๖

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

พท. ๑

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาจังหวัด...

หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา

กรมศิลปากร . กรมโบราณคดี แหล่งศิลปากร ๑

ที่ระลึกในพิธีเปิด

วังเจ้าเมืองพัทลุง

ตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง
วันจันทร์ที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖

วังเจ้าเมืองพัทลุง

พิมพ์ครั้งแรก ๒๐๐๐ เล่ม
กองโบราณคดี กรมศิลปากร

ISBN 974-418-009-9

ที่ปรึกษา

นายสุวิชัย รัตมีภูมิ
นายมงคล บุญวงศ์
นายนิคม มูลิกะคามะ
นายเสริม สุพรรณกุล

บรรณาธิการ

นายประโชติ สังขานุกิจ

ผู้เรียบเรียง

พลตรีพิบูลย์ จันทโรจวงศ์
นายบรรจง วงศ์วิเชียร
นางสาวภักดิ์ อยู่คงดี
นายประเสริฐ ผุดผ่อง
นายชัยวุฒิ พิชะกุล

คณะทำงาน

นางสิริกุล วิริยามภ
นางอุบลรัตน์ สุภาพ
นางสาวศิริวรรณ ถนิตช่าง
นายวิทยา กวางทอง
นางสาวพยุ่ง วงษ์น้อย

ดำเนินการจัดพิมพ์

กองโบราณคดี กรมศิลปากร

พิมพ์ที่

บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ หมู่ ๔ ถนนชัยพฤกษ์มาลา ตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
โทร. ๕๓๕๑๑๘๐-๕ โทรสาร (๖๖๒) ๕๓๓๒๗๕๒

029124

เลขที่ ๓๖3

959.392
0/528ก

เลขที่ ๖๓๑๑

๖๓๑๑

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND

3111100663243

หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา

สารบัญ

คำนำ	๕
บทที่ ๑	
สภาพทั่วไปของจังหวัดพัทลุง	๗
บทที่ ๒	
ประวัติจังหวัดพัทลุง	๑๓
บทที่ ๓	
ศิลปโบราณสถานในจังหวัดพัทลุง	๒๙
บทที่ ๔	
วังเจ้าเมืองพัทลุง	๕๓
บทที่ ๕	
สกุลจันทโรวงษ์ซึ่งมีความผูกพันกับวังเจ้าเมืองพัทลุง	๗๙
บทที่ ๖	
เรือพัทลุง	๙๗
บทที่ ๗	
บทสรุป	๑๐๐
บรรณานุกรม	๑๐๒
ภาคผนวก	๑๐๓

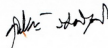
คำนำ

วังเจ้าเมืองพัทลุง เป็นอาคารทรงไทย แบ่งเป็น ๒ กลุ่มอาคาร ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่เดียวกัน กลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่ติดกับถนนราชมงคลก๊วยบริรักษ์ เรียกก้นว่า “วังเก่า” เป็นบ้านพักของพระยาอภัยบริรักษ์ (น้อย จันทโรจวงศ์) เจ้าเมืองพัทลุง ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๐๔-๒๔๓๑ ส่วนกลุ่มอาคารที่ตั้งอยู่ริมคลองลำปำ ห่างจากวังเก่าไปทางทิศใต้ ประมาณ ๓๐ เมตร เรียกว่า “วังใหม่” หรือชาวบ้านเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “วังใหม่ชายคลอง” เป็นบ้านพักของพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร จันทโรจวงศ์) ซึ่งเป็นบุตรชายของพระยาอภัยบริรักษ์ (น้อย จันทโรจวงศ์) เป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงคนสุดท้าย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๑-๒๔๔๖

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๒๔ ทายาทของพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร จันทโรจวงศ์) โดยนายวิเวก จันทโรจวงศ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล ได้มอบวังเจ้าเมืองพัทลุง (วังใหม่) พร้อมทั้งดิน ๒ ไร่ ๓ งาน ๗๕ ตารางวา ให้เป็นโบราณสถานของชาติ ในความดูแลของกรมศิลปากร ถัดมาไม่นาน ทายาทตระกูลจันทโรจวงศ์ ได้มีความประสงค์ยกวังเจ้าเมืองพัทลุง (วังเก่า) พร้อมทั้งดิน ๑ ไร่ ๓ งาน ๒๔ ตารางวา ให้เป็นโบราณสถานของชาติอีกแห่งหนึ่ง

กรมศิลปากรในฐานะผู้ดูแลรักษาได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของโบราณสถานวังเจ้าเมืองพัทลุง จึงได้จัดสรรงบประมาณทำการบูรณะอาคารพร้อมทั้งจัดภูมิทัศน์ ทั้งนี้ เพื่อให้โบราณสถานแห่งนี้ ได้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทย และเป็นอนุสรณ์สถานเมืองพัทลุงต่อไป นอกจากนี้เรื่องพัทลุง ซึ่งเป็นเรื่องที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวเนื่องกับเมืองพัทลุง เห็นสมควรนำมาเก็บรักษาและอนุรักษ์ไว้ที่วังเจ้าเมืองพัทลุง เพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้วยเช่นเดียวกัน

หนังสือวังเจ้าเมืองพัทลุงนี้ กรมศิลปากรได้มอบหมายให้หน่วยศิลปากรที่ ๙ กองโบราณคดี และพลตรี พิบูลย์ จันทโรจวงศ์ เป็นผู้เรียบเรียงขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า ประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นพัทลุงของผู้สนใจทั่วไป สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดวังเจ้าเมืองพัทลุงอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๖ กรมศิลปากรรู้สึกปลาบปลื้มยินดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ล้นเกล้าล้นกระหม่อม

(นายสุวิทย์ รัตติภูมิ)

อธิบดีกรมศิลปากร

บทที่ ๑

สภาพทั่วไปของจังหวัดพัทลุง

พัทลุงเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์จังหวัดหนึ่งของภาคใต้ เคยมีความสำคัญทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมแต่อดีต จากหลักฐานข้อมูลที่ปรากฏทั้งที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ตำนาน ศิลปวัฒนธรรม ชนบธรรม-นิยมประเพณี คติความเชื่อและวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งหลักฐานที่ปรากฏในจังหวัดใกล้เคียง และหลักฐานจากส่วนกลาง ทำให้ทราบว่าจังหวัดพัทลุงเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญและมีเรื่องราวที่น่าสนใจหลายด้าน ในฐานะที่เป็นหัวเมืองสำคัญทางภาคใต้ มีบทบาทในการรักษาความมั่นคงให้กับชาติบ้านเมืองมาหลายยุคหลายสมัย เป็นศูนย์กลางของความเจริญ ทางด้านพุทธศาสนา เป็นอยู่ชั่วอยู่นี้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันพัทลุงยังเป็นจังหวัดที่น่าสนใจศึกษาและมีคุณค่าอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของความเป็น

พัทลุง กล่าวคือ พัทลุงเป็นเมืองที่ตั้งอยู่อย่างสงบ การขยายตัวของเมืองเป็นไปอย่างเชื่องช้าค่อยเป็นค่อยไป ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมือง และการศึกษาสูง ทั้งๆ ที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ได้เอื้ออำนวยมากนัก มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น สถานการณ์ที่เอื้อเป็นธรรมชาติร่มเย็นสบาย เพราะปราศจากปัญหามลภาวะ และการรุกรานทางวัฒนธรรมยังเข้าไปไม่ถึง สภาพพื้นที่เป็นทุ่งนาป่าเขาและบางส่วนเป็นทะเลสาบ จากคำขวัญของจังหวัดที่ว่า “เมืองหนังโนรา อยู่น้ำข้าวพร้าว น้ำตก แล่งนกน้ำ ทะเลสาบงาม เขอกทะเล น้ำพุร้อน” สามารถที่จะบอกให้รู้ถึงสภาพของจังหวัดพัทลุงหลายแง่มุมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

บริเวณริมฝั่งทะเลสาบพัทลุง

สภาพภูมิศาสตร์

พัทลุงตั้งอยู่ทางภาคใต้ฝั่งตะวันตกของอ่าวไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางรถไฟสายใต้ ๘๔๖ กิโลเมตร และตามเส้นทางหลวงสายเอเชีย หมายเลข ๔๑ เป็นระยะทาง ๘๕๘ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๓,๕๓๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๒,๒๐๖,๒๘๗ ไร่ เป็นจังหวัดใหญ่อันดับที่ ๑๑ ของภาคใต้ ตั้งอยู่ระหว่างละติจูด ๗-๖ เหนือ และลองจิจูด ๙๙-๙๕ ตะวันออก

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ จดเขตอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยมีคลองห้วยน้ำใส ฝั่งทะเลน้อยกับคลองนางเรียม เป็นแนวแบ่งเขตระยะทางประมาณ ๖๕ กิโลเมตร

ทิศใต้ จดเขตอำเภอรังษี จังหวัดสงขลา โดยมีคลองพุดซ้อน กับคลองหลวง ซึ่งเป็นแนวเชื่อมระหว่างทะเลสาบสงขลา ตอนในกับตอนนอก เป็นแนวแบ่งเขตระยะทางประมาณ ๖๑ กิโลเมตร

ทิศตะวันออก จดทะเลสาบสงขลา โดยมีร่องน้ำลึกในทะเลสาบเป็นแนวแบ่งเขตกับอำเภอระโนด กิ่งอำเภอกระเส็นถ์ อำเภอสทิงพระ และอำเภอลิขหนคร จังหวัดสงขลา ระยะทางประมาณ ๘๕ กิโลเมตร

ทิศตะวันตก จดเขตอำเภอปะเหลียน อำเภอย่านตาขาว อำเภอเมือง และอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง โดยมีเทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นแนวแบ่งเขต ระยะทางประมาณ ๑๐๕ กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป ทางทิศตะวันตกเป็นเขตเทือกเขาและที่สูง ตั้งแต่เทือกเขานครศรีธรรมราชไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร พื้นที่โดยส่วนรวมสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๔๐-๘๐๐ เมตร ยอดเขาที่สูงที่สุดคือ ยอดเขาร้อย สูงจากระดับน้ำทะเล ๑,๑๒๒ เมตร พื้นที่ตอนกลางของจังหวัดเป็นที่ราบสลับเนินเขา มีภูเขาหินปูนสูงๆ ต่ำๆ อยู่ทั่วไป เช่น เขาหัวแตก เขาชัยบุรี เขาทอง เขาอ้อ เขากลาง เขา

ชัยสน ระหว่างภูเขาที่มีที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำไร่นา ทำนา เป็นอู่ข้าว อู่น้ำของจังหวัด ถัดจากนั้นเป็นที่ราบดินตะกอน ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยที่ราบและภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ เขาจึงโจ้ เขาพระแสน เขาอันเขาผี เขาหินแท่น เขาทั้ง เขาแดง เขาอกทะลุ ตอนเหนือของเขานี้มีบึงขนาดใหญ่ เรียกกันทั่วไปว่า “ทะเลน้อย” ในส่วนที่เป็นทะเลสาบสงขลา มีหมู่เกาะใหญ่น้อยสวยงามด้วยทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เกาะนางคำ เกาะหมาก เกาะแก่ง เกาะหมก เกาะยวน เกาะเสือ เกาะโคบ เกาะดำเหียง เกาะราม เกาะกระ และหมู่เกาะสี่ เกาะห้า ซึ่งเป็นแหล่งเก็บรังนกนางแอ่น ที่ทำรายได้ให้กับประเทศปีละหลายล้านบาท

แม่น้ำลำคลองในจังหวัดพัทลุง เป็นหัวใจสำคัญในการประกอบอาชีพการเกษตรกรรมของชาวพัทลุงมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นลำน้ำสายสั้นๆ และแคบ ต้นน้ำเกิดจากภูเขาและที่สูงทางทิศตะวันตก ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาทางทิศตะวันออก ไหลผ่านหมู่บ้าน ตำบลใดก็เรียกชื่อตามพื้นที่นั้นๆ ทำให้ลำน้ำแต่ละสายมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น คลองป่าพะยอม อำเภอควนขนุน ไหลผ่านตำบลปันแต เรียกว่า คลองปันแต คลองปากประ ไหลผ่าน บ้านท่าลำภา เรียกว่า

คลองท่าลำภา คลองลำป่า อำเภอเมืองพัทลุง ไหลผ่านบ้านท่าแค เรียกว่า คลองท่าแค เป็นต้น นอกจากนี้มีคลองที่สำคัญในอำเภอต่างๆ อีกหลายสาย ได้แก่ คลองหานโพธิ์ คลองท่ามะเตือ อำเภอเขาชัยสน คลองพระเกิด คลองฝาละมี อำเภอปากพะยูน คลองเหล่านี้นี้เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญที่เพิ่มพูนผลผลิตให้กับชาวพัทลุงมาตั้งแต่โบราณ และที่สำคัญยังเป็นแหล่งกำเนิดของมรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอีกด้วย

ภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศของจังหวัดพัทลุง โดยทั่วไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม มีอากาศอบอุ่น เย็นสบายตลอดปี ความแตกต่างของอุณหภูมิมีอยู่ระหว่าง ๑๗.๗-๓๗.๕ องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ย ๒๗.๔ องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย ๑,๙๒๐.๙ มิลลิเมตรต่อปี

ฤดูกาลในจังหวัดพัทลุงก็เช่นเดียวกับจังหวัดภาคใต้อื่นๆ คือ แบ่งได้ ๒ ฤดู

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคม-สิงหาคม เป็นช่วงที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านจังหวัดพัทลุง จะมีฝนตกเพียงเล็กน้อย อากาศค่อนข้างจะร้อน

คลองลำป่า

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนกันยายนไปถึงเดือนมกราคม เป็นช่วงที่ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านอ่าวไทย นำฝนมาตกในจังหวัดพัทลุง ซึ่งจะเป็นช่วงที่ชาวมาดงก็เริ่มหว่านกล้าปลูกข้าวกันทั่วไป

ทรัพยากรธรรมชาติ

พัทลุง เป็นจังหวัดที่มีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอยู่มาก ซึ่งสามารถนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้เป็นอย่างดี เช่น

๑. **พืชผล** เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดพัทลุง เป็นที่ราบมีที่ดินเหมาะแก่การเกษตรกรรม ดังนั้นพืชที่ปลูกกันมากจึงมีผลผลิตสูง ได้แก่ ข้าว ยางพารา มะพร้าว และผลไม้ต่างๆ เช่น ขนุน มังคุด ลำสาดีทุเรียน มะม่วง เป็นต้น

๒. **ป่าไม้** มีมากในบริเวณเทือกเขาบรรทัดธรรมชาติและที่สูงทางทิศตะวันตกของจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็ง เหมาะในการใช้ปลูกสร้างอาคาร เช่น ไม้หลุมพอง ไม้เคี่ยม ไม้ตะเคียนทอง ไม้ภาคบุตร ไม้ยาง ไม้พยอม เป็นต้น ไม้ที่ทำประโยชน์อย่างอื่น มีหวาย ไม้ไผ่ และพันธุ์वानเครื่องยาสมุนไพร

๓. **แร่** ในจังหวัดพัทลุงมีแร่หลายชนิด ที่ค้นพบแล้ว ได้แก่ แร่พลวง ที่ตำบลเกาะเต่า อำเภอควนขนุน อำเภอกงหรา แร่เหล็ก ตะกั่ว และดีบุก มีบริเวณเกาะสี่เกาะห้า บ้านเหมืองตะกั่ว ตำบลป่าบอน อำเภอปากพะยูน

๔. **สัตว์ป่า** มีอยู่ตามเทือกเขาบรรทัดธรรมชาติทางทิศตะวันตกของจังหวัด ตามป่าเขาและความสูงทั่วไป เช่น กวาง เลียงผา แรด เสือ แม่น สมเสร็จ ลิง ค่าง ชะนี หมูป่า ไก่ป่า กระเจง และนกต่างๆ สัตว์เหล่านี้นับวันแต่จะสูญพันธุ์ไปหมดแล้ว เช่น แรด เสือ กวาง เป็นต้น ทางรัฐบาลจึงจำเป็นต้องหามาตรการป้องกันเพื่อสงวนพันธุ์สัตว์ป่าไว้ โดยการประกาศเขตสงวนป่า และห้ามการล่าสัตว์สงวน ได้ส่งเจ้าหน้าที่กองอนุรักษ์สัตว์ป่าออกมากอยควบคุมดูแลรักษาอยู่เป็นประจำ

การปกครอง

จังหวัดพัทลุง ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๗ อำเภอ ๓ กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอควนขนุน อำเภอเขาชัยสน อำเภอปากพะยูน อำเภอกงหรา อำเภอตะโหมด อำเภอป่าบอน กิ่งอำเภอ

ศรีบรรพต กิ่งอำเภอป่าพะยอม และกิ่งอำเภอบางแก้ว มีประชาชนทั้งหมดประมาณ ๔๖๒,๑๖๘ คน เป็นชาย ๒๒๗,๕๐๖ คน เป็นหญิง ๒๓๔,๖๖๒ คน

อนึ่ง สำหรับกิ่งอำเภอบางแก้ว และกิ่งอำเภอป่าพะยอม เป็นกิ่งอำเภอที่กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศตั้งขึ้นใหม่ โดยที่ยกท้องที่ ๓ ตำบลในอำเภอเขาชัยสน คือ ตำบลท่ามะเตือ ตำบลโคกลัก ตำบลนาปะขอ ตั้งเป็นกิ่งอำเภอบางแก้ว ตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอที่ตำบลนาปะขอ ตั้งแต่วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๓ และยกท้องที่ ๔ ตำบลในอำเภอควนขนุน คือ ตำบลป่าพะยอม ตำบลลานข่อย ตำบลเกาะเต่า และตำบลบ้านพร้าว ตั้งเป็น กิ่งอำเภอป่าพะยอม โดยตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอที่ตำบลป่าพะยอม ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๓

เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

จังหวัดพัทลุงมีสภาพพื้นฐานและโครงสร้างทางเศรษฐกิจผูกพันอยู่กับอาชีพเกษตรกรรม ประชาชนร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร ๑,๑๖๕,๓๗๔ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๔๖

ของเนื้อที่ทั้งหมด มีครัวเรือนเกษตรกรทั้งสิ้น ๖๕,๔๘๔ ครัวเรือน มีสถาบันเกษตรกร ๒๘๘ กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกร ๕๕ กลุ่ม กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ๗๕ กลุ่ม กลุ่มยุวเกษตรกร ๖๗ กลุ่ม กลุ่มปรับปรุงคุณภาพยางแผ่นและชายยาง ๕๑ กลุ่ม อาชีพของประชาชนที่สำคัญคือ การทำนา รองลงมาคือ การทำสวนยาง สวนผลไม้ ปลูกผักและทำการประมง

การทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของจังหวัดพัทลุง มีเนื้อที่ในการทำนา ๖๗๔,๐๓๗ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘๔ ของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร การทำนาปีละ ๒ ครั้ง คือ นาปีและนาปรังในเขตชลประทาน โดยการปลูกข้าว ๓ แบบ คือ แบบนาดำ ร้อยละ ๖๐ นาหว่าน ร้อยละ ๑๐ นาหว่านน้ำตม ร้อยละ ๓๐ ผลผลิตข้าวนาปีของจังหวัดพัทลุงเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๑ มีจำนวน ๒๘๒,๔๕๘ เมตริกตัน นับเป็นจังหวัดที่ผลิตข้าวมากเป็นอันดับสองของภาคใต้รองจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ข้าวที่ผลิต ได้แก่ ข้าวเล็บนก ข้าวหอมตรัน ข้าวสังข์หยด ข้าวขาวดอกมะลิ ซึ่งนับว่าเป็นข้าวพันธุ์ดี ส่วนด้านการจับสัตว์น้ำ ได้แก่ กุ้ง ปลาประเภทต่างๆ มีแนวโน้มสูงขึ้น กล่าวคือ เมื่อปี ๒๕๓๐ จับสัตว์น้ำได้

๒๐๐,๕๕๐ กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า ๔,๖๐๗,๖๖๐ บาท ในปี ๒๕๓๑ จับได้ ๒๓๑,๖๖๖ กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่า ๑๐,๔๐๓,๒๗๐ บาท ปัจจุบันจังหวัดได้พยายามส่งเสริมให้ประชาชนเลี้ยงปลาและกุ้งในกระชัง เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีการประกอบอาชีพอื่นๆ อีก เช่น อุตสาหกรรม หัตถกรรม การทำสวนยางพารา การปลูกผลไม้และการปลูกผักชนิดต่างๆ แต่ทำได้ในขอบเขตจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จังหวัดพัทลุงยังไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และขนาดกลาง ย่านธุรกิจการค้าและศูนย์กลางบริการต่างๆ ยังมีน้อยทำให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างเชื่องช้า ประชาชนมีรายได้ต่ำ เพราะรายได้ส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับราคาสผลผลิตทางการเกษตร โดยที่ไม่มีอาชีพอื่นรองรับ จากสภาพดังกล่าวนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทางจังหวัดพัทลุง จะต้องเร่งหามาตรการเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้มีคุณภาพและปริมาณสูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันจะต้องระดมสรรพกำลังหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ให้มีการลงทุนทางธุรกิจ การค้า การบริการ รวมทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่น่าสนใจ โดยการพัฒนาสถานที่ การคมนาคม การประชาสัมพันธ์ การ

รักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้สูงขึ้น การที่จะให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จะต้องมีการระดมแนวความคิด ความรู้ความสามารถ รวมทั้งความตั้งใจของทุกฝ่ายให้ประสานสอดคล้องกัน

การคมนาคม

จังหวัดพัทลุงมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ได้สะดวกรวดเร็ว อาจกล่าวได้ว่าเป็นศูนย์กลางเชื่อมการติดต่อระหว่างจังหวัดสำคัญที่แวดล้อมจังหวัดพัทลุง ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสงขลา และจังหวัดตรัง มีเส้นทางรถยนต์อยู่ในสภาพที่ดีมาก มีการคมนาคมทางเรือในทะเลสาบติดต่อกับจังหวัดสงขลา และมีเส้นทางรถไฟผ่านตัวจังหวัด ทำให้การคมนาคมระหว่างจังหวัดอยู่ในสภาพดี เนื่องจากเป็นเส้นทางผ่านไปสู่จังหวัดต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ส่วนการคมนาคมภายในจังหวัดทุกอำเภอและกิ่งอำเภอยังอยู่ในสภาพที่ไม่น่าพอใจ เพราะถนนหลายสายในท้องถิ่นเป็นถนนลูกรัง ขาดการปรับปรุง การคมนาคมไม่สะดวก ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง จากปัญหาอุปสรรคดังกล่าวนี้ ทำให้การติดต่อระหว่างชุมชนในจังหวัดเป็นไปค่อนข้างลำบาก และมีผลกระทบต่อการนำผลผลิตจากพื้นที่ชนบทเข้าสู่ตลาดตัวเมือง อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าในบางพื้นที่ ซึ่งอยู่บริเวณชนเมืองหรือใกล้เคียงกับเทศบาลมักจะถูกมองข้ามความสำคัญเส้นทางคมนาคมหลายสายอยู่ในสภาพที่รอการบูรณะปรับปรุงมาเป็นเวลาช้านาน การปรับปรุงถนนลูกรังเป็นถนนลาดยางอยู่ในสภาพที่สำคัญ ปัญหาดังกล่าวนี้ จะมีผลกระทบต่อการคมนาคมติดต่อ หรือการเดินทางเข้าสู่สถานที่แหล่งท่องเที่ยว เช่น น้ำตกต่างๆ เป็นไปด้วยความยากลำบาก ทั้งๆ ที่สถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดพัทลุงมีอยู่มาก แต่ยากแก่การเข้าไปถึง นับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่น่าจะได้รับการแก้ไขโดยเร่งด่วน

บทที่ ๒

ประวัติจังหวัดพัทลุง

พื้นที่ที่เป็นจังหวัดพัทลุงในปัจจุบันนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณ เคยเป็นศูนย์กลางการปกครองและศูนย์กลางพระพุทธศาสนาในดินแดนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลามาช้านาน มีหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต คือ โบราณสถานและโบราณวัตถุที่ยังมีร่องรอยให้เห็นได้ในปัจจุบัน เช่น โบราณสถานและโบราณวัตถุ วัดเขียนบางแก้ว ซากเมืองเก่าพระรถ เมืองเก่าบ้านควนแร่ เมืองเก่าเขาชัยบุรี เป็นต้น

พื้นที่จังหวัดพัทลุงสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๒

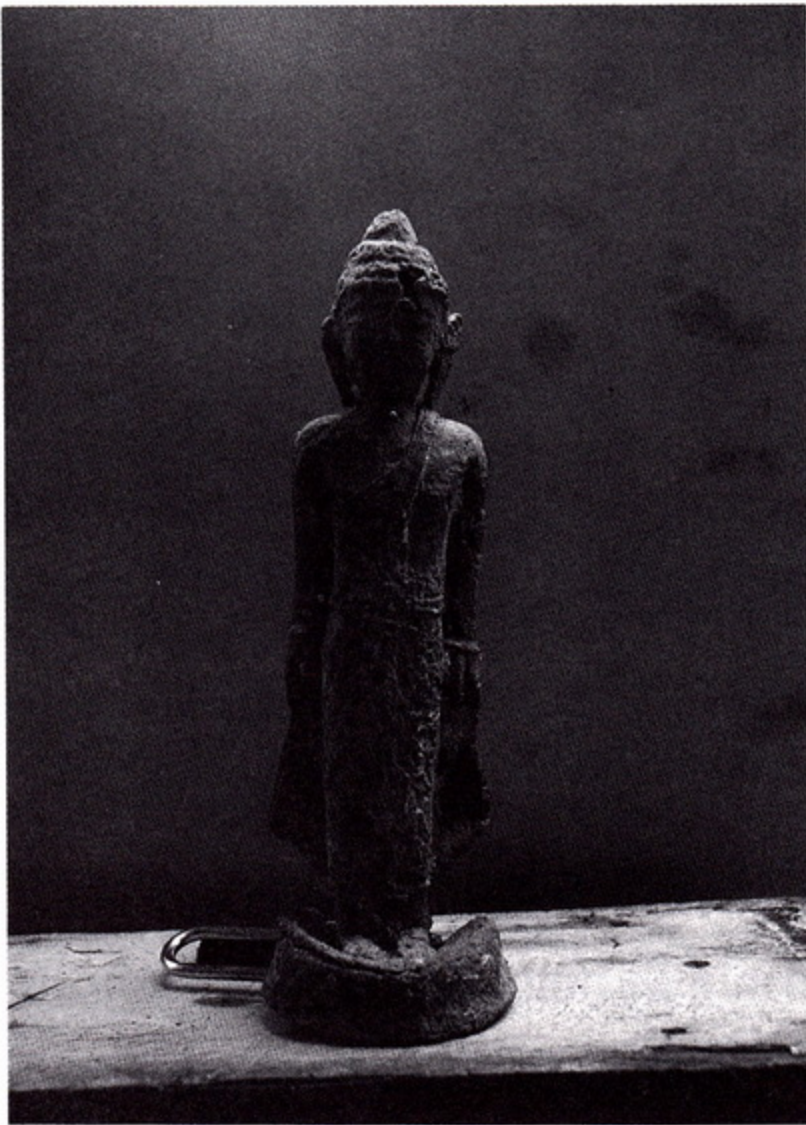
หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดคือ การค้นพบเครื่องมือหินกะเทาะที่ใกล้ๆ ถ้าพระเจ้าชัยบุรี ซึ่งอาจมีอายุอยู่ในสมัยไพลสโตซีนหรือสมัยโฮโลซีน ต่อมาในสมัยหินใหม่ (๒,๕๐๐-๔,๐๐๐ ปี) มนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ได้เริ่มอพยพเข้ามาพำนักตามถ้ำหินปูนหรือเพิงหินของภูเขาลูกโดด ซึ่งได้ค้นพบหลักฐานเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ขวานหินขัด เครื่องปั้นดินเผาลายเชือกทาบ หม้อ ๓ ขา กระดุกมนุษย์ กระดุกสัตว์ หินดู หินทุบเปลือกไม้ที่ถ้ำ และเพิงหินเขาเจียก โครงกระดูกมนุษย์และเครื่องปั้นดินเผาที่ถ้ำเขาลำเลียง อำเภอเมืองพัทลุง นอกจากนั้นยังได้พบขวานหินขัดสมัยหินใหม่กระจายอยู่เกือบทุกพื้นที่ของจังหวัดพัทลุง เช่น บริเวณทะเลสาบสงขลาใกล้เกาะราบ คลองเขาชัยสน คลองบ้านนา บ้านควนกรวด บ้านวัดกลาง บ้านช่องปิ่น บ้านแม่ขรี บ้านสทัง และบ้านห่านโพธิ์ เป็นต้น หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ได้เข้ามาพักอาศัยในพื้นที่ซึ่งเป็นจังหวัดพัทลุง ในปัจจุบันอย่างถาวร ดำรงชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมและการล่าสัตว์เป็นอาหาร โดยอาศัยถ้ำและเพิงหินเป็นที่พัก ต่อมามนุษย์เหล่านี้มีความเจริญมากขึ้นและเริ่มอพยพลงสู่ที่ราบรอบๆ ลุ่มทะเลสาบสงขลาทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก แล้วเริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์

กับชุมชนภายนอก โดยเฉพาะชาวจีน อินเดีย และอาหรับ ที่เข้ามาติดต่อแลกเปลี่ยนค้าขายและการเผยแพร่ลัทธิศาสนาทำให้ชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลาปรับตัววัฒนธรรมภายนอกที่เจริญกว่า ได้แก่ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมาผสมผสานกับลัทธินิยมในท้องถิ่น เป็นแบบแผนกำหนดวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

พื้นที่จังหวัดพัทลุงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - กำเนิดเมืองพัทลุง - ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙

ชุมชนสมัยเริ่มแรกประวัติศาสตร์เริ่มขึ้นทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา ในบริเวณอำเภอรโนด อำเภอกิ่งพระ และอำเภอลิงหนคร จังหวัดสงขลา ตามที่นักวิชาการบางกลุ่มเรียกพื้นที่นี้ว่า “คาบสมุทรลึงพระ” เนื่องจากเป็นแผ่นดินที่มีทะเลกระหนาบอยู่ ๒ ด้าน ด้านทิศตะวันตก คือทะเลสาบสงขลาและด้านทิศตะวันออกคืออ่าวไทย กลุ่มชนบริเวณนี้เรียกตัวเองว่า “ชาวบก” ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่ได้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมากมาย ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชนที่รับเอาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๘ เช่น เทวรูปพระนารายณ์สวมหมวกแขกพบที่วัดขุนช้างและวัดพระสิงห์ (ร้าง) ชิ้นส่วนพระนารายณ์พบที่วัดเจียงพง

วัดพระโคะ

คิวสิงค์และโยนีโทระณะที่วัดมะขามเต่าและที่ถ้ำขุดเขา
คูหาไถลัดวัดพะโคะ พระพิมพ์เนศพบที่พังแชกซี เป็นต้น
นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ของพุทธ-
ศาสนาเถรวาทหลายแห่ง เช่น เจดีย์
วัดเขาน้อย เจดีย์วัดสีหยัง พระพุทธรูปและพระโพธิ-
สัตว์อวโลกิเตศวรพบที่เมืองเก่าสทิงพระ

กลุ่มชนในสมัยนี้อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่สูงน้ำท่วม
ไม่ถึง ซึ่งพบกระจัดกระจายในบริเวณที่เป็นสันทราย เช่น
ชุมชนโคกทอง ชุมชนพังยาง ชุมชนเจดีย์งาม ชุมชนสีหยัง
ชุมชนพะโคะ-เขาคูหา และชุมชนสทิงพระ เป็นต้น
ชุมชนเหล่านี้นอกจากได้พบหลักฐานดังกล่าวแล้วยังได้พบ
เครื่องถ้วยชามจีนสมัยราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ้อง ราชวงศ์
เหม็ง เครื่องถ้วยอันนัม และเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมือง
จากเตาเผาริมคลองปะโอ สิ่งหนึ่งที่แสดงถึงความเจริญ
ของชุมชนได้แก่สระน้ำหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “พัง” ที่ขุด
ขึ้นเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคและใช้ในพิธีกรรมทาง
ศาสนา ซึ่งพบจำนวนมากกว่า ๒๐๐ แห่ง บางแห่งมี
ขนาดใหญ่โตมาก เช่น พังสระ พังจันทร์ เป็นต้น

ศูนย์กลางการปกครองและพุทธศาสนาในกลุ่มทะเล-
สาบสงขลาที่สำคัญในสมัยนี้ได้แก่เมืองสทิงพระหรือที่
เพลนางเลียดชาวระบู้ชื่อว่า “กรุงสทิงพาราณสี” เป็น
เมืองที่มีอำนาจเหนือชุมชนอื่นๆ ในแถบนี้ระหว่าง
พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ อย่างไรก็ตาม เมืองสทิงพระก็
อยู่ใต้อำนาจอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรม-
ราชมาโดยตลอด

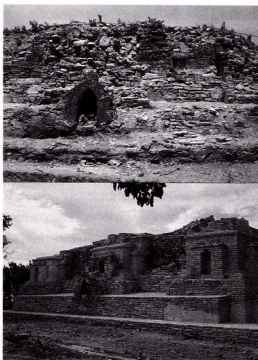
ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบ นักโบราณคดีและ
นักประวัติศาสตร์ได้ศึกษาค้นคว้าและพบว่ามีอายุร่วมสมัย
กับเมืองสทิงพระ เพราะได้พบพระพิมพ์ดินดิบ ชาวบ้าน
เรียกว่า “พระผีทำ” จำนวนมากที่ถ้ำคูหาสวรรค์ เขา
คูหาสวรรค์ ถ้ำมาลัย และถ้ำเขาอกทะลุ พระพิมพ์
ดินดิบเหล่านี้สร้างขึ้นตามคติพุทธศาสนาเถรวาท
นิยมสร้างเป็นรูปพระโพธิสัตว์ต่างๆ เช่น พระโพธิสัตว์
อวโลกิเตศวร พระโพธิสัตว์ปัทมปานิ พระโพธิสัตว์
อมิตาภะ พระโพธิสัตว์ศรีอาริยมตไตรย รูปเทวดาและ
รูปสฤงษะ เจดีย์จำลอง เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้ค้นพบ
พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรหล่อด้วยสำริดที่เมืองเก่า
บ้านควนแร่ ๑ องค์ บริเวณวัดเขียนบางแก้ว ๑ องค์ มี
อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๔

เมืองพัทลุงนั้นจะได้ถือกำเนิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใดและ
มีที่ตั้งเมืองอยู่ ณ ส่วนใดของทะเลสาบนั้น ยังไม่มีหลัก-
ฐานที่แน่ชัด หลวงศรีวัชร (พิณ จันทโรจวงศ์) ผู้
เรียบเรียงพงศาวดารเมืองพัทลุงซึ่งได้รับการจัดเข้าเป็น
ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๕ ได้กล่าวไว้ในตอนที่ ๑
สมัยศึกดาบรพ ว่ามีเรื่องราวเขียนด้วยเส้นดินสอดำใน
กระดาษเพลเย็บเป็นเล่มคล้ายสมุดจีน เรียกว่า “นาง
เลียดชาว” ในสมุดเพลานั้นว่าเมืองพัทลุงตั้งเมื่อราว
๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว แต่หลวงศรีวัชรแจ้งว่า สมุดเพลานาง
เลียดชาวเป็นเรื่องราวกนิหาคารยิดยาวทำนองนิทาน
จึงทำให้ยังไม่อาจรับฟังเป็นข้อยุติได้ อย่างไรก็ตาม หาก
เป็นจริงตามนั้น เมืองพัทลุงก็ควรตั้งมาตั้งแต่ศตวรรษที่
๑๔-๑๕ แต่ไม่อาจค้นหาประวัติของเมืองพัทลุงได้ก่อน
พุทธศตวรรษที่ ๒๐

ที่ตั้งเมืองพัทลุงเท่าที่ปรากฏในหนังสือเพลารื่อง
นางเลียดชาวว่าตั้งที่สทิงพระซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัด
สงขลา สมเด็จพระยาตากสินมหาราชทรงวิจารณ์
ข้อความที่หลวงศรีวัชรนำมาเรียบเรียงไว้ว่า “สัน-

นิษฐานว่าเมืองพัทลุงเดิมเห็นจะอยู่ที่เจ้หังพระ (ท้องที่นี้เดิมชื่อสทิงพระ ต่อมาได้เรียกเพี้ยนไปเป็นจะหังพระ ในปัจจุบันได้กลับมาเรียกว่าสทิงพระอีก) อย่างเช่นหลวงศรีวรวัตรว่านั่นเป็นถูก ที่หลังในครั้งหนึ่งพวกอุยงตันักขึ้นมาตีเมืองแตกจึงย้ายมาตั้งเมืองใหม่ที่บางแก้ว แถววัดเขียนน่านเอง ที่ว่าดังนี้เพราะที่เจ้หังพระและที่บางแก้วมีวัดวา เห็นได้ว่าเป็นที่ตั้งบ้านเมืองทั้งสองแห่ง แต่ที่เจ้หังพระเก่ากว่าที่บางแก้ว มีมืออยู่ได้แน่ว่าในครั้งกรุงเก่า คำที่เรียกว่าอุยงตันักนั้นภาษามลายู (สมัยก่อนคนไทยเรียกมาเลย์ว่ามลายู) แปลว่า "ปลายแหลม" หมายความว่า "ปลายแหลมมลายู" เพราะฉะนั้นพวกอุยงตันักที่ขึ้นมาตีเมืองพัทลุงนั้นคือพวกแขกมลายูจากเมืองยะโฮอันนั่นเอง ศักราชที่พวกอุยงตันักมาตีเมืองพัทลุงที่หลวงศรีวรวัตรลงไว้ว่า แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้นก็เห็นจะถูกมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องประกอบ คือในคราวพระเจ้าหงสาวดียกมาตีกรุงเก่า ในพระราชพงศาวดารว่า พระยาดานียกเข้ามาช่วยไทย ครั้นทัพหงสาวดียกกลับไปแล้วพระยาดานีเห็นไทยอ่อนกำลังปลงเปลี่ยน บังอาจเป็นขบถขึ้นที่กรุงเก่า ความอันนี้ส่อให้เห็นว่าเมื่อพระยาดานีกลับไปคราวนั้นกิดศัพทที่จะเลื่องลือว่ากรุงศรีอยุธยาปลงเปลี่ยนลงมาก พวกแขกมลายูจึงกำเริบขึ้นมาตีหัวเมืองชายแดนไทยกวาดต้อนผู้คนไป ความปรากฏในจดหมายของชาวต่างประเทศว่า ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรได้เมืองปัตตานีและเขตแดนคืนมาตั้งแต่ก่อนหมด แต่แถวเมืองพัทลุงคงสร้างด้วยผู้คนที่เหลือจากแขกกวาดเห็นจะแตกฉาน สมเด็จพระนเรศวรหรือสมเด็จพระเอกาทศรถในแผ่นดินต่อมาจึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์เถิกกล่อมรวบรวมผู้คนและยกเว้นราชการให้พวกข้าไพร่คนทนานเป็นต้น เหตุของพระราชกำหนดที่เป็นหนังสือเก่าที่สืบมาในเมืองพัทลุง"

นักประวัติศาสตร์ในปัจจุบันบางคนไม่ยอมรับว่าเมืองพัทลุงตั้งที่สทิงพระก่อนมาตั้งที่บางแก้วเห็นว่าเป็นเมืองพัทลุงตั้งที่โคกเมืองบางแก้วก่อน เมื่อถูกโจรสลัดมาเลื่อยเข้าปล้นสดมภ์และทำลายลงจึงย้ายเมืองพัทลุงไปตั้งที่บริเวณเขาพระโคะ (หรือพะโคะ) อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เรื่องนี้จะต้องค้นคว้าศึกษากันต่อไป อย่างไรก็ตามชื่อเมืองพัทลุงเพิ่งปรากฏชัดขึ้นในกฎหมายพระไอยการนาทหารหัวเมือง ซึ่งประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๘ ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่จัดลำดับหัวเมืองชั้นนอก

เขาน้อย

เป็นหัวเมืองเอก โท ตรี และจัตวา ระบุว่าเมืองพัทลุงเป็นหัวเมืองตรี เจ้าเมืองมีราชทินนามว่า "ออกญาแก้ว-การพพิไชย ภักดีบดินทรเดโชไชย พริยพาหะ" ถือศักดินา ๕๐๐๐ และเมื่อค่านิยามกฎหมายฉบับดังกล่าวประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. ๑๙๔๘ ก็หมายความว่าเมืองพัทลุงได้กำเนิดขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ ย้อนหลังขึ้นไปหาได้เป็นเมืองใหม่ที่เกิดหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ไม่

เมืองพัทลุงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ - สมัยกรุงศรีอยุธยา

เมืองพัทลุงในช่วงเวลาก่อนที่จะถูกพวกอุยงตันักยกมารุกรานนั้น ได้มีเจ้าเมืองปกครองสืบต่อกันมาเท่าที่สอบค้นได้มี พระยาธรรมวรังคิล ออกเมืองราชแสน และพระสุรัสวธา ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ต่อมากอหลวงยาวราชเป็นเจ้าเมืองพัทลุงต่อจากพระสุรัสวธา (ประมาณ พ.ศ. ๒๑๔๐) ตั้งเมืองพัทลุงอยู่ที่พระโคะหรือพะโคะ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา มีโจรสลัดมาเลย์ที่เรียกว่า

อาจะอารุได้เข้าปล้นเมืองและกวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลยจำนวนมากมาแล้วครั้งหนึ่ง การเสียเมืองให้แก่โจรสลัดครั้งนั้นทางกรุงศรีอยุธยาถือเป็นความบกพร่องของเจ้าเมืองและกรมการเมือง จึงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งราชปัญญาทือทองตราออกมาเอาตัวเจ้าเมืองและกรมการเมืองเข้าไปพิจารณาโทษ แต่ออกหลวงเขยวราชเจ้าเมืองเกรงกลัวพระราชอาญาจึงยิงขยาตายเสียก่อน คงได้แต่ขุนศรีษนาปลัดเมืองและครอบครัวนำไปรับพระราชอาญาจำตรวนขังไว้ระหว่างที่บุคคลเหล่านั้นต้องพระราชอาญาอยู่ดังกล่าว ได้มีช้างตกม้ามันหนีออกจากโรงช้าง หมอควาอยู่ข้างไม่อาจควบคุมช้างตกม้ามันนั้นได้ แต่หมื่นอินทรพงษาบุตรขุนศรีษนา ซึ่งเป็นหมอควาอยู่ข้างเก่าของเมืองพัทลุงสามารถจับช้างนำกลับเข้าโรงได้ นับเป็นความชอบในราชการ ขุนศรีษนาผู้เป็นบิดาจึงได้รับพระราชทานอภัยโทษให้ออกจากที่คุมขังแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้กลับมาเป็นปลัดเมืองพัทลุงตามเดิม ส่วนตัวหมื่นอินทรพงษาก็ได้เป็นขุนศรชราแก้วพันส่วย กลับมาอยู่เมืองพัทลุงเช่นเดียวกัน

ออกเมืองกักตุนทัพและออกเมืองค้าเป็นเจ้าเมืองพัทลุงคนต่อมาตามลำดับ ขณะที่ออกเมืองค้าเป็นเจ้าเมืองนั้นเองเป็นเวลาที่สุดตกอยู่ขงตนัก (เนื่องจากเป็นภาษาของชาวมลายู จึงมีผู้เรียกชื่อเพี้ยนๆ กันอยู่บ้าง เช่นเรียกว่า ดุขังคังตังนัง หรือ อุขงตะนัง ก็มี) ยกมาตีเมืองพัทลุงอีกครั้งหนึ่งตามที่ปรากฏในคำวิจารณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชฯ ดังได้กล่าวมาข้างต้นนั้น พอพวกอุขงตะนังเข้ามาปล้นสดมภ์เกาะภูวิหารบ้านเรือนและกวาดต้อนผู้คนกลับไปไม่ทันไร แยกเมืองโทรบุรีที่เห็นเมืองพัทลุงกำลังบอบช้ำอยู่ก็ยกมาปล้นสดมภ์ซ้ำเติม จนเมืองพัทลุงขณะนั้นยับเยินลง ออกเมืองค้าซึ่งเป็นเจ้าเมืองอยู่ในขณะนั้นได้หลบหนีไป แต่ทางกรุงศรีอยุธยาเห็นว่าศึกคราวนี้เหลือกำลังนัก พิจารณาเห็นไม่เป็นโทษแก่เจ้าเมืองเหมือนเมื่อคราวศึกอาจะอารุ ก็โปรดเกล้าฯ ให้ออกเมืองค้าคงเป็นเจ้าเมืองต่อไป และให้เกลี้ยกล่อมรวบรวมราษฎรที่กระจัดพลัดพรากให้กลับมาสร้างบ้านสร้างเมืองกันใหม่ และด้วยความเห็นอกเห็นใจชาวเมืองพัทลุงที่ได้รับทุกข์เวทนาแสนสาหัสเช่นนั้น กรุงศรีอยุธยาจึงยกเว้นมิให้เรียกส่วยเอาจากเมืองพัทลุงต่อไป

หลังการล่มสลายของเมืองพัทลุงในการปล้นสดมภ์ของโจรมาเลย์ก็กลุ่อยู่ขงตนักแล้ว ออกขุนเทพดำรงเป็น

เจ้าเมืองพัทลุง แต่ในพงศาวดารเมืองพัทลุงมิได้แจ้งชัดว่าออกขุนเทพดำรงตั้งเมืองพัทลุงอยู่ ณ แห่งหนตำบลใดแจ้งเพียงว่าอยู่ในประมาณแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถและต่อมาตามะระหุ่มแขกอิสลามมาแต่เมืองสาโลมาขอพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองพัทลุง และย้ายเมืองพัทลุงไปตั้งที่หัวเขาแดงปากน้ำ การตั้งเมืองพัทลุงที่หัวเขาแดงนี้นักประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งเห็นว่าน่าจะคลาดเคลื่อนไป ด้วยหัวเขาแดงเป็นถิ่นกำเนิดของเมืองสงขลามากกว่า แต่ คุณสุภัทร สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง ผู้เรียบเรียงประวัติตระกูลสุตตันสุลัยมาน เห็นว่าถูกต้องแล้ว โดยได้ให้รายละเอียดว่าท่านดาโต๊ะโมกอลซึ่งเป็นตระกูลเจ้าผู้ครองนครแห่งเมืองสาเลห์ในประเทศอินโดนีเซีย เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามนิยาสุนนีอพยพครอบครัวและบริวารท่านเครือหลบนี้นักล่าเมืองขึ้นชาวยุโรป ด้วยกองเรือสำเภามาตั้งบ้านแปลงเมืองขึ้นที่หัวเขาแดงปากทะเลสาบสงขลา และได้ทำให้เมืองที่ตั้งใหม่นี้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นเมืองท่าเป็นที่นิยมชมชอบของชาวสงขลาและชาวเมืองพัทลุงโดยทั่วไปในขณะนั้น จึงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากพระเจ้าแผ่นดินแห่งกรุงศรีอยุธยาและได้โปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงใหญ่ของพระเจ้ากรุงสยาม ทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการปกครองเมืองพัทลุงในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๖๒-๒๑๗๒) เมื่อท่านดาโต๊ะโมกอลถึงแก่อสัญกรรมในราว พ.ศ. ๒๑๖๓ แล้ว บุตรชายของท่านชื่อท่านสุลัยมานได้รับอำนาจให้เป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุงสืบต่อจากบิดา และท่านฟาร์ซีน้องชายท่านสุลัยมานเป็นผู้ช่วยข้าหลวงใหญ่หรือปลัดเมืองตอนนี้อยู่ที่ท่านสุลัยมานได้ย้ายเมืองพัทลุงจากาสทหิพระมาอยู่ที่หัวเขาแดง และเพื่อให้การปกครองของท่านชอบด้วยกฎหมายต้องด้วยราชันติ จึงได้กราบบังคมทูลต่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมขอพระราชทานอำนาจนั้น ก็ตรงกับหนังสือกลบาวัดจังหวัดพัทลุงในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีความตอนหนึ่งระบุว่า "อยู่มาเล่าไซ้ ๗๔" ที่เรียกว่าดาตุมระหุ่ม หรือดาตุมระหุ่ม นั้น หมายความว่าท่านสุลัยมานนี่เอง ทั้งนี้เป็นเพราะบรรดากลุ่หลานของท่านสุลัยมานมักเรียกท่านว่า "ตะดู มัรหุ่ม" แต่คนไทยในท้องถิ่นเรียกเพี้ยนไปเป็น "ดาตุมระหุ่ม" หรือ "ตะดู-พระหุ่ม" และเลยเรียกชื่อท่านว่า "ทวดหุ่ม" และ

น้องชายของท่านที่ชื่อฟาริศมไทยก็เลยเรียกว่า "ทวดโหม" เพื่อให้คู่กับคำว่า "ทวดห่ม" นั่นเอง

เมื่อท่านสุลต่านเป็นเจ้าเมืองพัทลุงแล้วก็ได้ปรับปรุงหัวเขาแดงให้เป็นเมืองท่าที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอำนาจการปกครองเมืองพัทลุงของท่านสุลต่านได้ครอบคลุมพื้นที่เมืองพัทลุงทั้งหมด เริ่มแต่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทยตั้งแต่ตอนล่างของเมืองนครศรีธรรมราช ะเรียมลงมาถึงชายฝั่งทะเลตะวันออกไปจนจรดอาณาเขตของเมืองปัตตานี และครอบคลุมพื้นที่ทางบกทั้งหมดตั้งแต่ตอนล่างของเขตนครศรีธรรมราชที่จรดฝั่งทะเลอันดามันด้านตะวันตก หรือนัยหนึ่งตลอดฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ตั้งแต่ฝั่งใต้ของแม่น้ำก้นต้งลงไปจนจรดคว้นปรีดและไทรบุรี ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นพื้นที่กว้างใหญ่มากเปรียบเทียบกับได้เสมือนหนึ่งเป็นควรัฐหรือคว้นอย่างสมัยโบราณ ในพื้นที่อันกว้างใหญ่ของเมืองพัทลุงนี้ได้แบ่งเขตปกครองย่อยไปเป็นเมืองจัตวาอยู่ในความควบคุมของเจ้าเมืองพัทลุงรวม ๑๓ เมืองจัตวา ได้แก่เมืองปะเหลียน ชะวิต กำแพงเพชร (ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา) จะนะ เทพา สงขลา (เป็นเมืองปากน้ำของพัทลุงที่หัวเขาแดง) สทิงพระ (สตริงเปรี๊ยะ) พัทลุง (ที่เขาวะเคะ) ระโนด (ทอน-โนด) ปราณ (ในตำบลท่าเสม็ดพัทลุง ติดตำบลชะวอดของนครศรีธรรมราช) ศรีนา (ในตำบลวังเนียง จังหวัดพัทลุง) ศรราชา และเมืองสทิง (ในท้องที่บ้านพระเกิด อำเภอปากพูน จังหวัดพัทลุง)

ในปี พ.ศ. ๒๑๗๒ ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้นในกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือเมื่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเสด็จสวรรคต พระโอรสองค์ใหญ่พระชนมายุ ๑๒ พรรษา ได้ขึ้นเสวยราชย์ทรงพระนามว่าสมเด็จพระเชษฐาธิราช แต่เจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ผู้ดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหม ได้จับสมเด็จพระเชษฐาธิราชสำเร็จโทษเสีย แล้วยกพระโอรสองค์รองของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งมีพระชนมายุ ๔ พรรษา ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แทนทรงพระนามว่า สมเด็จพระเอกาทศวงศ์ สมุหพระกลาโหมตั้งตนเองเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และดำเนินการให้สมเด็จพระเอกาทศวงศ์ ทรงบรรพชาเป็นสามเณร และหลังจากที่ยุวกษัตริย์พระองค์นี้ขึ้นครองราชย์ได้เพียง ๑๖ วัน สมุหพระกลาโหมก็จับสำเร็จ

โทษเสียในขณะที่ยังทรงเป็นสามเณรนั้นอีกพระองค์หนึ่งแล้วสมุหพระกลาโหมก็สถาปนาตนเองขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ มีพระนามว่าพระเจ้าปราสาททอง พุทธกรรมของการเสวยราชย์ของพระเจ้าปราสาททองทำให้เมืองปัตตานีและเมืองนครศรีธรรมราชประกาศแข็งเมืองขึ้นในปี พ.ศ. ๒๑๗๒ และ พ.ศ. ๒๑๗๓ ตามลำดับ แต่สำหรับเมืองพัทลุงซึ่งท่านสุลต่านเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุงอยู่นั้น มิได้ทำการแข็งเมืองเช่นเดียวกับเมืองปัตตานีและเมืองนครศรีธรรมราช

หลักฐานทางเอกสารของฮอลันดากล่าวว่าใน พ.ศ. ๒๑๗๒ เมืองปัตตานีเป็นกบฏต่อกรุงศรีอยุธยาโดยรับคำยุยงจากฮอลันดา พวกกบฏปัตตานีได้ยกกำลังเข้าโจมตีเมืองพัทลุงทำให้เมืองพัทลุงได้รับความเสียหายอีกครั้งหนึ่ง สำหรับที่ตั้งเมืองพัทลุงที่ถูกโจมตีจากพวกเมืองปัตตานีครั้งนี้ นักประวัติศาสตร์ได้มีความเห็นแตกต่างกันอยู่ ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่าขณะนั้นเมืองพัทลุงตั้งอยู่ที่บ้านควนแดงโดยย้ายหนีโจรมาเลยมาจากโคกเมืองบางแก้วอีกทีหนึ่ง เมื่อถูกพวกเมืองปัตตานีโจมตีแล้วก็ย้ายเมืองไปตั้งที่เขายูบุรี อันเป็นชัยภูมิเหมาะแก่การป้องกันการรุกรานจากแขกมาเลย์ต่อไป ด้วยว่าเป็นที่อยู่ท่าทะเลสาบประมาณ ๔ กิโลเมตร มีภูเขาล้อมรอบ ๓ ด้าน คือเขาเมืองหรือเขายูบุรีอยู่ทางทิศใต้ เขาพลูอยู่ทางทิศตะวันออก เขาบ่อผาลอยู่ทางทิศตะวันตก และยังมีเนินเขาเดียวตั้งอยู่ตรงมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย หากได้จัดทำกำแพงเมืองเสริมสิ่งกีดกันตามธรรมชาติแล้ว ก็ย่อมจะมีความปลอดภัยจากการโจมตีของผู้รุกรานได้มากกว่าที่ตั้งเมืองในที่เดิมๆ มานั่นทั้งสิ้น ส่วนพงศาวดารเมืองพัทลุงมิได้กล่าวไว้แจ้งชัดว่าเมืองพัทลุงที่เขายูบุรีนี้ย้ายที่ตั้งเมืองไปจากที่ใด คงกล่าวเพียงว่า "ต่อมาเพริชผู้พริหม์เมีย ตายายนายใหญ่ กับหมื่นจันทน์ปากนางทรงหมื่นอินทรทรงศักดิ์ หมื่นจำเียนท้าวปากพวกพร้องเข้าไปขอพระราชทานโปรดให้เพริชเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ได้ย้ายเมืองมาตั้งที่เขายูบุรี ฝ่ายปละท้าวตะวันตกทะเลสาบ" แต่หนังสือประวัติระกูลสุลต่านสุลัยมานซึ่ง คุณสุภัทรา สุนคยาภิรมย์ ณ พัทลุง เรียบเรียงนั้นกล่าวว่าเมืองพัทลุงที่ถูกโจมตีจากพวกเมืองปัตตานีครั้งนั้นคือเมืองพัทลุงที่หัวเขาแดง และเมื่อถูกพวกเมืองปัตตานีโจมตีแล้วแม้จะได้รับความเสียหายท่านสุลต่านผู้เป็นข้าหลวงใหญ่สำเร็จราชการเมืองก็ทำให้อุดทิ้งเมืองไปอยู่ ณ ที่อื่นไม่

คงปรับปรุงเมืองให้มีความมั่นคงแข็งแรงเพื่อเตรียมรับกับการที่จะถูกโจมตีครั้งใหม่ อย่างไรก็ตามท่านสุลัยมานได้มอบหมายให้ท่านฟารีซีน้องชายของท่านซึ่งเป็นผู้ช่วยข้าหลวงใหญ่หรือปลัดเมืองไปสร้างเมืองที่เขาศูนย์ ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้เป็นป้อมปราการซึ่งคอยสกัดกันศัตรูที่ยกมาทางบกเพื่อมาโจมตีเมืองที่หัวหน้าแดงในภาคหน้า การสร้างเมืองที่เขาศูนย์นี้สอดคล้องกับที่ปรากฏในพงศาวดารเมืองพัทลุงที่ว่า “โปรดให้เพรีซีเป็นเจ้าเมืองพัทลุง” และเพรีซีที่กล่าวถึงนั้นก็คือท่านฟารีซีนั่นเอง แต่คนในท้องถิ่นเรียกชื่อเพี้ยนไปเป็นเพรีซีและเรียกชื่อย่อว่า “ทวดโหม” ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นครั้งหนึ่งแล้ว และหากจะถือว่าท่านฟารีซีหรือเพรีซีย้ายเมืองพัทลุงไปอยู่ที่เขาศูนย์ก็ไม่น่าจะผิด เพราะเมืองที่หัวหน้าแดงซึ่งท่านสุลัยมานยังคงปกครองอยู่นั้น เมื่อเมืองพัทลุงย้ายไปแล้วก็กลายเป็นเมืองสงขลาไปโดยสมบูรณ์ แทนที่จะเป็นเพียงเมืองปากน้ำของเมืองพัทลุงเช่นในอดีต รวมความแล้วความเห็นของนักประวัติศาสตร์ที่ว่าเมืองพัทลุงย้ายมาตั้งที่เขาศูนย์โดยมีเพรีซีหรือท่านฟารีซีเป็นเจ้าเมืองก็หาได้ขัดแย้งกันในสาระสำคัญไม่ ข้อที่เห็นแตกต่างกันบ้างก็มีเพียงว่าย้ายมาจากที่ใดเท่านั้นเอง

แม้การตั้งเมืองที่เขาศูนย์จะทำให้สถานภาพของเมืองที่หัวหน้าแดงเปลี่ยนจากการเป็นเมืองพัทลุงไปเป็นที่ตั้งของเมืองสงขลา และทำให้ท่านสุลัยมานเป็นเจ้าเมืองสงขลาแทนการเป็นเจ้าเมืองพัทลุงก็ตาม แต่โดยที่ในเวลาต่อมาผู้สืบเชื้อสายจากท่านสุลัยมานได้ไปเป็นเจ้าเมืองพัทลุงสืบต่อกันมาหลายชั่วคน (ตามที่จะได้กล่าวต่อไป) ทำให้เป็นความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลาที่หัวหน้าแดงต่อก่อน เพื่อที่จะได้ทราบว่าผู้สืบเชื้อสายจากท่านสุลัยมานมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุงในชั้นหลังๆ ได้อย่างไร

ภายหลังที่พวกเมืองปัตตานียกมาโจมตีเมืองที่หัวหน้าแดงกลับไปแล้ว ท่านสุลัยมานก็ได้เร่งปรับปรุงเมืองนี้ให้มีความเข้มแข็งทั้งในด้านกองป้องกันจากการถูกรุกรานและการหนุ่บ่ารุงให้เป็นเมืองท่าที่สมบูรณ์โดยให้ความสะดวกในการสนับสนุนกิจการค้าขายทางทะเลเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้แก่เมืองนี้ การสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันการรุกรานนั้นท่านได้จัดสร้างกำแพงเมือง

คูเมือง และป้อมปราการซึ่งมีปืนใหญ่ประจำป้อม ทำให้เป็นเมืองที่มีความแข็งแรงมาก ยากต่อการที่ข้าศึกจะโจมตีให้แตกได้โดยง่าย

ท่านดาโต๊ะโมกอลบิดาท่านสุลัยมานซึ่งเป็นผู้ที่เริ่มสร้างเมืองแห่งนี้ขึ้น และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุงยังชาวซึ่งอยู่ในจิตใจของท่านสุลัยมาน เมื่อพระเจ้าปราสาททองปราบดาภิเษกเป็นพระมหาษัตริย์โดยได้ปลงพระชนม์พระราชบุตรของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมไปถึง ๒ พระองค์ จนทำให้หัวเมืองอื่นๆ เช่น ปัตตานีและนครศรีธรรมราชประกาศแข็งเมืองไม่ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา แต่เมืองพัทลุงมิได้แข็งเมืองด้วยก็เนื่องจากเมืองพัทลุงที่หัวหน้าแดงขณะนั้นยังไม่แข็งแรงพอ เมื่อท่านสุลัยมานได้ปรับปรุงเมืองที่หัวหน้าแดงให้เข้มแข็งขึ้นเพียงพอแล้ว ประกอบกับเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองที่ได้รับอำนาจให้บังคับบัญชาเมืองพัทลุงได้เกิดสถานการณ์ยุ่งเหยิงสับสนวุ่นวายขึ้น ในราวเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๑๔๑ ท่านสุลัยมานจึงได้ประกาศแข็งเมือง ไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจบังคับบัญชาของเมืองนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยาอีกต่อไป และจากการที่ท่านสุลัยมานนับถือศาสนาอิสลามท่านจึงกำหนดการปกครองเมืองที่หัวหน้าแดงให้มีสถานภาพเป็น “รัฐสุลต่าน” และสถาปนาตัวท่านเองเป็น “สุลต่านแห่งเมืองสงขลา” ตั้งแต่นั้น

พระเจ้าปราสาททองได้แก้ไขความไม่เรียบร้อยในเมืองนครศรีธรรมราชจนเป็นผลสำเร็จแล้วก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้ออกญาเชเบอร์ดีบันนำกองทัพอาสามัคคีเดินทางสู่ท้องทะเลมาสมทบกับกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชเข้าโจมตีนครสงขลาที่หัวหน้าแดงใน พ.ศ. ๒๑๔๑ นั้นเอง แต่การที่นครสงขลาได้รับการปรับปรุงให้มีความเข้มแข็งดังกล่าวแล้วจึงไม่อาจตีให้แตกพ่ายได้ ตรงกันข้ามกองทัพจากกรุงศรีอยุธยาและนครศรีธรรมราชกลับถูกตีได้จนพ่ายแพ้กลับไป ต่อมาในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๑๔๗ คือ ๗ ปีหลังจากส่งกองทัพมาปราบปรามครั้งก่อน พระเจ้าปราสาททองก็ได้ส่งกองทัพทั้งทางบกและทางเรือลงมาโจมตีนครสงขลาที่หัวหน้าแดงอีกครั้งหนึ่ง ก็ปรากฏว่าไม่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับคราวก่อน แต่คราวนี้แม้ทัพเกรงว่าจะต้องพระราชอาญา จึงได้ละทิ้งกองทัพ

หนีเอาตัวรอดโดยไม่ยอมกลับกรุงศรีอยุธยาพระเจ้า-
ปราสาททองปราบนครสงขลาไม่ได้จนกระทั่งสิ้นพระชนม์
ในปี พ.ศ. ๒๑๔๔ สมเด็จพระเจ้าฟ้ายราวัตรได้ขึ้นเสวย-
ราชย์เป็นสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ที่ ๖ แต่เสวยราชย์อยู่
ได้เพียง ๖ เดือน ก็ถูกพระศรีสุธรรมราชาจับสมเด็จ
พระนารายณ์พระอนุชาต่างมารดาแย่งอำนาจด้วยการจับ
พระเจ้าศรีสรรเพชญ์ที่ ๖ ปลงพระชนม์เสีย สมเด็จพระ
ศรีสุธรรมราชาเสวยราชย์ได้เพียง ๖ เดือน สมเด็จพระ
นารายณ์ผู้เป็นหลานก็จับปลงพระชนม์เสียเช่นเดียวกัน
แล้วสมเด็จพระนารายณ์ก็ขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๒๑๔๔
ในต้นแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นต้องทรง
กระทำศึกด้านอื่นๆ อยู่มากจึงละทางนครสงขลาไว้ก่อน
จนถึง พ.ศ. ๒๒๑๑ ท่านสุลต่านสุลัยมานสิ้นชีพลง
บุตรชายชื่อมูสตาฟา (บางแห่งเรียกมูสตาไฟ) ขึ้นเป็น
สุลต่านต่อจากบิดาและได้ประกอบพิธีฝังศพท่านสุลต่าน
สุลัยมานไว้ที่สุสาน (กูบร) ซึ่งตั้งอยู่ที่หาดทรายใกล้เชิง
เขาแดงด้านทะเลอ่าวไทย มีคำจารึกเป็นอักษรอาหรับว่า
"อัล - มัรหุม ซุลตอน ซาห์.." ที่ฝังศพนี้ปัจจุบันอยู่ใน
ท้องที่ตำบลหัวเขา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ทาง
ราชการได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไว้ตั้งแต่วันที่ ๗
มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

ล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๒๒๓ สมเด็จพระนารายณ์มหา-
ราชโปรดเกล้าฯ ให้พระยากรมโกษา (มะหะมัด) ซึ่งเป็น
ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามนิกายสุนนีเช่นเดียวกับยกกองทัพ
มาสมทบกับกองทัพเมืองนครศรีธรรมราชเข้าตีนครสงขลา
ซึ่งคราวนี้พระยากรมโกษา สามารถเข้ายึดนครสงขลา
และคอยควบคุมท่านสุลต่านมูสตาฟาและบริวารไว้ได้
แล้วทำรายงานกราบบังคมทูลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
ทรงทราบ และอธิบายว่าการแข็งเมืองของนครสงขลา
เมื่อสมัยที่ท่านสุลัยมานปกครองเมืองสงขลาอยู่นั้นได้
กระทำด้วยความจำเป็น สำหรับท่านสุลต่านมูสตาฟา
เป็นเพียงบุตรที่สืบทอดการปกครองของนครสงขลา
ต่อจากบิดา หาได้เป็นกบฏต่อสมเด็จพระนารายณ์-
มหาราชไม่ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็โปรดเกล้าฯ
ให้อพยพพองกำลังทั้งหมดของท่านสุลต่านมูสตาฟา
ออกจากพื้นที่นครสงขลาที่หัวเขาแดง โดยให้ผู้ที่สูงอายุ
คือตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป อพยพไปอยู่ที่เมืองไชยาซึ่งมีชุมชน
อิสลามตั้งอยู่ที่นั่นก่อนแล้ว ส่วนผู้ที่อายุต่ำกว่า ๖๐ ปี

ให้อพยพเข้าไปไว้ในกรุงศรีอยุธยา ด้วยเหตุนี้ท่าน
สุลต่านมูสตาฟาซึ่งอายุเกิน ๖๐ ปีจึงต้องอยู่ที่เมือง
ไชยา ท่านมูสเซ็นและท่านหะซันน้องชายได้เข้าไปอยู่
กรุงศรีอยุธยาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีใต้วพระ-
ราชอาญาต่อบุคคลในสกุลของท่านสุลต่านสุลัยมานเลย
ตรงกันข้ามกับโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในตำแหน่งต่างๆ
และมีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่ราชการต่อๆ กันมา
เฉพาะอย่างยิ่งสกุลนี้เป็นสกุลของนักเดินเรือทะเลมาตั้งแต่
บรรพบุรุษ เมื่อบุคคลในสกุลนี้เข้ารับราชการในกองทัพ
เรือก็ได้แสดงความสามารถให้ประจักษ์จนได้รับโปรดเกล้าฯ
ให้เป็นแม่ทัพเรือสืบทอดกันมาหลายท่าน เริ่มตั้งแต่ท่าน
หะซัน (หรือหะสัน) บุตรคนเล็กของท่านสุลต่านสุลัยมาน
โปรดเกล้าฯ ให้มีบรรดาศักดิ์เป็น "พระยาราชบังสันสนธิ"
เป็นแม่ทัพเรือในสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๒๒๓-๒๒๒๔)
ต่อมาพระราชบังสัน (แน้น) ก็ได้เป็นแม่ทัพเรือในสมัยกรุง-
ธนบุรีและรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระยา
ราชบังสัน (จิม) เป็นแม่ทัพเรือในรัชกาลที่ ๒ และพระยา
ราชบังสัน (บัว) เป็นแม่ทัพเรือในรัชกาลที่ ๓ นอกจากนั้น
เมื่อมีการตั้งกองเรือพาณิชย์ขึ้นในรัชกาลที่ ๑ ตามที่ศัพท์
ปัจจุบันเรียกว่าพาณิชย์นาวินั้น ผู้บังคับบัญชากองเรือ
ดังกล่าวซึ่งมีศักดิ์ศรีเทียบได้กับแม่ทัพเรือเหมือนกันก็ได้แก่
พระยาราชบังสัน (หวั่ง) ซึ่งท่านเหล่านี้ล้วนเป็นบุคคลที่
สืบเชื้อสายมาจากท่านสุลต่านสุลัยมาน ที่ได้รับราชการ
มาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทั้งสิ้น คือ
ท่านหะซันเป็นแม่ทัพเรือสมัยกรุงศรีอยุธยา ผู้ที่สืบ
เชื้อสายต่อๆ มาก็ได้เป็นแม่ทัพเรือในสมัยกรุงรัตน-
โกสินทร์ คือ สมัยรัชกาลที่ ๑ ได้แก่ พระยาราชบังสัน
(แน้น) รัชกาล ที่ ๒ ได้แก่ พระยาราชบังสัน (จิม)
รัชกาลที่ ๓ ได้แก่ พระยาราชบังสัน (บัว) จนทำให้
บรรดาศักดิ์ "พระยาราชบังสัน" กลายเป็นบรรดาศักดิ์
ของผู้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพเรือไปแม้จะมีได้เป็นผู้สืบสกุล
จากท่านสุลต่านสุลัยมานก็ตาม ซึ่งความจริงคำว่า "บัง"
มาจากภาษาแขก

ระหว่างที่ท่านฟาริซเป็นเจ้าเมืองพัทลุงตั้งเมืองอยู่ที่
เขาชัยบุรี มีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นทางเมืองทรวุซึ่งเป็น
"เมืองออก" (คือเมืองขึ้นที่ปกครองตนเอง) ของกรุงศรี-
อยุธยาและอยู่ในความดูแลของเมืองพัทลุง ท่านฟาริซจึง
ได้นำทัพเดินทางจากเมืองพัทลุงผ่านทางเมืองชะรัดเพื่อ

ที่จะไปปฏิบัติภารกิจ ณ เมืองปะริตและไทรบุรี แต่ขณะเดินทางมาถึงเมืองชะวักก็ได้ล้มป่วยและถึงแก่อสัญกรรมลง ศพของท่านจึงได้รับการฝังไว้ที่นั่น ที่ฝังศพยังปรากฏอยู่ ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลชะวัก อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง ชาวบ้านเรียกว่าที่ฝังศพของทวดโหม และยังคงมีชุมชนอิสลามอยู่ที่นั่นจนถึงบัดนี้

เมืองพัทลุงตั้งอยู่ที่เขาชัยบุรี มาตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สำหรับเจ้าเมืองพัทลุงที่ต่อจากท่านฟาร์ซีจนสิ้นสุดสมัยกรุงศรีอยุธยามีอีกหลายท่าน ได้แก่ พระยาวิชิตณรงค์ ขุนหลวงศรีสาคร พระยาจักรีออกหลวงเพชรกำแหง ออกหลวงไชยราชราชสงคราม พระยาแก้วโกรพพิไชยเชษฐาธิราชราชกิจพิพิธภักดี อภัยพิริยพาหะ พระยาราชบังสัน (ตะตา) และพระภักดีเสนา (แขก) เป็นท่านสุดท้าย ทั้งนี้ พระยาจักรีนั้นเดิมชื่อสุลต่านเป็นบุตรคนที่ ๒ ของท่านสุลต่านสุลัยมาน ซึ่งได้เข้าไปรับราชการอยู่ในกรุงศรีอยุธยาหลังนครสงขลา ถูกปราบปรามลง ต่อมาได้ออกกฏานครศรีธรรมราช และเป็นเจ้าเมืองไชยาต่อมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ส่วนพระยาราชบังสัน (ตะตา) เป็นหลานปู่ และพระภักดีเสนา (แขก) เป็นเหลนปู่ทวดของท่านสุลต่านสุลัยมานทั้งสิ้น พระยาราชบังสัน (ตะตา) นั้นน่าจะมิได้เป็นเจ้าเมืองเช่นเจ้าเมืองคนอื่น ๆ แต่เป็นผู้สำเร็จราชการเมือง เป็นเมืองท่านองประเทศราชได้ถวายต้นไม้ทองเงินทุกปี มีเมืองจัตวาขึ้นต่อเมืองพัทลุงรวม ๔ เมือง คือ เมืองปะเหลียน จะนะ เทพา และเมืองสงขลา เป็นที่นำสังเกตว่าเดิมทีเมืองสงขลาเป็นเพียงเมืองเล็ก ๆ ที่เป็นเมืองปากน้ำของเมืองพัทลุง ต่อมาเมื่อเมืองพัทลุงย้ายไปตั้งที่หัวเขาแดง สงขลาซึ่งเป็นปากน้ำของเมืองพัทลุง และเมื่อท่านดาโต๊ะโมกอลได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นข้าหลวงใหญ่ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง เมืองพัทลุงก็ได้กลายเป็นเมืองใหญ่มีพื้นที่กว้างขวาง มีเมืองบริวารถึง ๑๓ เมือง เมืองสงขลา ก็รวมอยู่ในอำนาจปกครองของผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุงด้วย ต่อมาเมื่อท่านฟาร์ซีหรือ "ทวดโหม" ได้เป็นเจ้าเมืองพัทลุงซึ่งตั้งขึ้นที่เขาย้ายบุรี และท่านสุลัยมานหรือ "ทวดหุ่ม" ได้ประกาศตั้งเมืองและตั้งเมืองที่หัวเขาแดงขึ้นเป็นรัฐสุลต่านและสถาปนาตนเองเป็น "สุลต่านแห่งนครสงขลา" นั้น ทำให้เมืองสงขลาจะใหญ่กว่าเมืองพัทลุง แต่ครั้งเมืองสงขลาที่หัวเขาแดงถูกปราบปรามลงในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมืองสงขลาก็ลดความยิ่งใหญ่ลง

ครั้นมาถึงสมัยที่พระยาราชบังสัน (ตะตา) มาเป็นเจ้าเมืองพัทลุงซึ่งตั้งเมืองอยู่ที่เขาย้ายบุรีเมืองพัทลุงกลับเป็นเมืองใหญ่อีก เพราะเป็นเมืองท่านองประเทศราช พระยาราชบังสัน (ตะตา) มิได้มีฐานะเป็นเพียงเจ้าเมือง หากเป็นผู้สำเร็จราชการเมือง และเมืองสงขลาที่เป็นเมืองจัตวาที่ต้องมาขึ้นต่อเมืองพัทลุงเช่นในอดีต ส่วนพระภักดีเสนา (แขก) นั้น เป็นเจ้าเมืองพัทลุงอยู่ ๕ ปี ก่อนกรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่ข้าศึก พระภักดีเสนาได้เข้าไปปฏิบัติราชการสงครามในกรุงศรีอยุธยาด้วยผู้หนึ่ง และได้ถึงแก่กรรมในราชการสงครามครั้งนั้น ดังนั้น เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาเมืองพัทลุงจึงไม่มีเจ้าเมือง

เมืองพัทลุงสมัยกรุงธนบุรี

เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่ข้าศึกใน พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้นหัวเมืองต่างๆ ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มและประกาศตนเป็นอิสระในดินแดนทางภาคใต้ พระยานครศรีธรรมราช (หนู) ได้ประกาศตัวเป็นอิสระตั้งชุมชนขึ้นเรียกว่า "ชุมชนเจ้านครศรีธรรมราช" ประกาศเป็นอิสระและสถาปนาตนเป็นพระเจ้านครศรีธรรมราช รวบรวมหัวเมืองภาคใต้ให้เข้ามาอยู่ในอำนาจไว้ได้ทั้งหมด

ขณะนั้นเมืองพัทลุงขาดเจ้าเมืองอยู่ พระเจ้านครศรีธรรมราชหรือพระยานครศรีธรรมราช (หนู) จึงส่งหลานชายคนหนึ่งมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง แต่ชื่อเจ้าเมืองท่านนี้ไม่เป็นที่ปรากฏได้ย้ายเมืองพัทลุงจากเขาย้ายบุรีไปตั้งที่บ้านปรานหรือบ้านท่าเสม็ด ซึ่งอยู่ในเขตเมืองนครศรีธรรมราช ชาวบ้านจึงเรียกเจ้าเมืองท่านนี้ว่าพระยาท่าเสม็ด แต่บางที่ก็เรียกว่าพระยาแก้ว ซึ่งน่าจะเกิดจากราชทินนามของเจ้าเมืองพัทลุงตั้งแต่โบราณว่าพระยาแก้วการพพิไชย การย้ายเมืองครั้งนี้เป็นเพียงการย้ายจวนเจ้าเมือง ซึ่งเป็นที่ว่าการของเจ้าเมืองไปเท่านั้น ส่วนชุมชนที่เขาย้ายบุรีมิได้อพยพตามไปด้วย เมืองพัทลุงที่บ้านท่าเสม็ดนี้ปัจจุบันอยู่ในอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช มีสถานที่แห่งหนึ่งเป็นเนินสูง อยู่บริเวณโรงเรียนท่าเสม็ดกลางเนินมีกอไม้ขนาดใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า "กอไม้พระยาแก้ว" เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ และเล่ากันว่าบริเวณนี้เคยเป็นที่อยู่ของพระยาแก้วหรือพระยาท่าเสม็ดมาก่อน บางท่านเล่าว่าเป็นสถานที่ปลงศพพระยาแก้วก็มี

การย้ายเมืองพัทลุงไปตั้งที่ท่าเสม็ดซึ่งครั้งนี้น่าจะเพื่อความสะดวกในการกำกับดูแลเมืองพัทลุงนั่นเอง เพราะท่าเสม็ดอยู่ใกล้กับที่ตั้งเมืองนครศรีธรรมราช สามารถเดินทางไปมาโดยผ่านไปตามคลองชะวดไป ออกปากน้ำปากพนังแล้วไปที่ตั้งเมืองนครศรีธรรมราชได้โดยง่าย ที่ตั้งเมืองก็อยู่บนเนินสูงน้ำท่วมไม่ถึง รอบๆ เนินที่ตั้งเมืองเป็นทุ่งนาซึ่งสามารถดูแลการทำนาของไพร่พลได้เป็นอย่างดีแต่ท่าเลไม่เหมาะที่จะขยายเมืองให้ใหญ่โตได้เนื่องจากรอบเมืองส่วนใหญ่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง จึงตั้งเมืองอยู่ที่นี้ได้ไม่นาน ประจวบกับในปี พ.ศ. ๒๓๑๑ พระยาท่าเสม็ดถึงแก่กรรม เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) จึงได้ส่งเจ้าเมืองคนใหม่มาแทน

เจ้าเมืองคนใหม่คือพระยาพิมลขันธซึ่งเป็นสามี ท้าวเทพสตรี (ขณะนั้นเรียกท้าวเทพกษัตรี แต่อาจเห็น ว่าท่านมิได้เป็นหน่อเนื้อกษัตรี ภายหลังจึงเปลี่ยนเรียก เป็นท้าวเทพสตรีแทน) แต่ขณะนั้นได้เลิกร้างกับท้าว-เทพสตรีแล้ว พระยาพิมลขันธย้ายเมืองพัทลุงไปตั้งที่บ้านควนมะพร้าว ทำให้ต่อมาเรียกสถานที่ตรงนั้นว่า บ้านพระยาขันธปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง บ้านพระยาขันธหรือพญาขันธซึ่งเป็นทำเลที่ ศูนย์กลางของชุมชนเมืองพัทลุง สามารถควบคุมไพร่พล ได้ดีกว่าที่บ้านท่าเสม็ด บริเวณรอบที่ตั้งเมืองหรือจวน เจ้าเมืองก็เป็นที่ใช้ในการทำนาได้ผลดีเช่นกัน

ในปี พ.ศ. ๒๓๑๒ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงยกกองทัพมาตีเมืองนครศรีธรรมราช พระยานครศรีธรรมราช (หนู) ทราบกิตติศัพท์ความเป็นนักรบของสมเด็จพระเจ้าตากสินซึ่งปราบปรามชุมชนต่างๆ มาได้ทุกแห่งแล้วก็มีได้ติดต่อผู้ ทำให้องค์ทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเข้ายึดเมืองนครศรีธรรมราชได้โดยง่าย พระยานครศรีธรรมราช (หนู) พร้อมด้วยพระยาพิมลขันธ เจ้าเมืองพัทลุงและหลวงสงขลา (วิเวียน) เจ้าเมืองสงขลา ฯลฯ ได้อพยพครอบครัวหนีไปเมืองเทพา สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พระยาจักรี (หมุด) และพระยาพิชัยราชา (ทองดี ฟินขาว) ตามจับเจ้าพระยา-นครศรีธรรมราช (หนู) และบริวารให้ได้ ถ้าจับไม่ได้จะมีโทษหนักถึงประหารชีวิต ส่วนพระองค์ทรงยกทัพหลวงไปประทับอยู่ ณ เมืองสงขลา

ฝ่ายพระยาจักรี (หมุด) และพระยาพิชัยราชา

(ทองดี ฟินขาว) เมื่อติดตามเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) และบริวารไปถึงเมืองเทพาจับคนจีนและแขกมาสอบถาม ได้ความว่า เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) และบริวารหนีต่อไปอาศัยอยู่กับพระยาปัตตานีศรีสุลต่าน ณ เมืองปัตตานี แม่ทัพทั้งสองจึงมีหนังสือไปถึงพระยาปัตตานีฯ ให้ส่งตัว เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) และบริวารขึ้นมกราวยให้สิ้น หากไม่จะยกกองทัพลงไปที่เมืองปัตตานี พระยาปัตตานีกลัว บ้านเมืองจะเสียหายก็ยอมส่งตัวเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) และบริวารให้เข้าไปถวายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ประทับอยู่ ณ เมืองสงขลา

เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วก็ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่าในขณะที่ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) ประกาศตั้งตัวเป็นอิสระนั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) มิได้เป็นข้าราชการของพระองค์ (เพราะพระองค์ยังมิได้เป็นพระมหากษัตริย์) เจ้าพระยา-นครศรีธรรมราช (หนู) และบริวารจึงมิได้เป็นกบฏต่อพระองค์ ทั้ง การประกาศตั้งตัวเป็นอิสระของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) ก็เพื่อวัตถุประสงค์ที่จะกอบกู้เอกราชของชาติบ้านเมือง เช่นเดียวกับพระองค์ท่าน หากแต่เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) มิได้มีบุญงามมีมากพอ การกระทำของตนจึงต้องประสบ กับความปราชัยในที่สุด เมื่อได้ทรงมีพระราชวินิจฉัย เช่นนั้นแล้วก็มีได้ทรงเอาโทษต่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) และบริวารแต่ประการใด อย่างไรก็ตามเฉพาะตัวเจ้า-พระยานครศรีธรรมราช (หนู) และบริวารบางคน เช่น พระยาพิมลขันธเจ้าเมืองพัทลุงนั้น ได้โปรดเกล้าฯ ให้เข้าไปรับ ราชการอยู่ในกรุงธนบุรีเพื่ออยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาท จึง นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณและเป็นความซาบซึ้งล้นเหลือของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีพระราชปณิธานที่จะสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติบ้านเมือง

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ พระเจ้าหลานเธอเจ้านราธิวาสครองเมืองนครศรีธรรม-ราช และให้นายจันทรหมัดเล็กเป็นเจ้าเมืองพัทลุง แทนพระยาพิมลขันธที่ทรงนำกลับเข้าไปรับราชการใน กรุงธนบุรี

นายจันทรเจ้าเมืองคนใหม่มิได้เป็นญาติวงศ์กับพระยาพิมลขันธเจ้าเมืองคนเดิม ก็ได้ย้ายไปสร้างจวนที่บ้านม่วง ซึ่งอยู่ห่างจากที่ตั้งเมืองเดิมไปทางทิศเหนือประมาณ ๒ กิโลเมตร ชาวบ้านเรียกนายจันทรเจ้าเมืองผู้นี้ว่า "พระยา

บ้านม่วง" เจ้าเมืองผู้ขึ้นว่าราชการอยู่ได้ไม่ถึง ๓ ปี ก็มีความผิด (ไม่ปรากฏชัดว่ากระทำความผิดอะไร) ถูกถอดออกจากราชการ

พ.ศ. ๒๒๑๕ พระยาภักดีขันนิตลธิธิสสงคราม (ขุนหรือใจ) ผู้ช่วยเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาแก้วการพิไชยฯ เจ้าเมืองพัทลุงต่อจากพระยาบ้านม่วง เจ้าเมืองพัทลุงท่านนี้เป็นบุตรพระยาราชบังสัน (ตะตา) อดีตผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงสมัยเมื่อตั้งเมืองพัทลุงที่เขาชัยบุรีดังได้กล่าวไว้แล้ว ท่านผู้นี้ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้รับราชการเป็นมหาดเล็กอยู่เคียงกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จากพื้นฐานที่เคยรับราชการในตำแหน่งมหาดเล็กมาด้วยกัน ทำให้เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยประกอบกับทรงเห็นว่าเมืองพัทลุงนั้นมักจะถูกรุกรานจากแขกมาเลย์อยู่เสมอ การส่งบุคคลที่มีเชื้อสายแขกเช่นพระยาพัทลุง (ขุน) มาเป็นเจ้าเมืองพัทลุงอาจป้องกันการรุกรานจากแขกมาเลย์ได้ท่านองเกลิชจึงเกลี้ย จึ่งเป็นเหตุผลที่โปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง (ขุน) มาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง

พระยาพัทลุง (ขุน) ก็ย้ายเมืองหรือจวนอีกคราวนี้ย้ายจากบ้านม่วงไปตั้งที่บ้านโคกลุง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างลำน้ำ ๓ สาย คือคลองห้วยวังอยู่ทางทิศตะวันออก คลองตลาอยู่ทางทิศใต้และคลองนุ้ยหรือคลองน้ำเขียวอยู่ทางทิศเหนือ ที่ตั้งเมืองแห่งนี้มีเส้นทางเดินเรือไปออกทะเลสาบระยองทางประมาณ ๑ กิโลเมตร และจากทะเลสาบก็สามารถเดินเรือไปออกทะเลหลวงได้ จึงมีความสะดวกในการคมนาคมเนื่องจากสมัยนั้นใช้เรือเป็นพาหนะหลักในการคมนาคม

ต้นสกุลของพระยาพัทลุง (ขุน) นับตั้งแต่ท่านดาโต๊ะโมกอลเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามนิกายสุนนี ตลอดมาถึงพระยาพัทลุง (ขุน) แต่ละท่านเป็นเจ้าเมืองพัทลุงนี้เองพระยาพัทลุง (ขุน) ได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ซึ่งนักประวัติศาสตร์บางท่านเห็นว่าการเปลี่ยนศาสนาของพระยาพัทลุง (ขุน) น่าจะมีเหตุผลทางการเมืองมากกว่าที่จะเกิดจากความเลื่อมใสในพระศาสนาอย่างแท้จริง ผู้สืบเชื้อสายมาจากท่านดาโต๊ะโมกอลและท่านสุลต่านสุลัยมานผู้บุตร โดยทั่วไปยังคงนับถือศาสนาอิสลามมาจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่สำหรับผู้ที่สืบเชื้อสาย

ต่อจากพระยาพัทลุง (ขุน) เท่านั้นที่นับถือพุทธศาสนาต่อๆกันมา ทำให้ผู้สืบเชื้อสายจากท่านสุลต่านสุลัยมานในปัจจุบันแบ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ พระยาพัทลุง (ขุน) ได้ชื่อว่าเป็นต้นสกุล ณ พัทลุง

เมืองพัทลุงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พระยาพัทลุง (ขุน) เป็นเจ้าเมืองพัทลุงอยู่จนสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเมื่อสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นบูรพกษัตริย์แห่งพระราชวงศ์จักรีเมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๕ และตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นแทนกรุงธนบุรีแล้ว พระยาพัทลุง (ขุน) ก็ยังคงเป็นเจ้าเมืองพัทลุงต่อไปทั้งๆ ที่พระยาพัทลุง (ขุน) เป็นที่สนิทชิดเชื้อของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นอันมาก การที่พระยาพัทลุง (ขุน) ยังคงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยจากสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเช่นนั้น น่าจะเนื่องมาจากเมื่อพระยาพัทลุง (ขุน) เริ่มรับราชการเป็นมหาดเล็กในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชก็ได้รับราชการเป็นมหาดเล็กในยุคเดียวกันมา ทำให้มีความสนิทสนมคุ้นเคยเท่าๆ กัน จึงไม่มีเหตุที่จะต้องเปลี่ยนเจ้าเมืองพัทลุงไปเป็นบุคคลอื่นเมื่อเปลี่ยนแผ่นดินคราวนั้น

ในปี พ.ศ. ๒๒๒๘ พระเจ้าปะดุงกษัตริย์พม่าได้รวบรวมไพร่พลทั้งจากราชธานีและหัวเมืองประเทศราช มีกำลังถึงประมาณ ๑๔๔,๐๐๐ คน จัดเป็นกองทัพใหญ่ได้ถึง ๔ ทပ် ยกมาตีราชอาณาจักรไทย กองทัพ ๑ ใน ๔ คือกองทัพที่มีกษัตริย์พม่าเป็นแม่ทัพมาตีได้เมืองกระบุรี ระนอง ชุมพร ไซยา และนครศรีธรรมราชตามลำดับ แล้วเตรียมกำลังทัพใหญ่อยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชเพื่อที่จะยกมาตีเมืองพัทลุงและส่งขาลงไปทางเมืองพัทลุง พระยาพัทลุง (ขุน) โดยได้รับความร่วมมือจากพระมหาช่วย ลำนักวัดป่าลิไลย์ ผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์ ลงเลขยันต์ ทำตะกรุด ผ้าประเจียดปลูกระดมได้พลพรรคอาสาสมัครประมาณ ๑,๐๐๐ คน ยกไปตั้งขัดตาทัพพม่าอยู่ที่คลองท่าเสม็ด โดยกำลังส่วนน้อยซึ่งเป็นทัพหน้าของพม่าถูกสกัดให้ตั้งอยู่คนละฝั่งคลองท่าเสม็ดกับนครของชาวพัทลุงกำลังพลที่นำ

โดยพระมหาช่วยได้ขุดสนามเพลาะเพื่อประโยชน์ในการตั้งรับนั้นด้วย ซึ่งภายหลังชาวบ้านเรียกว่า “สนามเพลาะพระมหาช่วย” ต่อมาสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุริยงมหาราชยกทัพลงมาช่วยหัวเมืองปักษ์ใต้ สามารถตีทัพพม่าแตกทุกแห่งและยึดเมืองนครศรีธรรมราชคืนจากพม่าได้ ทัพหน้าของพม่าที่ถูกกองกำลังของพระมหาช่วยย่นไว้ก็เสียขวัญแตกทัพหลบหนีไป เมื่อสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุริยงมหาราชยกทัพไปถึงเมืองสงขลาพระยาพัทลุง (ขุน) นำพระมหาช่วยไปเฝ้าและกราบทูลให้ทรงทราบถึงวีรกรรมของพระมหาช่วย จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระมหาช่วยลาสิกขาบทแล้วให้เป็น “พระยาทุกขราษฎร์” ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง

พระยาพัทลุง (ขุน) มีชื่อที่ชาวบ้านขนานนามให้ว่า “ขุนคางเหล็ก” หรือ “พระยาพัทลุงคางเหล็ก” ได้ถึงอสัญกรรมใน พ.ศ. ๒๓๓๒

หลังพระยาพัทลุง (ขุน) ถึงอสัญกรรม สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีไกรลศ ซึ่งเคยรับราชการอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง พระยาศรีไกรลศก็ย้ายเมืองหรือจวนไปตั้งที่บริเวณศาลาโต๊ะวัง ซึ่งเป็นเนินสูงอยู่ทางฝั่งขวาของคลองหัววังตรงข้ามกับบ้านโคกลุง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ ได้เสียดหรือโต๊ะหยีมาจากประเทศอินเดียร่วมคบคิดกับพระยาปัตตานีเป็นกบฏ ยกกำลังเข้าตีเมืองสงขลา พระยาศรีไกรลศเจ้าเมืองพัทลุงทราบข่าวศึกคราวนั้นแล้วเกิดความกลัวพาครอบครัวและบริวารหลบหนีเข้าป่าและหลังจากทัพเมืองนครศรีธรรมราชตีเมืองสงขลาคืนได้แล้วสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงมีพระบรมราชโองการให้ข้าหลวงออกมาถอดพระยาศรีไกรลศออกจากตำแหน่งแล้วจำตรวนนำเข้าไปรับพระราชอาญาในกรุงเทพฯ และโปรดเกล้าฯ ให้หลวงนายศักดิ์ (ทองขาว) นายเวรมหาดเล็ก ซึ่งเป็นบุตรพระยาพัทลุง (ขุน) เจ้าเมืองคนก่อนออกมาเป็นผู้รั้งเมืองพัทลุงถึงปี พ.ศ. ๒๓๓๕ ก็โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองพัทลุงแต่ราชทินนามน่าจะได้รับแตกต่างเป็นพิเศษจากเจ้าเมืองพัทลุงโดยทั่วไป คือชื่อว่าพระยาวิชิตเสนามหาพิชัย อภัยพิริยศรีสงคราม และได้รับพระราชทานกระบี่อาญาสิทธิ์ด้วย พระยาพัทลุง (ทองขาว) ได้ย้ายเมืองพัทลุงหรือจวนเจ้าเมืองอีกครั้งหนึ่งจากศาลาโต๊ะวังไปตั้งใหม่ทางฝั่งเหนือของคลองลำปาดตรงที่ปัจจุบันเรียกว่า “บ้านสวนดอกไม้”

ดังได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่าพระยาพัทลุง (ขุน) เป็นผู้สืบเชื้อสายจากท่านสุลต่านสุลัยมานคนแรกที่เปลี่ยน

มานับถือศาสนาพุทธ พระยาพัทลุง (ทองขาว) ซึ่งเป็นบุตรก็นับถือศาสนาพุทธสืบทอดจากบิดา และเมื่อเป็นเจ้าเมืองพัทลุงก็ได้สร้างวัดวังไว้เป็นวัดหลวงของเมืองพัทลุง วัดนี้สร้างโดยมีมือช่างเดียวกับที่สร้างพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และลักษณะของพระอุโบสถก็ลอกแบบวัดพระศรีรัตนศาสดารามมา คือมีระเบียงล้อมรอบพระอุโบสถ หากแต่มีขนาดเล็กกว่า ผนังภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ทางราชการได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานและทำการบูรณะเพื่ออนุรักษ์ไว้ให้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ วัดนี้ไม่ปรากฏวันเริ่มสร้าง แต่สร้างเสร็จฉลองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๔

พระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นเจ้าเมืองพัทลุงนานถึง ๒๖ ปี และถึงอสัญกรรมเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๐ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ได้โปรดเกล้าฯ ให้นายพลพ่าย (เผือก) นายเวรมหาดเล็กซึ่งเป็นน้องของพระยาพัทลุง (ขุน) และเป็นอาของพระยาพัทลุง (ทองขาว) มาเป็นเจ้าเมืองพัทลุงต่อไป การที่ผู้เป็นอาเป็นเจ้าเมืองพัทลุงหลังผู้เป็นหลานนั้นก็เนื่องจากพระยาพัทลุง (เผือก) เป็นน้องชายคนเล็กของพระยาพัทลุง (ขุน) อายุน้อยกว่าพี่ชายถึง ๒๑ ปี อายุรุ่นราวคราวเดียวกับผู้เป็นหลาน จึงเป็นเจ้าเมืองต่อจากหลานถึงกระนั้นเมื่อโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองพัทลุงก็มีอายุค่อนข้างมากแล้ว ดังนั้น เมื่อเป็นเจ้าเมืองมา ๙ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๖๔ ก็มีอายุ ๗๐ ปีเศษ นับว่าชราภาพมากแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพัทลุง (เผือก) เข้าไปรับราชการอยู่ในกรุงเทพฯ พระราชทานที่บ้านสนามควาย (บริเวณตลาดนางเลิ้งในปัจจุบัน) ให้เป็นที่อาศัย และโปรดเกล้าฯ ให้พระเสน่หามนตรี (น้อยใหญ่) บุตรคนโตของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เป็นพระยาอุทัยธรรมเจ้าเมืองพัทลุง ซึ่งไม่ปรากฏว่าเจ้าเมืองผู้นี้สร้างงานขึ้น ณ ที่ใด

พระยาอุทัยธรรมเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ๑๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๘๒ ก็โปรดเกล้าฯ ให้เรียกตัวเข้าไปรับราชการในกรุงเทพฯ และโปรดเกล้าฯ ให้พระปลัด (จ้อย) เป็นพระยาอภัยบริรักษ์จักรวิจิต พิพิธภักดี พริยพาหะ เจ้าเมืองพัทลุง พระยาพัทลุง (จ้อย) เป็นบุตรเจ้าพระยา

สุรินทราชา (จันทร์) ผู้เป็นต้นสกุลจันทโรจวงศ์ ดังนั้นพระยาพัทลุง (จ้อย) จึงเป็นบุคคลในสกุลจันทโรจวงศ์คนแรกที่เป็นเจ้าเมืองพัทลุง

พระยาพัทลุง (จ้อย) ได้รับราชการในเมืองพัทลุงมาโดยตลอด คือ พ.ศ. ๒๓๕๔ เป็นหลวงเทพภักดียกกระบัตรอยู่ ๖ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๖๐ เป็นพระพิทักษ์แสงสงครามปลัดเมืองอยู่ ๒๒ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๘๒ จึงเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๙๓ ถึงนิจกรรม รวมเวลาเป็นเจ้าเมือง ๑๑ ปี และรับราชการอยู่ในเมืองพัทลุงทั้งสิ้น ๓๔ ปี ได้ทำประโยชน์ให้แก่เมืองพัทลุงและประเทศชาติมากมาย ได้ปฏิบัติหน้าที่ในการสงครามอย่างโชกโชน บางครั้งเคยเสี่ยงพล้านแหบจะเอาชีวิตไม่รอดแต่ที่ได้รับชัยชนะก็มากมาย เป็นบุคคลที่น่าจะถือเป็นวีรชนของเมืองพัทลุงอีกคนหนึ่งได้ ไม่ปรากฏว่าระหว่างรับราชการอยู่ที่เมืองพัทลุงพระยาพัทลุง (จ้อย) ผ่านักอยู่ที่ใด หรือใช้สถานที่ใดเป็นที่ว่าราชการ

พระยาพัทลุง (จ้อย) ไม่มีบุตร แต่รับเอานายน้อยบุตรของนายอินผู้น้องมาเป็นบุตรบุญธรรม นายอินรับราชการเป็นข้าหลวงเดิมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ขณะทรงผนวชก่อนขึ้นเสวยราชย์ นายน้อยบุตรบุญธรรมของพระยาพัทลุง (จ้อย) ผู้ต่อมาได้เป็นพระยาพัทลุงซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

พระยาพัทลุง (จ้อย) ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. ๒๓๙๓ และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ ก็โปรดเกล้าฯ ให้หลวงยกกระบัตร (ทับ) บุตรพระยาพัทลุง (ทองขาว) อดีตเจ้าเมืองพัทลุง เป็นพระยาอภัยบริรักษ์จักรวิจิต พิพิธภักดี พริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองหรือเจ้าเมืองพัทลุง ดังนั้น เมืองพัทลุงจึงเปลี่ยนเจ้าเมืองจากบุคคลในสกุลจันทโรจวงศ์กลับไปเป็นสกุล ณ พัทลุง อีกครั้งหนึ่ง ส่วนนายน้อยบุตรบุญธรรมของพระยาพัทลุง (จ้อย) ได้เป็นบุตรเขยของพระยาพัทลุง (ทับ) เนื่องจากได้อิดาพระยาพัทลุง (ทับ) ชื่อหนูขาวเป็นภรรยา และปีต่อมาคือ พ.ศ. ๒๓๙๕ โปรดเกล้าฯ ให้นายน้อยเป็นพระวรณารดสัมพันธพงษ์ ไปว่าราชการเมืองปะเหลียนซึ่งเป็นเมืองจัตวาขึ้นกับเมืองพัทลุง

ไม่ปรากฏว่าพระยาพัทลุง (ทับ) ได้สร้างงานซึ่งใช้เป็นที่ว่าราชการเมืองด้วยนั้นขึ้น ณ ที่แห่งใดหรือไม่ แต่

เนื่องจากท่านเป็นบุตรของพระยาพัทลุง (ทองขาว) อดีตเจ้าเมืองพัทลุงจึงสันนิษฐานว่าคงมิได้สร้างจวนแห่งใหม่ขึ้น และคงจะใช้จวนของพระยาพัทลุง (ทองขาว) บิดา ซึ่งอยู่ในสถานที่ปัจจุบันเรียกว่าบ้านสวนดอกไม้แห่งนี้เอง

พระยาพัทลุง (ทับ) ว่าราชการมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๑๐ รวมเป็นเวลา ๑๖ ปีก็ถึงอนิจกรรมด้วยโรคฉี่ดำปัจจุบันพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ ๔ มีพระประสงค์จะให้พระวรวงศ์มัมพันธ์พงษ์ (น้อย) เจ้าเมืองปะเหลียนมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง แต่ยังไม่ทันโปรดเกล้าฯ ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อนจึงมีท้องตรามาให้พระวรวงศ์มัมพันธ์พงษ์ (น้อย) รุ่งเมืองพัทลุง (รักษาราชการเจ้าเมืองพัทลุง) ไปก่อน

ครั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ ๔ แล้วก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์มัมพันธ์พงษ์ (น้อย) ซึ่งรุ่งเมืองพัทลุงอยู่นั้นเป็นพระยาอภัยบริรักษ์จักรวิสิธ พิพิธภักดี พริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุงหรือเจ้าเมืองพัทลุง เจ้าเมืองพัทลุงก็เปลี่ยนกลับมาเป็นบุคคลในสกุลจันทโรจวงศ์อีกครั้งหนึ่ง

พระยาพัทลุง (น้อย) สร้างที่พำนักซึ่งใช้เป็นที่ว่าราชการขึ้นใหม่ถัดจากจวนพระยาพัทลุง (ทองขาว) ไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๑๐๐ เมตร ซึ่งปัจจุบันเรียกกันทั่วไปว่า “วังเก่า”

พระยาพัทลุง (น้อย) ว่าราชการอยู่ ๑๔ ปี ถึงปี พ.ศ. ๒๔๑๑ มีความซราและทุพพลภาพจึงขอมุขมนตรีแลไม่เห็นทั้งสองข้าง (เข้าใจว่าเป็นตอกระจะกซึ่งในสมัยนั้นไม่มีทางรักษาให้หายได้) จึงพระราชนานราชทินนามให้เป็นพระยาวรุฒวิไสย วัฒนคุณวิไสย อิศรศักดิ์พิทักษ์ราชกิจ นริศรราชภักดี อภัยพิริยพาหะ และโปรดเกล้าฯ ให้หลวงจักรานูสิธ (เนตร) บุตรชายคนโต ซึ่งเป็นผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุงอยู่นั้น เป็นพระยาอภัยบริรักษ์ จักรวิสิธ พิพิธภักดี ศรีสุริยพาหะ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง หรือเจ้าเมืองพัทลุงคนต่อมา

พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) สร้างที่พำนักขึ้นในบริเวณเดียวกับ “วังเก่า” ของท่านบิดาชาวบ้านเรียกที่ พำนักของท่านว่า “วังใหม่” เพราะสร้างขึ้นทีหลัง “วังเก่า”

วังเก่า เจ้าเมืองพัทลุง

เมืองพัทลุงสมัยการปฏิรูปการปกครอง หัวเมืองเป็นระบบเทศาภิบาล

การปกครองหัวเมืองของไทยก่อนปี พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นแบบการปกครองตามระบบศักดินา โดยมีกฎหมายพระไอยการนาทหารหัวเมืองเป็นหลัก กล่าวคือผู้ปกครองหัวเมือง เช่นเจ้าผู้ครองนคร เจ้าเมืองหรือแม่เจ้าประเทศราช ต่างก็ได้รับพระราชอำนาจในการปกครองค่อนข้างจะเป็นอิสระ มีหน้าที่เพียงการแสดงความอ่อนน้อมต่อราชธานี นำส่งส่วยสาอากรและไพร่พลเข้าช่วยในยามศึกสงคราม กิจกรรมภายในแต่ละเมือง เช่น การพัฒนา การทำมาหากินของราษฎร รวมทั้งการชำระคดีความนั้นเป็นอำนาจหน้าที่ของแต่ละเมืองจะดำเนินการกันไปโดยอิสระ

ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยมหาราชเสด็จกลับจากประพาสประเทศยุโรป เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๕ แล้ว จึงทรงปฏิรูปการปกครองหัวเมืองขึ้นใหม่ โดยจัดปกครองจากระบบหน่วยย่อยคือ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เมือง และมณฑล ขึ้นไปเป็นลำดับ

สำหรับมณฑลซึ่งเป็นหน่วยปกครองในส่วนภูมิภาคที่ใหญ่ที่สุดนั้น จะต้องไปขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นองค์กรบริหารส่วนกลาง มีเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบังคับบัญชาและรับผิดชอบ ซึ่งเท่ากับเป็นศูนย์รวมของการปกครองในส่วนภูมิภาค การปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาควิธีนี้เป็นที่ยกเลิกเจ้าผู้ครองนคร เจ้าเมือง หรือเจ้าประเทศราชเรียกว่า “ระบบเทศาภิบาล” แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความเฉลียวฉลาดที่จะไม่ทรงเปลี่ยนแปลงอะไรอย่างฉับพลันทันที ท่านองคมนตรีดำริด้วยเฉา แต่จะทรงค่อยๆ ปรับเปลี่ยนไปเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งจะไม่ทำให้เกิดปัญหาในการเปลี่ยนแปลงนั้น ดังมีตัวอย่างที่พระองค์ทรงดำเนินการเปลี่ยนแปลงโดยได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดีแล้วคือ การเลิกทาส การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองของพระองค์ในขั้นแรกคือในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีข้าหลวงพิเศษออกไปจัดราชการตามวิธีการปกครองอย่างใหม่ทั้งในระดับมณฑลก่อนมณฑลที่ตั้งขึ้นใหม่ซึ่งกระทบต่อเมืองพัทลุงได้แก่ มณฑลนครศรีธรรมราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระวิจิตร-

วรสาสน์ (ภายหลังได้เป็นเจ้าพระยาอมราช - ปิ่น สุขุม) เป็นข้าหลวงพิเศษออกมาจัดราชการโดยรวมเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง เข้าเป็นมณฑล ชื่อมณฑลนครศรีธรรมราชตั้งที่ทำการมณฑลหรือศาลารัฐบาลมณฑลที่เมืองสงขลา และในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ โปรดเกล้าฯ ให้พระวิจิตรวรสาสน์เป็นพระยาสุขุมโนวิชิต ดำรงตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ออกใช้เปลี่ยนตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้บัญชาการมณฑลขึ้นตรงต่อเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้เปลี่ยนตำแหน่งผู้บัญชาการมณฑลเป็นข้าหลวงสำเร็จราชการมณฑลหรือสมุหเทศาภิบาล ส่วนปลัดมณฑลนั้นห้ามมิให้เรียกว่าปลัดเทศาภิบาล แต่ให้เรียกว่าปลัดมณฑล และเรียกเจ้าเมืองว่าผู้ว่าราชการเมือง (ยกเลิกเจ้าผู้ครองนคร เจ้าเมือง หรือเจ้าประเทศราช)

การปฏิรูปการปกครองดังกล่าวที่มีผลกระทบต่อพระยาภิรักษ์วิริรักษ์ (เนตร) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองพัทลุงอยู่ในระยะเริ่มต้นของการปฏิปฏิปณัมีไม่มากนัก มิได้ถึงขั้นที่พระยาภิรักษ์วิริรักษ์ (เนตร) จะต้องพ้นจากตำแหน่งเจ้าเมืองแต่ประการใด ในระยะเริ่มต้นหลังการตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ แล้ว ทางมณฑลก็จัดส่งบุคคลที่มีความรู้ในวิธีการบริหารบ้านเมืองตามระบบใหม่ให้มาปฏิบัติราชการที่เมืองพัทลุงควบคู่ไปกับพระยาภิรักษ์วิริรักษ์ (เนตร) ทำนองเป็นครูมาสอนงานบริหารราชการบ้านเมืองแบบใหม่ให้ เจ้าหน้าที่คนแรกที่ถูกส่งมาคือ พระพิศาลสงคราม แต่พระพิศาลสงครามมาปฏิบัติหน้าที่อยู่ก็เพียงไม่กี่วันเพราะพระยาณางจักรบริหาร (อัน ณ กลาง) มาปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งนี้เป็นคนต่อมา ถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้มีการปรับเปลี่ยนตำแหน่งเจ้าเมืองให้เป็นผู้ว่าราชการเมือง เพื่อให้สอดคล้องกับการบริหารบ้านเมืองในระบบใหม่ พระยาภิรักษ์วิริรักษ์ (เนตร) ก็ได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงในระบบใหม่เป็นคนแรก ปี พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุนทรวิสุทธิ (เลื่อง ภูมิรัตน์) เป็นข้าหลวงประจำเมืองมีอำนาจกำกับราชการเหนือผู้ว่าราชการเมืองอีกชั้นหนึ่ง แต่ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๕ คงพิจารณาเห็นว่าพระยาภิรักษ์วิริรักษ์ (เนตร) ได้รับการฝึกฝนให้เข้าใจวิธีบริหารบ้านเมืองตามระบบใหม่ได้ดีพอสมควรแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ

ให้ว่าราชการไปตามลำพังโดยไม่ต้องมีผู้กำกับราชการอีก พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) ได้ว่าราชการโดยลำพังอยู่ ๑ ปี ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ก็โปรดเกล้าฯ ให้เป็นจางวาง (เกษียณอายุราชการ) รับพระราชทานเบี้ยหวัดพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) จึงเป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงคนแรก ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดสำหรับพระยาวรุฒิวย (น้อย) เมื่อพ้นจากหน้าที่เจ้าเมืองพัทลุงก็ได้เป็นจางวางกำกับราชการ (ที่ปรึกษาราชการ) ได้รับพระราชทานบำนาญเดือนละ ๒ ชั่ง จนอสัญกรรมในปีเดียวกับที่พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) พ้นจากตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงนั่นเอง

เมื่อพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) เป็นจางวางแล้วการบริหารราชการส่วนภูมิภาคก็เป็นไปตามระบบใหม่เต็มตัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีผู้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองต่อๆ กันมาตามลำดับ คือ พ.ศ. ๒๔๔๖ พระสุรฤทธิภักดี (คยู่ดี ณ ระนอง) พ.ศ. ๒๔๔๗ พระศิริธรรมบริรักษ์ พ.ศ. ๒๔๔๙ พระแก้วไกรพ (หมื่น ณ กลาง) พ.ศ. ๒๔๕๐ พระยาภาณุวงศ์ไชยราชบดินทร์ (อวณ ณ สงขลา) พ.ศ. ๒๔๕๒ พระยาอุรุกิจพิจารณ์ (สุด สารสุทธิ)

พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเสวยราชย์เป็นรัชกาลที่ ๖ ผู้ที่ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง ในรัชกาลนี้คือ พระวชิรภาคภักดี (ช้าง ช้างเผือก) (พ.ศ. ๒๔๕๕) หม่อมเจ้าประสพสงค์ (รังผู้ว่าราชการเมือง) (พ.ศ. ๒๔๕๖) หลวงวิจิตรเสนี (หลวง ศตะรัตน์) (พ.ศ. ๒๔๕๗)

ต่อมาได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๕๙ ให้เปลี่ยนเรียกชื่อเมืองเป็นจังหวัด และให้ผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ดังนั้น หลวงวิจิตรเสนีจึงได้รับการเปลี่ยนชื่อตำแหน่งจากผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ในช่วงเวลานี้สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ทรงเป็นอุปราชสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรที่ ๖ เหนือสมุหเทศาภิบาลมณฑลในภาคใต้อีกชั้นหนึ่ง ทรงดำริว่าที่ตั้งจังหวัดพัทลุงที่ตำบลลำปำไม่เหมาะสมกับภาวะของบ้านเมืองในขณะนั้น ด้วยว่าตำบลลำปำเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมในฤดูมรสุมทุกปี จะสร้างอะไรให้มั่นคงสวยงามก็ได้ ประจวบกับขณะนั้นได้มีการตัดทางรถไฟสายใต้ผ่านจังหวัดพัทลุงทางทิศ

ตะวันตกของที่ตั้งจังหวัดในขณะนั้นประมาณ ๘ กิโลเมตร จึงสมควรที่จะย้ายที่ตั้งจังหวัดพัทลุงไปตั้งใกล้ทางรถไฟ ซึ่งจะมีความสะดวกและจะเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของจังหวัดให้เจริญก้าวหน้าขึ้นได้จางกว่าตั้งอยู่ ณ ที่เดิม จึงทรงเลือกสถานที่บ้านวังเนียงที่จะไปตั้งใหม่ แต่ขณะนั้นยังไม่พร้อมที่จะย้ายไป

ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุงคนต่อมา ได้แก่ พระวิจิตรสรไกร (ทองสูง ผลพันธุ์) (พ.ศ. ๒๔๕๘) พระคณาเศียรสุนทร (สา สุวรรณสาร) (พ.ศ. ๒๔๖๔) เป็นผู้เริ่มปฏิบัติตามโครงการย้ายที่ตั้งจังหวัดพัทลุงมาอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน แต่การย้ายได้กระทำมาแล้วเสร็จจนสามารถเปิดศาลากลางจังหวัด ณ ที่ตั้งจังหวัดใหม่ได้ในวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๖๘ พระคณาเศียรสุนทร ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาในราชทินนามเดิม และดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุงจนเกษียณอายุราชการ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พระสาครบุรารักษ์ (ปรีก สุวรรณานนท์) ก็ได้มาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแทน

จังหวัดพัทลุงสมัยปกครองราชอาณาจักรด้วยระบอบรัฐธรรมนูญ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ แล้ว ปี ๒๔๗๖ จึงได้มีการปรับปรุงระเบียบบริหารราชการแผ่นดินใหม่ ได้เปลี่ยนเรียกผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นข้าหลวงประจำจังหวัด พระสาครบุรารักษ์จึงเปลี่ยนเป็นข้าหลวงประจำจังหวัด และตำแหน่งข้าหลวงประจำจังหวัดนี้ก็ได้เปลี่ยนกลับมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดอีกครั้งหนึ่ง โดยพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๔๙๕

ชื่อข้าหลวงประจำจังหวัดและผู้ว่าราชการจังหวัดหลังพระสาครบุรารักษ์ มีต่อเนื่องกันมาอีกหลายคน แต่โดยที่มิได้เป็นเรื่องราวเก่าแก่ ผู้สนใจสามารถตรวจสอบค้นหาเอาได้ไม่ยากนัก จึงขอตัดที่จะนำมาลงไว้ในที่นี้

ชื่อจังหวัดพัทลุง

ชื่อเมืองพัทลุงซึ่งต่อมาทางราชการได้เปลี่ยนเรียกเมืองว่าจังหวัดนั้น มีปัญหาซึ่งบุคคลทั่วไปใคร่ทราบว่าเหตุใดเมืองหรือจังหวัดนี้จึงได้ชื่อว่าพัทลุง

ขุนวิจารณ์จรรยา อดีตศึกษาธิการจังหวัดพัทลุง ได้เสนอความคิดเห็นไว้ว่า ชื่อเมืองที่เรียกว่า พัทลุงนั้น เข้าใจว่าเป็นคำใหม่เพิ่งจะเรียกใช้กันภายหลัง ชื่อเดิมน่าจะเป็นตะลุง แม้เวลานี้ทั้งชาวกรุงและชาวปักษ์ใต้ก็คงเรียกเมืองตะลุง หรือเมืองลุงเท่านั้น คำว่าพัทลุงดูเหมือนจะเป็นคำใช้ทางราชการมากกว่า ทำไมเมืองเดิมจึงเรียกว่าตะลุง ตะลุงคำนี้ เป็นชื่อไม้หลักจับช้างหรือไม้หลักสำหรับล่ามช้าง เพราะเมืองนี้เป็นเมืองจับช้างดังกล่าวแล้ว ภายหลังจึงกลายเป็นชื่อเมืองไป

พระธรรมเมธาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดพัทลุง (ธ) วัดภูผาภิมุข ได้เสนอความคิดเห็นว่า พัทลุงมาจากคำว่า “พัธลา” ซึ่งเป็นชื่อเมืองๆ หนึ่งในเกาะลังกา ครั้นสมัยที่พระเจ้าจันทรภานุยกทัพไปตีเกาะลังกาทวีป ได้กวาดต้อนชาวสิงหลแห่งเมืองพัธลามาวัวที่เมืองพัทลุง จึงเรียกบริเวณที่ชาวสิงหลอาศัยอยู่ว่า เมืองพัธลา ต่อมาเพี้ยนเป็นพัทลุง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ ประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป ตอนกล่าวถึงจุดหมายเหตุเรื่องสมณทูตในลังกาทวีป หน้า ๓๔๐ ว่า “ออกจากวัดแปลมคุณเลวิหาร ๕^{๑๒} ๑๔ คำ ถึงบ้านปะลาพัททะเลเพล ๕ โมงเศษ”

ข้า กาสสุวรรณ ได้เสนอความคิดเห็นว่า พัทลุงมาจากคำว่า “ปาดลันบุตร” ที่แขกเรียกตามสำเนียงที่แขกพูดแขกพวกนี้พูดลิ้นเร็วและเร็ว “ปาดลันบุตร” แทนที่จะเกิดเสียง “ปาดลันบุตร” แต่กลับเกิดเสียง “ปัด ลี บุง” เสียงหัดตัวเข้ามาเป็น “ปัดลิ่ง” แล้วกลายเป็น “ปัดลุง” หรือพัทลุง

บุญheim เอกอรุ ได้เสนอว่า พัทลุง มาจาก “พัทธสิงห์” เมื่อเราไม่ต้องการใช้คำว่า “สิงห์” ก็ใช้คำว่า “ลุง” แทนสำเนียงคนโบราณซึ่งอยู่ใกล้ๆ วัดพะโคะ เช่น บ้านรัฐปุน บ้านโหนดด้วน เป็นออกเสียงลุงเป็น “หลุง” ซึ่งคำว่า หลุง นี้หมายถึง กระชับแน่นเช่นคำว่า “ดอกหลักปักหลุง” เป็นต้น

จึงไม่สามารถสรุปอะไรได้เลย แต่ในเอกสารเก่าหลายฉบับได้เขียนชื่อพัทลุงผิดแปลกแตกต่างกันไปหลายอย่าง ดังนี้

เอกสารกฎหมายตราสามดวง พระบรมไตรโลกนาถประกาศใช้ “พระไอยการนาทหารหัวเมือง” พ.ศ. ๑๙๙๘ เขียนว่า “เมืองพัตะลุง”

หนังสือกัลปนาวัตหัวเมืองพัทลุง สมัยอยุธยา เขียนว่า “พัทลุง”

เพลนางเลือดขาว เขียนขึ้น พ.ศ. ๒๒๗๒ เขียนว่า “พัตลุง”

ในแผนที่ภาพเมืองนครศรีธรรมราช จ.ศ. ๙๗๗ เขียนว่า “พัทลุง”

เพลาวัดบางแก้ว เขียนขึ้นในสมัยอยุธยา เขียนว่า “พัทธลุง”

จดหมายเหตุของชาวฮอลันดา พ.ศ. ๒๑๖๓ เขียนว่า “บุร์เดลอง”

จารึกวัดสุนทราวาส อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง พ.ศ. ๒๓๘๕ เขียนว่า “ภัทรลุง”

ใบบอกหัวเมืองพัทลุง พ.ศ. ๒๔๑๙ เขียนว่า “พัตลุง”

เหรียญอีแปะที่ใช้ในเมืองพัทลุง พ.ศ. ๒๔๒๖ เขียนว่า “พัททะเลง” และ “พัตะลุง”

แม้จะไม่สามารถสรุปได้ว่า ชื่อเมืองพัทลุงมาจากอะไรหรือมีความเป็นมาอย่างไร แต่ชื่อนี้ก็ปรากฏในประวัติศาสตร์ที่ใช้เรียกกันมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ดังปรากฏหลักฐานใน “พระไอยการนาทหาร หัวเมือง” พ.ศ. ๑๙๙๘ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

บทที่ ๓

ศิลปโบราณสถานในจังหวัดพัทลุง

พัทลุง เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีหลักฐานมรดกทางวัฒนธรรมด้านศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณ-วัตถุสถานมากมาย ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคมสมควรที่จะได้รับการประกาศให้เป็นที่ยูเนสโกกำหนดให้เป็นมรดกโลก

โบราณสถานเขาชัยสน

เขาชัยสนเป็นภูเขาที่ตั้งอยู่ หมู่ที่ ๓ ตำบลเขาชัยสน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ตามถนนลูกรังสายเขาชัยสน-บางแก้ว ประมาณ ๑-๒ กิโลเมตร หรือตั้งอยู่ประมาณกริดตั้ง ๒๔๓-๒๕๓ และกริดนอน ๒๑๕-๒๔๐ ของแผนที่มาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ แผนที่อำเภอเขาชัยสน ระบุว่า ๔๗๑๙ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศ

เหนือจดทุ่งนาและป่าต้นตาลโดนด ทิศใต้จดทุ่งนา วัดหัวเขา และบ้านหัวเขา ทิศตะวันออกจดทุ่งนาและหมู่บ้าน ทิศตะวันตกจดทุ่งนา

สภาพภูมิศาสตร์โดยทั่วไป เขาชัยสนเป็นเขาหินปูนลูกโดด ตั้งอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ มีความยาวประมาณ ๒.๕ กิโลเมตร และกว้างที่สุด ๑ กิโลเมตร พื้นที่โดยรอบภูเขาเป็นที่ราบลุ่ม ทำนา ปลูกข้าว อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเล ในระดับที่ต่ำกว่า ๒๐ เมตร ยอดเขาสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ ๓๓๐ เมตร บนภูเขามีป่าไม้ค่อนข้างสมบูรณ์ สำหรับพันธุ์ไม้ที่ขึ้นชื่อเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ได้แก่ ไม้คนทีดำ ซึ่งชาวบ้านเชื่อถือนันว่าเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ใช้สำหรับรักษาโรคภัยต่างๆ ได้หลายชนิด โดยเฉพาะในหมู่ผู้ชาย เชื่อว่าถ้าใช้ดองกับเหล้าขาวจะเป็นยาบำรุงกำลังอย่างดี

คลองบางนกปล

พื้นที่รอบๆ ภูเขาเป็นพื้นที่ลุ่มเหมาะสำหรับการปลูกข้าว ทำนาได้ปีละ ๒ ครั้ง มีผลผลิตต่อไร่สูง เนื่องจากด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือมีคลองเขาชัยสน หรือคลองปากเพนียดไหลผ่านไปออกทะเลสาบสงขลาที่บ้านสทิงบริเวณอ่าวอาพัด ตำบลนาหมอ อำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนด้านทิศใต้ คลองท่ามะเดื่อไหลผ่านไปออกทะเลสาบสงขลาที่บ้านบางแก้วใต้ใกล้ๆ วัดเขื่อนบางแก้ว ตำบลจองถนน อำเภอกาญจนดิษฐ์ คลองทั้ง ๒ สายนี้ เป็นหัวใจสำคัญในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเป็นเส้นทางคมนาคมของชุมชนโบราณในอดีต ระหว่างชุมชนภายในแผ่นดินกับชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา

ประวัติความเป็นมา

นักธรณีวิทยามีความเชื่อว่า ภูเขาชัยสนเกิดขึ้นจากการดันตัวของหินอัคนี เมื่อประมาณ ๑๓๐ ล้านปีมาแล้ว ในยุคครีเทเชียส การยกตัวคงดำเนินไปจนถึงยุคครีเทเชียส ขณะเดียวกันพื้นที่ส่วนซึ่งถูกยกขึ้นได้มีการสึกกร่อน โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นหินปูน การสึกกร่อนดำเนินไปตลอดยุคเพอร์เมียน จนกระทั่งบริเวณหินปูนส่วนใหญ่ถูกทำลายไป คงเหลือส่วนของปูนเป็นภูเขาลูกโดด คือ ภูเขาชัยสน และภูเขาอื่นๆ ที่ปรากฏกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่จังหวัดพัทลุง

ความสำคัญของภูเขาชัยสน คือ ถ้าหินปูนจำนวนมาก เช่น ถ้ำล่องลม ถ้ำไร่ ถ้ำโพรงเซ่ ถ้ำเครื่อง ถ้ำควาย ถ้ำโนรา ถ้ำช้าง และถ้ำพระ ถ้ำเหล่านี้เคยเป็นที่พักอาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างน้อยสมัยหินใหม่ ประมาณ ๒,๕๐๐-๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว ในสมัยอยุธยาได้เกิดชุมชนโบราณขึ้นทางทิศตะวันออกของภูเขาชัยสน คือ บริเวณน้ำถ้ำพระซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดถ้ำเขาชัยสน และเป็นวัดขึ้นกับวัดเขื่อนบางแก้ว คณะปาแก้วหัวเมืองพัทลุง มีพระมหาเถรอินททองเป็นเจ้าอธิการ พันเทพเป็นนายอนาพยาบาล มีข้าพระ ๑ หวังงาน คือ นางปล้องหวังงาน ๑ นางจันทวังงาน ๑ นางจันทวังงาน ๑ มีนาลำหรับพระ ๕ ท่อน อยู่ทางทิศใต้ของภูเขา

แหล่งศิลปกรรม ที่สำคัญของภูเขาชัยสน ได้แก่ ถ้ำหินปูน จากการสำรวจเบื้องต้นได้พบถ้ำจำนวนมากที่มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่า มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้มาอาศัยหรือพักพิงอยู่ในบริเวณภูเขาชัยสน เช่น

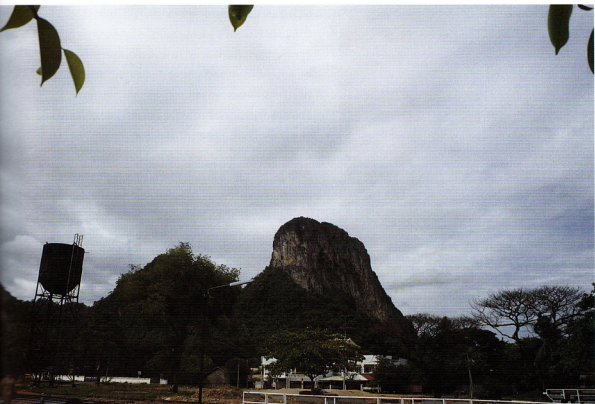
ขวานหินขัด หม้อดินเผาลายเชือกทาบ หม้อสามขา กระดุกสัตว์ และกระดูกมนุษย์ เป็นต้น หลักฐานเหล่านี้ได้ค้นพบในถ้ำล่องลม ถ้ำควาย ถ้ำไร่ ถ้ำเครื่อง ถ้ำโพรงเซ่ ถ้ำช้างและถ้ำโนรา ถ้ำบางแห่งไม่สามารถสำรวจหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา เช่น ถ้ำพระ มีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานภายในถ้ำ จำนวน ๑๐ องค์ พระพุทธไสยาสน์ ๑ องค์ พระพุทธรูปสำริด ๑ องค์

กรมศิลปากร ได้ตระหนักถึงความสำคัญของภูเขาชัยสน ในฐานะเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ จึงได้ประกาศขึ้นทะเบียนบริเวณภูเขาชัยสนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

เขากอกทะเล

เขากอกทะเล เป็นภูเขาที่มีความสำคัญต่อชาวพัทลุง ในฐานะภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเป็นที่สถิตของเจ้าแม่กูดเจ้าแห่งเขากอกทะเล ชาวเมืองพัทลุงแต่โบราณได้ยึดถือเปรียบเสมือนหลักเมืองพัทลุง ที่สูงเด่นสง่างามอยู่ท่ามกลางบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้ทางราชการจึงได้นำภาพภูเขาและเจดีย์บนยอดเขาไปเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด แต่เนื่องจากสิ่งดังกล่าวแล้ว น้อยคนนักที่จะทราบว่เขากอกทะเล คือ แหล่งโบราณคดีที่สำคัญของจังหวัดและอาจถือได้ว่าเป็นแหล่งศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยที่สำคัญของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

เขากอกทะเลเป็นภูเขาที่ตั้งอยู่กลางเมืองพัทลุง ในเขตติดต่อของ ๓ ตำบล คือตำบลปรางค์หมู่ ตำบลพญาขัน ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัด ไปทางทิศตะวันออกตามถนนลาดยางสาย รามศวร์-อภัยบริรักษ์ (พัทลุง-ลำปำ) ประมาณ ๒ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ด้านทิศเหนือจดหมู่บ้านม่วงหวาน ตำบลพญาขัน ทิศใต้จดบ้านเขากอกทะเล ตำบลคูหาสวรรค์ ทิศตะวันออกจดถนนสายเขากอกทะเล-เขาแดง ตำบลพญาขัน และด้านทิศตะวันตกจดถนนรถไฟสายใต้ และตำบลปรางค์หมู่

สภาพภูมิศาสตร์เขากทะเล เป็นเขาหินปูนตั้งอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ มียอดเขาสูงจากระดับน้ำทะเล ๒๔๕ เมตร ยาว ๒ กิโลเมตร ส่วนกว้างที่สุด ประมาณ ๑ กิโลเมตร พื้นที่รอบๆ ภูเขาเป็นที่ราบทำนาข้าว บนภูเขาอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้นานาชนิด พื้นที่เชิงเขามีประชาชนจับจองสร้างบ้านเรือน ทำสวนปลูกผัก มีลำน้ำหรือลำคลองไหลผ่านด้านทิศตะวันตกวกไปทางทิศเหนือ เรียกว่า “คลองโรงตรวน” ไหลไปทางทิศตะวันออก ผ่านบ้านม่วงหวาน บ้านม่วง บ้านควนสาร ไปรวมกับคลองอื่นๆ ที่บ้านหัวควน เรียกว่า “คลองลำปำ” ไหลออกทะเลสาบสงขลาที่บ้านลำปำ ตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง

ด้านทิศใต้มีคลองดำนานไหลผ่านเขากทะเล บ้านทุ่งใหม่ บ้านควนมะพร้าว บ้านควนแร่ ไปรวมกับคลองโรงตรวนที่บ้านหัวควนดังกล่าวแล้ว เส้นทางเหล่านี้ในอดีตเชื่อได้ว่าเคยเป็นเส้นทางติดต่อคมนาคมของชุมชนโบราณภายในแผ่นดิน กับชุมชนบริเวณรอบ

ทะเลสาบสงขลา เนื่องจากลำน้ำนี้ไหลผ่านชุมชนโบราณหลายแห่ง เช่น ชุมชนบ้านม่วง ชุมชนบ้านควนมะพร้าว หรือชุมชนบ้านพญาขัน ชุมชนบ้านควนแร่ ชุมชนบ้านควนสาร และชุมชนบ้านลำปำ เป็นต้น

ประวัติความเป็นมา

นักธรณีวิทยามีความเชื่อว่า เขากทะเลเกิดขึ้นจากการดันตัวของหินอัคนี เมื่อประมาณ ๑๓๐ ล้านปีมาแล้ว ในยุคครีเทเชียส การยกตัวคงดำเนินไปจนถึงยุคครีเทเชียส ขณะเดียวกันพื้นที่ส่วนซึ่งถูกยกขึ้นได้มีการสึกกร่อน โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นหินปูน การสึกกร่อนดำเนินไปตลอดยุคเทอเชียรี จนกระทั่งบริเวณหินปูนส่วนใหญ่ถูกทำลายไปคงทิ้งส่วนของหินปูนเป็นภูเขาลูกโดด คือ เขากทะเล (ประเสริฐ วิทยารัฐ : ๒๕๓๑) และภูเขาอื่นๆ ที่ปรากฏกระจายอยู่ในพื้นที่จังหวัดพัทลุง ได้แก่ เขาชัยสน เขาเจ็ยก เขาชัยบุรี เขาพนมวังก์ เขาแดง เขาจิ้งจอก และเขาทอง ฯลฯ

ความสำคัญของเขาทะลุ คือ ถ้ำหินปูนจำนวนมาก ได้แก่ ถ้ำมัลลย์ ถ้ำครุฑ ถ้ำพิมพ์ ถ้ำครุฑ ถ้ำคลาน ถ้ำเหล่านี้บางแห่งมีการค้นพบพระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔) จำนวนมาก แสดงให้เห็นว่า บริเวณเขาอกทะลุเคยเป็นที่บำเพ็ญพรตของนักบวชหรือพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนิกาย จึงได้ทิ้งร่องรอยศิลปโบราณวัตถุไว้เป็นหลักฐาน ต่อมาได้มีการสร้างเจดีย์ไว้บนยอดเขาอกทะลุ ๑ องค์ และยอดเขาจิ้ง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภูเขาอกทะลุอีก ๑ องค์ เข้าใจว่าน่าจะเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง

แหล่งศิลปกรรม สิ่งสำคัญด้านศิลปกรรม โบราณคดีและประวัติศาสตร์ในบริเวณภูเขาอกทะลุ ได้แก่ ถ้ำหินปูน เจดีย์บนยอดเขา จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า ถ้ำหินปูนหลายถ้ำ มีหลักฐานที่แสดงให้เห็นความเก่าแก่และความสำคัญของแหล่งศิลปกรรม คือ พระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔) ถ้ำที่สำคัญได้แก่

ถ้ำพิมพ์ หรือถ้ำเขาอกทะลุเป็นถ้ำที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขาอกทะลุ ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันตก

กว้างประมาณ ๕ เมตร ลึกประมาณ ๒๐ เมตร ภายในถ้ำมีแสงสว่างส่องถึง ตอนบนมีปล่องอากาศถ่ายเทได้สะดวก กรุพระพิมพ์และสภาพพื้นถ้ำทั่วไปถูกขุดทำลายจากการขุดซื้อค่างควา หรือ “มายา” ของชาวบ้าน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้เคยเสด็จไปขุดพระพิมพ์ดินดิบที่ถ้ำแห่งนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ และได้ทรงนิพนธ์ไว้ในหนังสือ “จดหมายระยะทางไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ. ๑๒๑” ความตอนหนึ่งว่า “เวลาเที่ยง ๔๕ ขึ้นช้างไปประมาณ ๒ เส้น ก็ถึงเขา เลี้ยวเขาไปตามทุ่งนาอีกประมาณ ๕ เส้น ถึงเชิงเขาป็นขึ้นไป ๔ ฤๅ ๕ วา ถึงถ้ำมีรูปพระประทับนั่งดินอยู่มากกว่ามากขุดอยู่จนบ่าย ๒.๓๕ จึงกลับขึ้นช้างไป ได้พระพิมพ์มามาก แต่ยังไม่รู้ว่ารูปอะไรต่ออะไร เพราะเปียกชำรุดดูไม่ได้”

พระพิมพ์ดินดิบที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงขุดได้ในครั้งนั้นจำนวนหนึ่ง ได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระโพธิสัตว์ปัทมปาณี พระอมิตาภะ พระศรีศากยะมุนี ท้าวภูเวกรหรือท้าวชุมพลเทวดา และสฤป ฯลฯ

ถ้ำครุฑ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของถ้ำพิมพ์ ประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันตก กว้างประมาณ ๓๐ เมตร ลึกประมาณ ๒๐ เมตร ภายในถ้ำมีกรุพระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัยจำนวนมาก ปัจจุบันสภาพถ้ำถูกทำลายจากการขุดซื้อค่างควาและการย่อยหิน

ถ้ำมัลลย์ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของถ้ำครุฑ ประมาณ ๕๐ เมตร ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันตก เป็นถ้ำขนาดใหญ่มาก มีหินงอกหินย้อยและแอ่งน้ำสวยงามมาก ภายในถ้ำมีกรุพระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัย ปัจจุบันบริเวณถ้ำมัลลย์และถ้ำครุฑเป็นที่ตั้งของที่พักระหว่างการเดินทาง มีการพัฒนาบริเวณหน้าถ้ำ สร้างกุฏิที่พักสงฆ์และเจดีย์ประดับกระเบื้องโมเสก ๑ องค์

เจดีย์ยอดเขาอกทะลุ ตั้งอยู่บนยอดเขาอกทะลุด้านทิศใต้สุดเป็นเจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูน ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาว ๔.๕๐ เมตร ฐานสูง ๑.๕๐ เมตร ด้านทิศเหนือมีบันไดขึ้นสู่ฐานทักษิณ กว้าง ๒ เมตร เจดีย์องค์นี้สร้างมาก่อน พ.ศ. ๒๔๔๒ องค์เจดีย์ถูกฟ้าผ่าหักพัง ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๓ หลวงพ่อนุ้ย เจ้าอาวาสวัด

โคกคีรี ตำบลตำนาน อำเภอเมืองพัทลุง ได้บูรณะองค์เจดีย์ขึ้นใหม่ แต่ถูกฟ้าผ่าหักลงเหลือแต่ฐานเจดีย์จนปัจจุบันนี้

เจดีย์ยอดเขาจิง ตั้งอยู่บนยอดเขาจิง ซึ่งเป็นยอดเขาหนึ่งในภูเขาอกทะลุทางด้านทิศเหนือสุด มีความสูงประมาณ ๒๔๐ เมตร ไม่มีประวัติว่าสร้างขึ้นในสมัยใด ปัจจุบันหักพังเหลือเฉพาะฐานเจดีย์รูปสี่เหลี่ยม ซึ่งเคยมีการลักขุดค้น ได้พบแหวนห้วงและเงินโมจำนวนมาก

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนภูเขาอกทะลุเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

ถ้ำคูหาสวรรค์

ถ้ำคูหาสวรรค์ เป็นโบราณสถานหรือแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญของวัดคูหาสวรรค์ ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเชิงเขาหัวแตก หรือเขาคุก เขาหัวแตก หรือเขาคูหาสวรรค์ หรือทิศตะวันออก ด้านหลังพระ-

อุโบสถวัดคูหาสวรรค์ อยู่ห่างจากสถานีรถไฟพัทลุง ไปทางทิศตะวันตกตามถนนคูหาสวรรค์ในเขตเทศบาลเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ประมาณ ๕๐๐ เมตร

ถ้ำคูหาสวรรค์ มีขนาดกว้าง ๑๘ เมตร ยาว ๒๘ เมตร ประตูถ้ำหันไปทางทิศเหนือ ลักษณะของถ้ำสูงเป็นเว้ารูปกรวย ตอนบนมีหินงอกคล้ายรูปช้าง ชาวบ้านเรียกว่า “ช้างผุด” หรือ “หินลับแล” ด้านทิศตะวันออกของถ้ำมีหินเป็นสันกันอยู่ยาวประมาณ ๑๐ เมตร หินก้อนนี้หลุดสูงขึ้นไปไม่ติดกับตัวถ้ำ ทำให้แสงสว่างลอดถึงพื้นถ้ำได้ ภายในถ้ำปูด้วยอิฐถือปูน มีเจดีย์เล็กๆ หนึ่งองค์ มีพระพุทธรูปก่อด้วยอิฐถือปูนและปั้นด้วยดินเหนียวเรียงแถวเป็นระเบียบทางด้านทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก รวม ๓๗ องค์ มีขนาดหน้าตักกว้างตั้งแต่ .๕๐ เมตร-๑.๕๐ เมตร ที่เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ปางมารวิชัย ๑ องค์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๓.๓๖ เมตร สูงตลอดรัศมี ๖ เมตร ด้านซ้ายมือของผนังถ้ำมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ๑ องค์ ก่อด้วยอิฐถือปูนและดินเหนียว ขนาดยาว ๑๒ เมตร สูง ๒ เมตร ทางด้านทิศตะวันออกของเศียรพระพุทธรูปไสยาสน์ มีกรุพระพิมพ์

ได้ขุดพบพระพิมพ์แบบต่างๆ เป็นจำนวนมากที่สำคัญที่สุดคือ พระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔) ชาวบ้านเรียกว่า “พระผีท่า” ที่ปากถ้ำมีหินเป็นสันกั้นติดกับหินปากถ้ำ สูงประมาณ ๒ เมตร ชาวบ้านเรียกว่า “หัวหรี” ตรงกันข้ามกับหัวหรีที่มีรูปฤๅษีตาไฟปูนปั้น ๑ องค์ เหนือรูปฤๅษีตาไฟขึ้นไปตามเพิงผาน้ำถ้ำมีจารึกพระปรมาภิไธยย่อ พระนามาภิไธยย่อและพระนามย่อ ของพระมหาทักษิณศรี พระบรมราชินีนาถ และเชื้อพระวงศ์ที่เคยเสด็จประพาสเรียงลำดับดังนี้ จปร. ๑๐๘ ปปร. ๒๕/๒๔๗๑ กปร. ๑๗/๓/๒๕๐๒ สก. เพิงผาดอนล่างมีจารึก บส. ๓๐/๑๐/๗๓

ประวัติความเป็นมา

ถ้าดูหาสวรรค์ เดิมชาวบ้านเรียกว่า “ถ้ำน้ำเงิน” หรือ “ถ้ำพระ” ส่วนชื่อหาสวรรค์นั้นเข้าใจว่า ให้เรียกกันมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยพระเอกาทศรถ ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ หลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งบอกถึงการใช้อัฒนาสวรรค์เป็นศาสนสถานมาแต่ในอดีต คือ

กรุพระพิมพ์ซึ่งได้ขุดพบพระพิมพ์แบบต่างๆ เป็นจำนวนมากตั้งปรากฏในบทความของ นายเดอ ลางองเคีย ที่เขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ (ค.ศ. ๑๙๑๒) ได้กล่าวถึงเขาอกทะลุและเขาคุหาหรือเขาคุหาสวรรค์ ตอนหนึ่งว่า “ศาสนสถานซึ่งเดิมเคยมีบนเขาอกทะลุนั้นได้ถูกรื้อทิ้งโดยพระภิกษุที่มาจากสงขลา เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๖-๑๙๐๔) เนื่องจากต้องการนำวัสดุเหล่านั้น มาสร้างสถูปดังที่ปรากฏอยู่ในสมัยของนายเดอ ลางองเคีย และที่เชิงเขาต้นทิศตะวันตกของเขาอกทะลุ ก็ยังมีผู้พบพระพิมพ์อีกด้วย ส่วนในถ้ำเขาคุหาพบพระพุทธรูปประทับนั่ง ๓๐ องค์ และพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่ ๑ องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้ได้มีการซ่อมแซมตลอดเวลาและมีรูปแบบคล้ายกับพระพุทธรูปที่เห็นอยู่ในสมัยนั้น นอกจากนี้ในถ้ำคุหาทางด้านซ้ายของทางเขายังได้พบพระพิมพ์ แต่มีสภาพชำรุดมากกว่าพระพิมพ์ที่พบที่ถ้ำเขาอกทะลุ” ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นทรงสี่เหลี่ยม รูปไข่ รูปหยดน้ำ รูปทรงกลม ภาพบนพระพิมพ์เป็นภาพพระพุทธเจ้าในปางต่างๆ พระโพธิสัตว์ ด้านหลังพระพิมพ์มีจารึกอักษรสันสกฤต (ปิลละวะ เทวนาครี) เป็นจารึกคาถา เยธัมมา ภาษา

สันสกฤต สร้างขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๔๕๐ จึงทำให้สันนิษฐานกันว่า บริเวณดังกล่าวเป็นที่สำหรับนักพรตแสวงหาความสงบตามคหาวนยอตเขา ส่วนการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ภายในถ้ำนั้นปรากฏหลักฐานในหนังสือพระกัลปนาวัตหัวเมืองพัทลุง สมัยอยุธยา ความตอนหนึ่งว่า "พระราชมนั่วมือกบพระครูสิทธิธรรมรังษี พระมหาเถรพุทธรักขิต พระครูบุตรเทพ และหมื่นเทพบาล สร้างวัดในถ้ำคูหาสวรรค์ ในที่ราบขุนคณินเขาพยาบาล และก่อพระพุทธรูป ๒๐ องค์ สร้างพระเจดีย์ ๗ องค์ แล้วถวายพระราชกุศลเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยา โปรดเกล้าฯ ให้พระตำรวจตราโกษาธิบดี ยกญาติโยมและที่ภูมิลำเนาในถ้ำนั้น ๑๒ หัวงาน ชาติออกจากส่วยหลวง เป็นศิลปาลทานพระกัลปนาสำหรับวัดคูหาสวรรค์สืบต่อไป" วัดคูหาสวรรค์และถ้ำคูหาสวรรค์ได้รับการบูรณะอีกครั้งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ถ้ำคูหาสวรรค์ได้รับการบูรณะและต่อเติมพระพุทธรูปขึ้นอีก ๑๗ องค์ พระมหากษัตริย์ พระบรมราชินีนาถและเจ้านายเชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ ได้เคยเสด็จมาประพาสถ้ำคูหาสวรรค์ ดังปรากฏพระปรมาภิไธยย่อ พระนามาภิไธยย่อและพระนามย่อที่เพิงผาหน้าถ้ำ และในพระราชนิพนธ์จดหมายเหตุเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. ๑๐๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ก็ทรงกล่าวถึงวัดคูหาสวรรค์และถ้ำคูหาสวรรค์ที่พระองค์เสด็จมาทรงเยี่ยมตอนหนึ่งว่า

"เขาคูหาสวรรค์ที่ไปนั้น เมื่อเข้าเขตวัดมีสระๆ หนึ่ง น้ำน้ำจืดสนิท แต่เวลานี้ น้ำแห้ง มีถ้ำอยู่สี่ลูกเขาข้างหน้า เป็นโพรงเล็กๆ มีพระพุทธรูปขึ้นไปบนบานชั้นบนชั้นหนึ่ง สูงสัก ๗-๘ ศอก เป็นพื้นราบกว้างสัก ๓๐ วา มีต้นไม้ใหญ่ปลูกรายรอบร่มรื่นดี ที่กลางลานนั้นยกพื้นอีกชั้นหนึ่งสูงสักศอกหนึ่ง มีโบสถ์ ๓ ห้อง ไม่มีฝาผนังอย่างโบสถ์บ้านนอกข้างหัวเมืองตะวันตกทั้งปวง มีพระประธานใหญ่ที่ลานชั้นกลาง มีการเปรียญและพระสงฆ์ปลูกพลับพลาประทับรับบนบันได ข้างภูมิที่ท่งที่เขาดี อย่างยิ่งเหมือนเรานึกทำเล่น ถ้าจะทำเป็นวัดหลวงจะงามกว่าวัดมหาสมณารามมาก ขึ้นเนินลาดๆ ไปอีกหน่อยหนึ่งถึงปากถ้ำที่ปากถ้ำนั้นก็มิเทือกเขานั่ง ต้องเดินเอียงเข้าไปเหมือนกัน ถ้ำยาวสัก ๑๕ วา ข้างๆ แคบๆ กว่าหน่วยหนึ่ง แสงสว่างเข้าได้เต็มหน้าเพราะปากช่องใหญ่

ถ้ำนี้เรียกว่า ถ้ำน้ำเงิน เพราะน้ำซึมตะไคร่จับเขียวไปทั้งถ้ำ มีพระพุทธรูปนอนองค์ใหญ่องค์หนึ่ง นิ่งใหญ่องค์หนึ่ง ย่อมๆ ลงมา ๒๖ องค์ พระพุทธรูปนั้นก็น้ำเงินไปด้วยกันโดยมาก ข้างหลังพระมีปล่องลงไปใต้ลึกจนถึงพื้นล่างมีน้ำในนั้น ทานองถ้ำแคบปากแต่มีตมต้องจุดเทียนได้จารึกอักษร จ.ปร. ไว้ที่เพิงหน้าถ้ำอีกแห่งหนึ่ง แล้วเดินทางกลับมาเลี้ยวไปตามทางเข้าเขาก่อนหน่วยหนึ่งถึงถ้ำนางตลอด ปากถ้ำสูงประมาณ ๔ วา เป็นเว็จเข้าไปตื้นๆ ไม่ค่อยระยอนใด"

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

ถ้ำพระเขากลาง

ถ้ำพระเขากลาง ตั้งอยู่เชิงเขากลางด้านทิศตะวันออก ในหมู่ที่ ๑๓ ตำบลปันแต อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอควนขนุน ไปทางทิศตะวันออกตามถนนลาดยางสายควนขนุน-ทะเลน้อย ประมาณ ๖ กิโลเมตร ถึงตลาดบ้านปากคลองมีถนนลูกรัง แยกไปทางทิศเหนือขนานกับเส้นทางรถไฟสายใต้ ผ่านวัดเขาอ้อ ระยะทางประมาณ ๓ กิโลเมตร เขากลางมีอาณาเขตติดต่อตั้งมี ทิศเหนือและทิศตะวันตก จดทุ่งนาและสวน ทิศใต้และทิศตะวันออก จดหมู่บ้านเขากลาง

สภาพภูมิศาสตร์เขากลาง เป็นเขาหินปูนเล็กๆ มีขนาดสูงไม่เกิน ๕๐ เมตร กว้างประมาณ ๒๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๓๐๐ เมตร ถูกขนาบด้วยภูเขา ๒ ด้าน คือ ทิศเหนือได้แก่ เขาน้อย ทิศใต้ได้แก่ เขาอ้อ พื้นที่รอบๆ เขาเป็นที่ราบลุ่มทำนาข้าว ระหว่างเขากลางกับเขาอ้อ มีคลองปากคลองเก่าไหลผ่านทางทิศตะวันออก ผ่านบ้านปากคลองเก่าไปรวมกับคลองปากประไหลออกสู่ทะเลสาบ ลำปำหรือทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นเส้นทางน้ำโบราณที่ชุมชนบ้านเขากลางและเขาอ้อ ใช้เป็นเส้นทางติดต่อกับชุมชนภายนอก ในสมัยอยุธยาเมื่อพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงพระราชทานพระพุทธรูปสำริดและพระพุทธรูปเงินจำนวน ๒ องค์ ให้แก่วัดเขาอ้อก็ใช้เส้นทางน้ำสายนี้ขนส่ง ปัจจุบันสภาพคลองดินเลนเป็นบางช่วงไม่สามารถใช้น้ำเป็นประโยชน์ทางเกษตรกรรมได้มากนัก

นักโบราณคดีมีความเชื่อว่า ถ้าพระเขากกลางน่าจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์มาแล้วเมื่อหลายพันปี เพราะสถานที่มีความเหมาะสมหลายประการ เช่น บริเวณภายในถ้ำมีแสงแดดส่องถึง มีช่องทางระบายอากาศได้ดี สถานที่กว้างขวางและระดับถ้ำตั้งอยู่ไม่สูงเกินไป บริเวณรอบภูเขาเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตรกรรม เชิงเขาเป็นที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง ปัจจุบันเหล่านี้เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาสำรวจเบื้องต้นยังไม่พบหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากหลักฐานส่วนใหญ่ถูกทำลายไปหมดแล้ว

ในสมัยอยุธยาหลักฐานที่เชื่อได้ว่า ถ้าพระเขากกลางเป็นศาสนสถานที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ พระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย จำนวน ๑ องค์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๘ ศอก พระพุทธไสยาสน์ ๑ องค์ ขนาดยาว ๑๒ ศอก นอกจากนี้ภายในถ้ำมีการขุดพบพระพุทธรูปหล่อสำริด เงิน เงินยวง และพระพุทธรูปทองคำ ปางมารวิชัยและปางเปิดโลกจำนวนมาก ล้วนเป็นศิลปะท้องถิ่นร่วมสมัยอยุธยา ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์คลองปากคลองเก่า ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญในการติดต่อกับชุมชนภายนอกเกิดการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการสัญจรไปมาไม่สะดวก ทำให้ชุมชนบ้านเขากกลางเสื่อมถอยลง

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนถ้ำพระเขากกลางเป็นโบราณสถานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔

ถ้ำพระเขาพังอิฐ

ถ้ำพระเขาพังอิฐ ตั้งอยู่ที่บ้านเขาพังอิฐ หมู่ที่ ๕ ตำบลแพรกหา อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ห่างจากศาลากลางจังหวัดพัทลุง ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามถนนลาดยางสายเอเชีย (พัทลุง-นครศรีธรรมราช) ประมาณ ๘ กิโลเมตร มีถนนลูกรังสายบ้านควนแพรกหาแยกไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๓ กิโลเมตร ถึงบ้านเขาพังอิฐ มีถนนลูกรังเป็นถนนขอยแยกไปทางทิศใต้ ประมาณ ๑ กิโลเมตร เส้นทางเดินเท้าอีกประมาณ ๒๐๐ เมตร เขาพังอิฐมีอาณาเขตติดต่อตั้งทิศเหนือจดทุ่งนา ทิศใต้จดลำห้วยและหมู่บ้านเขาพังอิฐ

ทิศตะวันออกจดทุ่งนา ทิศตะวันตกจดป่าสวนยางพาราและทุ่งนา

สภาพภูมิศาสตร์ทั่วไป เขาพังอิฐเป็นภูเขาหินปูนลูกเล็กๆ ตั้งอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ มีความสูงไม่เกิน ๕๐ เมตร ยาวประมาณ ๒๐๐ เมตร กว้างประมาณ ๑๐๐ เมตร พื้นที่รอบภูเขาเป็นที่ราบ เชิงเขามีป่าไม้ สวนยางพาราและนาข้าว ซึ่งทำได้ปีละ ๑ ครั้ง เนื่องจากระบบชลประทานยังเข้าไปไม่ถึงต้องอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล ด้านทิศใต้ของภูเขามีลำห้วยเล็กๆ ไหลผ่านไปรวมกับคลองเมือง ผ่านกลางเมืองพัทลุงเก่าเขาชัยบุรีออกสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านปากประ ตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง ปัจจุบันห้วยสายนี้ต้นเขินเกือบหมดแล้ว ในอดีตเข้าใจว่าเส้นทางสายนี้ คงเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างชุมชนเขาพังอิฐกับชุมชนเมืองพัทลุงเก่าเขาชัยบุรี และชุมชนอื่นๆ ในบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลา

ประวัติความเป็นมา

เดิมบริเวณถ้ำพระเขาพังอิฐ เป็นที่ตั้งของวัดเรียกว่า “วัดหน้าถ้ำเขาพังอิฐ” ซึ่งมีอุโบสถและศาลาการเปรียญ สร้างด้วยไม้ตั้งอยู่หน้าถ้ำ ต่อมาเมื่อวัดร้างลงก่อสร้างต่างๆ ถูกรื้อถอนไปหมดเหลือแต่พระพุทธรูปปูนปั้นภายในถ้ำ ปากถ้ำหันไปทางทิศใต้ ภายในถ้ำมีลักษณะเป็นเพิงหินลึกประมาณ ๑๐ เมตร กว้างประมาณ ๖ เมตร พื้นถ้ำลาดด้วยปูนซีเมนต์ ในส่วนลึกที่สุดของถ้ำ ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น จำนวน ๔ องค์ ปางมารวิชัยมีมือข้างท้องถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะโดยทั่วไปขาดความสวยงามแต่มีคุณค่าด้านการแสดงความรู้สึกร่างของช่างท้องถิ่น พระพุทธรูปองค์ใหญ่ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๕๓ เซนติเมตร สูง ๑๑๐ เซนติเมตร องค์เล็กจำนวน ๓ องค์ ประดิษฐานด้านซ้ายมือของพระประธาน ๒ องค์ ด้านขวามือ ๑ องค์ เดิมเข้าใจว่าคงมี ๒ องค์ เช่นเดียวกับด้านซ้ายมือ ต่อมาก็คงพังจึงประดิษฐานพระพุทธรูปทองเหลือง ปางมารวิชัยแทนของเดิม พระพุทธรูปขนาดเล็กทุกองค์มีขนาดเท่ากัน คือ หน้าตักกว้าง ๖๗ เซนติเมตร สูง ๕๓ เซนติเมตร ได้ฐานซุกซิกของพระพุทธรูปมีคำจารึกด้วยปูนปั้นไว้ว่า “พ.ศ. ๒๔๖๖” เข้าใจว่าคงเป็นปีที่สร้างหรือซ่อมพระพุทธรูป

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

แห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ บริเวณวัดร้างมีเนื้อที่ ๓ ไร่ ๑ งาน ๒๖ ตารางวา

ถ้ำพระเขาเมือง

ถ้ำพระเขาเมือง ตั้งอยู่ที่ละติจูด ๗ องศา ๔๐ ลิปดา ๔๘ พิลิปดา เหนือ ลองจิจูด ๑๐๐ องศา ๔ ลิปดา ๑๐ พิลิปดา ตะวันออก อยู่ในเชิงเขาเมืองหรือเขาชัยบุรี ทางทิศตะวันออก ซึ่งอยู่ในหมู่ที่ ๑ ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศเหนือประมาณ ๑๐ กิโลเมตร จากศาลากลางจังหวัดใช้เส้นทางคมนาคมไปตามถนนสายพัทลุง-ควนขนุน มีเส้นทางแยกไปตามถนนหินลูกรังเข้าสู่ถ้ำหลายเส้นทาง ที่สะดวกที่สุดคือ เข้าทางสามแยกปรางค์ชัย และเส้นทางสี่แยกไสยวน ซึ่งอยู่ในเขตตำบลพนมวัง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง แต่รถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงบริเวณเชิงเขาทางขึ้นถ้ำได้ ต้องเดินเท้าจากถนนหินลูกรังไปตามคันนาอีกประมาณ ๘๐๐ เมตร ถ้ำสูงกว่าพื้นดินประมาณ ๔ เมตร ขนาดของถ้ำกว้างประมาณ ๘ เมตร ลึกประมาณ ๓๐ เมตร ภายในมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ติดผนังถ้ำ

ประวัติความเป็นมา

ชาวบ้านเรียกถ้ำพระเขาเมืองว่า “ถ้ำพระนอน” หรือ “ถ้ำพระบรรทม” เดิมเป็นส่วนหนึ่งของวัดในयो ซึ่ง เป็นวัดกลางเมืองหรือสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของเมืองพัทลุง เมื่อตั้งเมืองที่เขาเมืองในช่วงประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ปัจจุบันเป็นวัดร้างปรักหักพัง ถูกขุดทำลายเหลือแต่ซากอิฐ ซากอุโบสถสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เดิมมีฐานชุกชีพระพุทธรูปปูนปั้น ๑ องค์ บานเสมาก่อด้วยอิฐถือปูน แต่ต่อมาถูกชาวบ้านขุดคุ้ยหาสมบัติ และนำอิฐไปใช้ประโยชน์ ปรากฏว่าได้พบเงินโม และโบราณวัตถุอื่นๆ จำนวนมาก ชิ้นสำคัญคือ ใบเสมาหินทรายแดงขนาดย่อมลงเอนเสมาคอด ด้านหน้าสลักเป็นกรอบโดยรอบ ด้านบนสลักเป็นลายประจำยาม ตอนล่างเป็นลายกนกรูปสามเหลี่ยม ตรงกลางของท้องเสมาเป็นลายประจำยาม ด้านข้างสลักเป็นลายรักร้อย

อยู่ในกรอบ ปัจจุบันอยู่ที่โรงเรียนวัดแจ้ง ตำบลชัยบุรี เป็นศิลปกรรมที่มีอายุอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๒๕๐-๒๓๑๐

ภายในถ้าพระเดิมมีพระพุทธรูปปูนปั้นหลายองค์ ทั้งองค์เล็กและองค์ใหญ่ องค์เล็กเป็นพระปางมารวิชัย แต่ปัจจุบันถูกทำลายไปหมดแล้ว เหลือเฉพาะองค์ใหญ่ เพียงองค์เดียว เป็นพระนอนหรือพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ปั้นด้วยปูนขาวแบบปูนดำปั้นติดกับผนังถ้าด้านใต้เกือบเต็มผนังถ้า หันพระเศียรไปทางส่วนลึกของถ้าหรือทางทิศตะวันออก พระบาทหันไปทางปากถ้าหรือทางทิศตะวันตก องค์พระยาว ๑๗ เมตร ลงรักปิดทองและทาสีชาด เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะสวยงาม เป็นฝีมือช่างท้องถิ่นร่วมสมัยปลายอยุธยา หรืออาจช่วงเดียวกับ ใบเสมาหินทรายแดงดังกล่าวแล้วข้างต้น นอกจากนี้ยังเคยพบพระพุทธรูปสำริด พระเงิน พระทองคำ และพระเนื้อชินจำนวนมาก ล้วนเป็นพระพุทธรูปฝีมือช่างท้องถิ่นอายุรุ่นราวคราวเดียวกันทั้งสิ้น เรียกกันในวงพระเครื่องว่า “พระเขาเมือง”

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนถ้าพระเขาเมืองเป็นโบราณสถานแห่งชาติโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่ ๔๘๐ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

เมืองพัทลุงที่โคกเมืองบางแก้ว

ตำแหน่งที่ตั้ง

โคกเมืองบางแก้ว ตั้งอยู่บนสันทรายใหญ่ในหมู่ที่ ๔ ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันออก ประมาณ ๔ กิโลเมตร อยู่ห่างจากทะเลสาบสงขลาหรือทะเลสาบลำปำ ประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ และอยู่ทางทิศเหนือของวัดเขียนบางแก้วประมาณ ๓๐๐ เมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	จดทุ่งนาและคลองจีน
ทิศใต้	จดวัดเขียนบางแก้ว
ทิศตะวันออก	จดทุ่งนาและทะเลสาบสงขลา
ทิศตะวันตก	จดทุ่งนา

ร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ คือ

คูเมือง ปัจจุบันชาวบ้าน เรียกว่า “คลองบางหลวง” อยู่ระหว่างโคกพระคูากับโคกเมือง เป็นคูเมืองด้าน

ทิศใต้ ขนาดกว้างประมาณ ๓๐ เมตร แต่ปัจจุบันดินขึ้นเกือบหมดแล้ว จะเห็นแนวคูชัดเจนเฉพาะฤดูฝนเท่านั้น คูเมืองสามารถไหลไปออกทะเลสาบได้ ชาวบ้านใช้เนื้อที่บางส่วนของคูเมืองเป็นที่ทำนา เมื่อหลายปีมาแล้ว ชาวนาได้ไถนาพบถ้วยลายครามรูปดอกไม้ขนาดใหญ่ ๑ ใบ สมัยราชวงศ์หมิง ในบริเวณคูเมืองด้านทิศใต้ ส่วนคูเมืองด้านอื่นๆ ไม่ปรากฏหลักฐานใดให้สังเกตได้ แต่เข้าใจว่าเดิมคงมีทั้ง ๔ ด้าน โดยเฉพาะด้านทิศเหนือ นั้น มีคลองจีนขุดมาจากทะเลสาบ อาจเป็นคูเมืองทางด้านทิศเหนือได้ แต่ชาวบ้านในท้องถิ่นเล่าให้ฟังว่า เป็นคลองที่ชาวจีนขุดขึ้นภายหลัง

กำแพงเมือง ไม่ปรากฏร่องรอยเป็นหลักฐานว่าเมืองนี้มีกำแพงเมืองล้อมรอบ ได้พยายามสืบถามคนเฒ่าคนแก่ในท้องถิ่น ก็ไม่ปรากฏว่าใครเคยเห็น แต่จากคำบอกเล่าของชาวบ้านในถิ่นนี้ ได้ความว่า ทางด้านทิศใต้ตรงข้ามคูเมืองหรือบางหลวง มีแนวคันดินอยู่ระหว่างวัดเขียนบางแก้วกับโคกเมือง ชาวบ้าน เรียกว่า “ถนนตลาด” เป็นถนนเลียบคูเมืองทางด้านทิศใต้แล้ววกขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านด้านหลังพระพุทธรูปสองพี่น้องไปยังบ้านสะทังระยะทางประมาณ ๒ กิโลเมตร จึงน่าจะสลับ

แนวถนนเดิมอาจจะเป็นแนวกำแพงเมืองจะได้หรือไม่ ขอฝากไว้ให้ท่านผู้รู้ทั้งหลายช่วยกันคิดค้นต่อไป

พระพุทธรูปสองพี่น้อง ประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันตกของโคกเมือง เป็นพระพุทธรูปที่อยู่ภายในเมือง บริเวณที่พระพุทธรูปทั้ง ๒ ประดิษฐานอยู่เป็นโคกสูง มีต้นไม้ขนาดใหญ่ เช่น ต้นมะม่วง ต้นยาง เดิมพระทั้ง ๒ ขำรดหักพังเหลือแต่พระเศียร จำหลักหินทรายแดง ศิลปอยุธยา ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๗ พระมหาประพันธ์ ธรรมนาโก อดีตเจ้าอาวาสวัดเขียนบางแก้ว ได้บูรณะขึ้นใหม่ด้วยปูนปั้น จนเสียรูปทรงเดิมไปหมดกลายเป็นของใหม่ที่ไร้คุณค่า

โบราณวัตถุที่ค้นพบในเมือง บริเวณโคกเมืองหรือภายในเมืองเก่าได้เคยขุดพบโบราณวัตถุจำนวนมาก โดยเฉพาะเศษภาชนะดินเผา พบของตั้งแต่สมัยราชวงศ์ชวราชวงศ์หมิง และราชวงศ์เซ็ง แต่ที่พบมากส่วนใหญ่เป็นของสมัยราชวงศ์หมิง และสังคโลกสมัยสุโขทัย นอกจากนี้มีชาวบ้านขุดพบเครื่องสำริด เช่น เต้าปูน อีกชิ้นหนึ่ง ชาวบ้านขุดพบในจอมปลวกกลางทุ่งนา อยู่ทางทิศเหนือของโคกเมือง ลักษณะเป็นสำริดปลายแหลม คล้ายปืนปักผม แต่มีน้ำหนักมาก ชาวบ้านเชื่อว่าเป็น

เข็มปักผม และเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ หน่วยศิลปากรที่ ๔ จังหวัดสงขลา ได้ขุดตรวจบริเวณโคกเมือง พบหลักฐานแสดงถึงความเก่าแก่ของเมือง ก็คือ เหยียญทองคำอาหรับจำนวน ๒ เหยียญใหญ่ กับโคกเมือง ลักษณะเป็นเหยียญกลมมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ เซนติเมตร ด้านหน้าเป็นรูปสัตว์คล้ายม้าหรือโค มีรูปดวงอาทิตย์หรือดวงจันทร์กับดวงดาว อีกด้านหนึ่งมีจารึกอักษรอาหรับ เหยียญอย่างเดียวกันนี้เคยพบที่เมืองสทิงพระ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองนครปฐม และเมืองปัตตานี ซึ่งนักโบราณคดีกำหนดอายุว่าอยู่ในสมัยศรีวิชัย นอกจากนี้ยังพบหินบดยาหรือบดเครื่องเทศ จำหลักด้วยหินทรายสีเทา แบบเดียวกับที่เมืองสทิงพระด้วย

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเมืองพัทลุงที่โคกเมือง-บางแก้ว เป็นโบราณสถานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๙ วันที่ ๓ มกราคม ๒๔๘๐ และเล่ม ๑๐๓ ตอนที่ ๖๕ วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๙ หน้า ๑๘๒๖ โดยกำหนดแนวเขตโบราณสถานประเภท ก ข ค ประมาณ ๒๒ ไร่ ๒ งาน ๙๗ ตารางวา

เมืองพระรถ

เมืองพระรถ ตั้งอยู่บ้านคูเมือง หมู่ที่ ๑-หมู่ที่ ๗ ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดพัทลุงไปทางทิศตะวันออกตามถนนลาดยางสายราชนาวี-อภัยบริรักษ์ (พัทลุง-ลำปำ) ประมาณ ๕ กิโลเมตร มีถนนลาดยางสายควนแร่-ควนภูฎี แยกไปทางทิศใต้ ประมาณ ๑ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือจรดโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พัทลุง ทิศใต้จดสวนยางพาราของเอกชน ทิศตะวันออกจรดทุ่งนาและหมู่บ้าน ทิศตะวันตกจดถนนสายควนแร่-ควนภูฎี และโรงเรียนพัทลุงพิทยาคม

สภาพภูมิศาสตร์ทั่วไปของชุมชนโบราณเมืองพระรถเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่สูงระหว่างควนบ้านแร่กับควนบ้านสวน เป็นเนินหรือควนที่วางตัวอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ พื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มท่าหน้าข้าวติดต่อกับเนินหรือโคกที่เรียกว่า บ้านโคกอิฐ ห่างจากตัวเมืองพระรถไปทางทิศใต้ประมาณ ๑ กิโลเมตร มีคลองทำโพธิ์ไหลผ่านไปรวมกับคลองลำปำ ออกสู่ทะเลสาบ

สงขลาหรือทะเลสาบลำปำ ด้านทิศตะวันออกของตัวเมืองมีร่องรอยของคูหรือที่เป็นเส้นทางน้ำเก่าไหลผ่านบ้านโคกอิฐไปรวมกับคลองลำปำไหลออกสู่ทะเลสาบลำปำ ซึ่งน่าจะเป็นเส้นทางติดต่อระหว่างชุมชนเมืองพระรถกับชุมชนภายนอก ด้านทิศตะวันตกเป็นที่ราบท่าหน้าข้าว สลับป่า-ไม้ สถานที่ราชการ และบ้านเรือนราษฎร ส่วนด้านทิศเหนือห่างจากเมืองพระรถ ประมาณ ๑ กิโลเมตร มีซากเมืองเก่าพัทลุงที่บ้านควนแร่ และมีคลองควนแร่ไหลผ่านไปรวมกับคลองลำปำไหลออกสู่ทะเลสาบสงขลาในที่เดียวกัน

ประวัติความเป็นมา

ชุมชนโบราณเมืองพระรถ เป็นเมืองพัทลุงที่ตั้งขึ้นอย่างน้อยในสมัยอยุธยา เข้าใจว่าคงจะเป็นที่ตั้งเมืองในระยะสั้นๆ เพราะหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง หรือความหนาแน่นของชุมชนมีน้อยมาก ส่วนสาเหตุที่เรียกเมืองนี้ว่า “เมืองพระรถ” มีมูลเหตุมาจากนิทานชาดกเรื่อง “พระรถ-เมรี” เป็นเรื่องที่รู้จักกันดีในท้องถิ่น ประชาชนเชื่อกันว่าเป็นเมืองของพระรถเสน แต่ตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เข้าใจว่าครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ตั้งเมืองพัทลุง ต่อมาเมื่อมีการโยกย้ายเมืองพัทลุงไปตั้งที่อื่น ทำให้เมืองแห่งนี้ถูกทิ้งร้างมาจนปัจจุบัน และกรมศิลปากร ได้ตระหนักถึงความสำคัญทางด้านศิลป-โบราณคดีประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จึงได้ประกาศขึ้นทะเบียนเมืองพระรถเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๔ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๐ ครอบคลุมเนื้อที่ ๖๕ ไร่ ๓ งาน

แหล่งศิลปกรรม ชุมชนเมืองพระรถมีลักษณะเป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส มีกำแพงและคูน้ำ ล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน กำแพงเมืองก่อด้วยหิน ขนาดกว้าง ขาว ๒๐๐ เมตร สูง ๒.๒๐ เมตร ช่วงกำแพงกว้าง ๑๑ เมตร คูเมืองกว้าง ๑๒ เมตร มีประตูเมือง ๒ ประตู คือ ด้านทิศตะวันตก ๑ ประตู เรียกว่า “ประตูชัย” มีขนาดกว้าง ประมาณ ๑๒ เมตร ประตูด้านทิศตะวันออก ๑ ประตู กว้างประมาณ ๘ เมตร ด้านทิศตะวันออกนอกกำแพงมีแหล่งน้ำที่ตื้นเขินชาวบ้านเรียกว่า “อู่เรือ” ภายในเมืองและบริเวณรอบๆ พื้นที่บางส่วนเป็นที่ตั้งของอาคารโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พัทลุง บางส่วนเป็นสวนยางพารา และสวนผักของนักเรียน

แต่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้นานาพันธุ์ เช่น ไม้ตะแบก อินทนิล มะขาม พลับพลา หว้า เป็นไม้ขนาดเล็กบดบังตัวเมืองและคูเมืองทั้งหมด ถ้าไม่สังเกตจะไม่ทราบว่า เป็นซากเมืองเก่า

ในบริเวณชุมชนบ้านคูเมือง ได้เคยขุดพบซากอิฐ เช่น บริเวณศาลพระภูมิของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พัทลุง ซึ่งห่างจากกำแพงเมืองไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๕๐ เมตร ตั้งอยู่บนเนินอิฐที่เข้าใจว่าเป็นซากโบราณสถานหรือสิ่งก่อสร้างอย่างหนึ่งอย่างใด ภายในเมืองมีการพบเศษเครื่องปั้นดินเผาแบบไม่เคลือบจำนวนหนึ่งไม่มากนัก บางชิ้นมีรูปพระโพธิสัตว์หรือรูปเทวดาประทับยืนในท่าตรึงค์ ศิลปสมัยศรีวิชัยซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่และความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๔ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๐

เมืองพัทลุงตั้งที่บ้านควนแร่

เมืองพัทลุงที่บ้านควนแร่ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑ ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศตะวันออก ตามถนนอภัยบริรักษ์ (พัทลุง-ลำปำ) ประมาณ ๔ กิโลเมตร จะมีถนนแยกไปทางทิศใต้ ตามถนนบ้านควนแร่-ควนภูรี ประมาณ ๑๕๐ เมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	จดวัดควนแร่และคลองบ้านควนแร่
ทิศใต้	จดป่ายางบ้านเอกชนและควนแร่
ทิศตะวันออก	จดทุ่งนา
ทิศตะวันตก	จดหมู่บ้านควนแร่

เมืองพัทลุงที่บ้านควนแร่ มีลักษณะแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคูเมือง และกำแพงก่อด้วยอิฐล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ขนาดกำแพงเมืองยาวประมาณ ๒๕๐ เมตร กว้างประมาณ ๒๐๐ เมตร คูเมืองกว้างประมาณ ๑๐ เมตร แต่ปัจจุบันกำแพงหักพังชาวบ้านขุดเอาอิฐไปใช้ประโยชน์จนหมดแล้ว แม้แต่เนินดินแนวกำแพงเก่าชาวบ้านก็ขุดดินนำไปขายจนเกือบหมดเหลืออยู่บ้างทาง

ทิศเหนือที่ติดกับวัดควนแร่ ซึ่งพ้อมีแนวคันดินให้สังเกต ๒ แนว ขนานกันไปทางทิศตะวันตก คันดินนี้ก็คงขุดดินจากคูเมืองชั้นถมนั่นเอง ซึ่งปัจจุบันคูเมืองดินเงินจนเกือบหมดแล้วเช่นกัน จึงทำให้ด้านทิศเหนือคล้ายมีกำแพง ๒ แนวขนานกันไป และอาจเป็นเมืองที่มีกำแพง ๒ ชั้นก็ได้ แต่ด้านอื่นๆ ไม่ปรากฏแนวกำแพงทั้ง ๒ นี้เลย ด้านทิศตะวันตกพ้อมีแนวกำแพงเหลืออยู่บ้างเล็กน้อย ส่วนด้านอื่นๆถูกทำลายหมดแล้ว

วัดควนแร่

วัดควนแร่ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือติดกำแพงเมือง เป็นวัดโบราณรุ่นสมัยอยุธยา ภายในอุโบสถมีพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัยศิลปสมัยอยุธยา จำนวน ๓ องค์ ๒ องค์ซ้ายขวาของพระประธาน เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย พระเศียรสวมเทริดยอดแหลม ด้านหน้าพระประธานมีพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย สมัยรัตนโกสินทร์ จำนวน ๓ องค์ นำมาจากวัดแรตอก (ร้าง)

ด้านหน้าอุโบสถ มีซากเจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูนหักพังเหลือแต่ฐาน กว้างประมาณ ๑๐ เมตร สูงประมาณ ๑๐ เมตร มีต้นไม้งอกขึ้นปกคลุม เช่น ต้นมะขาม ต้นโพธิ์ ต้นไทร เข้าใจว่า เป็นเจดีย์สร้างสมัยอยุธยา ข้อที่น่าสังเกต คือ การสร้างเจดีย์ติดกำแพงเมือง ซึ่งน่าจะสร้างขึ้นภายหลังที่เมืองได้ร้างไปแล้ว

ศิลปโบราณวัตถุ

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นพระโพธิสัตว์ที่หล่อด้วยสำริด ขนาดสูงประมาณ ๑ ฟุต นายช้อย เพชรกาฬ ขุดพบทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกเมื่อประมาณ ๑๐ ปีเศษมาแล้ว องค์พระโพธิสัตว์ประทับยืนบนฐานบัวคว่ำบัวหงาย พระเศียรรูปทรงกระบอก เส้นพระเกศาขดเป็นวงโค้งซ้อนกัน ๓ วง ด้านหน้ามุนพระเกศาประดับด้วยรูปพระพุทธรูป คือ พระอมิตาภะ พระหัตถ์ด้านซ้ายชำรุดขาดหายไป พระหัตถ์ขวาทรงถือพวงประคำ พระโพธิสัตว์องค์นี้ได้รับอิทธิพลศิลปปาละของอินเดีย และคงหล่อขึ้นในสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔)

เครื่องปั้นดินเผา นางหนูแก้ว หนูภักดี ได้ขุดดินปลุกผักพบถ้วยชามจีน สมัยราชวงศ์หมิง (พุทธศตวรรษที่

๑๙-๒๒) จำนวน ๓๐ ใบ ทางทิศตะวันตกของตัวเมือง บ้านควนแร่ เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๒๒ ลักษณะเป็น ถ้วยชามลายครามรูปดอกทานตะวัน และลายเขียน สีนอกเคลือบรูปดาววัลย์ดอกไม้

พระพุทธรูปสำริดปางห้ามญาติ ศิลปสมัยอยุธยา ขุดพบในเจดีย์วัดควนแร่ อยู่ในสภาพที่ชำรุด นอกจากนี้ ในบริเวณเมืองเก่า ชาวบ้านเคยขุดพบอาวุธโบราณ เช่น หอก ดาบ และเครื่องใช้สำริดบ้างแต่ไม่มากนัก

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่ ๑๘๐ ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘

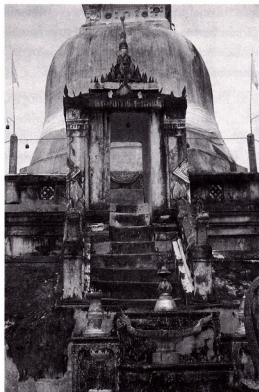
วัดเขียนบางแก้ว

วัดเขียนบางแก้ว ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง อยู่ทางทิศใต้ของโคกเมือง มีคลองบางหลวงหรือคูเมืองกั้นกลาง

ในบรรดาวัดเก่าแก่ในจังหวัดพัทลุง ถือได้ว่าวัดเขียนบางแก้วเป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดตามตำนานพื้นเมืองเล่าว่า นางเลียดชาวเป็นผู้สร้างวัดนี้ แต่เพลา นางเลียดชาวระบุ ว่าเจ้าพระยากรุงทองเจ้าเมืองสทิงพระเป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๒ ต่อมาในสมัยอยุธยา วัดนี้ได้รับการบูรณะครั้งใหญ่ ๒ ครั้ง โดยพระครูอินทโมหิข เจ้าคณะปาแก้วหัวเมืองพัทลุง วัดเขียนบางแก้วเป็นวัดใหญ่ เป็นศูนย์กลางของคณะปาแก้ว ในสมัยอยุธยา มีวัดขึ้นกับคณะปาแก้ว หัวเมืองพัทลุงทั้งในเมืองพัทลุง เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา และเมืองตรัง เป็นจำนวน ๒๙๐-๒๙๘ วัด ในสมัยรัตนโกสินทร์ วัดเขียนบางแก้วได้รับการบูรณะหลายครั้งจนปัจจุบันนี้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง

โบราณวัตถุสถานภายในวัด

พระมหาธาตุเจดีย์ ตั้งอยู่หลังอุโบสถเป็นเจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูน มีขนาดสูง ๒๒ เมตร ครอบฐานยาว ๑๖.๕๐ เมตร ตามเพลา นางเลียดชาวระบุ ว่า เจ้าพระยากรุงทองเจ้าเมืองสทิงพระพาราณสี เป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๑๕๔๒ แบบศิลปศรีวิชัย แต่ต่อมาเจดีย์พระมหาธาตุได้ชำรุดทรุดโทรม จึงมีการบูรณะใหม่หลายครั้ง จนกลาย

เป็นแบบลังกาหรือแบบมหาธาตุเมืองนคร แต่ก็ยังมีเค้าของเดิมอยู่บ้าง เช่น ฐานพระเจดีย์ ๘ เหลี่ยม อิทธิพลศิลปปาละของอินเดีย ชุ่มพระพุทธรูป ๓ ชุ่ม แบบอิทธิพลศิลปขวา องค์ระฆังคว่ำมีบัลลังก์และปล้องไฉน ยอดพระมหาธาตุหุ้มด้วยทองคำหนัก ๔๗ บาท ๒ สลึง แต่ถูกโจรกรรมไป เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๒๑ ยังไม่ได้คืน ระหว่างชุ่มพระมีหัวช้างปูนปั้นโผล่ออกมา ๓ หัว ด้านตะวันออกมีบันไดขึ้นสู่ฐานทักษิณเหนือบันไดทำเป็นชุ่มยอดอย่างจีน ครอบฐานมีเจดีย์ทิศ ๔ องค์ แบบศิลปศรีวิชัย แต่บางองค์ถูกซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงเป็นแบบศิลปสมัยรัตนโกสินทร์

พระมหาธาตุเจดีย์ มีงานสมโภชทุกปี ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ-วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖

ระเบียงหรือวิหารคด เป็นอาคารก่อด้วยอิฐถือปูน เครื่องไม้หนังด้วยกระเบื้องดินเผาล้อมรอบองค์พระมหาธาตุ เว้นด้านทิศตะวันออก ซึ่งติดต่อกับอุโบสถ ภายในระเบียงคดมีพระพุทธรูปปูนปั้นฝีมือช่างพื้นเมือง จำนวน ๑๐๘ องค์ ชาวบ้านเรียกว่า "พระเวียง"

อุโบสถ ตั้งอยู่ด้านหน้าพระมหาธาตุเจดีย์ขนานกับคลองบางแก้ว เป็นอุโบสถฐานก่อด้วยอิฐถือปูนเครื่องไม้ พระอธิการพุ่ม ได้บูรณะใหม่ครั้งหนึ่ง พ.ศ. ๒๔๕๒ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้บูรณะใหม่อีกครั้ง ดัดแปลงเป็นอุโบสถก่ออิฐถือปูน ภายในมีพระประธานปูนปั้น ปางมารวิชัย ๕ องค์ ด้านหลังอุโบสถกันเป็นห้องไว้พระพุทธรูปไสยาสน์ปูนปั้น ๑ องค์ รอบอุโบสถมีใบพัดธรรมาคมจำหลักหินทรายแดงไม่มีลวดลาย ศิลปสมัยอยุธยาตอนต้น จำนวน ๘ ใบ

ธรรมศาลา ตั้งอยู่หน้าอุโบสถเป็นอาคารก่อด้วยอิฐถือปูน เครื่องไม้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ฝีมือช่างพื้นเมือง ๑ องค์ ได้รับการบูรณะใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๓

ศาลาการเปรียญ ตั้งอยู่หน้าธรรมศาลา เป็นอาคารฐานก่อด้วยอิฐถือปูน แบบทรงโถงไม่มีฝาผนัง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา สร้างทับวิหารเก่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๕๕

พิพิธภัณฑ์วัดเขียนบางแก้ว ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของพระมหาธาตุเจดีย์ จัดแสดงศิลปโบราณวัตถุ ที่ค้นพบในบริเวณโคกเมือง และบริเวณใกล้เคียง เช่น ถ้วยชามจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง ราชวงศ์หมิง ราชวงศ์เฉิง ลังคโลกสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปสมัยต่างๆ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้พื้นเมืองเป็นจำนวนมาก

พระพุทธรูปสำริดปางอุ้มบาตร ศิลปอยุธยา ชาวบ้านเรียกว่า “สมเด็จพระอยู่หัวเมือง” หรือบางท่านเรียกว่า “แม่ทวด” เดิมประดิษฐานไว้ใต้ต้นโพธิ์ริมคลองบางแก้ว ปัจจุบันรักษาไว้ที่กุฏิเจ้าอาวาส

โบสถ์พราหมณ์หรือเทวสถาน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระมหาธาตุเจดีย์ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดแขกซี” ปัจจุบันมีซากฐานอิฐจมดินอยู่ บนเนินดินมีชั้นส่วนคิ่วลึงค์จำหลักหินทรายแดง ๑ ชั้น ฐานโยนีจำหลักหิน ๒ ชั้น ฐานประติมากรรมจำหลักหินทรายแดงรูปทรงกลม ๑ ชั้น

วิหารถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเจดีย์พระมหาธาตุประมาณ ๑๐๐ เมตร ปัจจุบันหักพังเหลือแต่ฐานก่ออิฐรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีฐานซุกซึกก่อด้วยอิฐและหิน มีชิ้นส่วนพระพุทธรูปจำหลักหินทรายแดง ศิลปสมัยอยุธยาตอนต้น จำนวนหลายชิ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ทางวัดได้ขุดพบเศียรพระพุทธรูปสำริด ศิลปอยุธยา ๑ เศียร และเศียรปูนปั้นอีก ๑ เศียร

พระแก้วจุลสาริมหาโพธิ์ ชาวบ้านเรียกว่า “พระจุลลา” ประดิษฐานอยู่บนโคกทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวิหารถือน้ำพระพิพัฒน์ฯ ระยะห่างประมาณ ๕๐ เมตร พระจุลลาเป็นพระพุทธรูปจำหลักหินทรายแดงปางมารวิชัย ศิลปสมัยอยุธยาตอนต้น มีขนาดใหญ่มากต่อมาได้ชำรุดหักพังเหลือแต่พระเศียร วัดโดยรอบ ๑.๓๐ เมตร สูง ๑ เมตรเศษ พระมหาประพนธ์ ธรรมนาโก อดีตเจ้าอาวาสวัดเขียนบางแก้ว ได้บูรณะใหม่ พ.ศ. ๒๕๐๕

สำหรับวัดเขียนบางแก้วนี้นั้น กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๐

โดยมิได้กำหนดเขตที่ดินในชั้นต้น ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๒๔ จึงได้ประกาศกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานอีกครั้งหนึ่ง โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๓ ตอนที่ ๖๕ วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๒๔ หน้า ๑๘๒๖ กำหนดเขตที่ดินทั้งหมด ๑๒ ไร่ ๒ งาน ๙๗ ตารางวา

วัดทุ่งขุนหลวง

วัดทุ่งขุนหลวง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลหารเทา อำเภอบางแพะ จ.พัทลุง ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางแพะ ๕ กิโลเมตร มีทางเดินเท้าแยกจากสถานีรถไฟบ้านหารเทา ไปทางทิศเหนือตามเส้นทางรถไฟประมาณ ๓ กิโลเมตร มีทางเดินเท้าไปตามคันนาแยกไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๔๐๐ เมตร มีอาณาเขตติดต่อทิศเหนือจดคลองฝาละมี และหมู่บ้านทุ่งขุนหลวงทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตกจดทุ่งนาเอกชน

สภาพภูมิศาสตร์ทั่วไป วัดทุ่งขุนหลวงตั้งอยู่บนพื้นที่ลักษณะเป็นเนินสูงและชาวปักษ์ใต้ เรียกว่า “ควน” อยู่

ริมฝั่งขวาของคลองฝาละมีรอบๆ เนินเป็นที่ราบลุ่มทำนาข้าว พื้นที่บนตัวเนินมีป่าไม้เตี้ยๆ และไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ แต่ปัจจุบันถูกทำลายไปมากแล้ว ด้านทิศเหนือของเนินมีคลองฝาละมี ไหลผ่านไปออกทะเลสาบสงขลาที่บ้านบางเต็ง ตำบลปากพะยูน ปัจจุบันเป็นคลองตายในฤดูแล้งน้ำจะแห้งเป็นช่วงๆ ไม่สามารถใช้ทำประโยชน์ทางเกษตรกรรมได้มากนัก

ประวัติความเป็นมา

วัดทุ่งขุนหลวง เป็นวัดโบราณยังไม่ปรากฏหลักฐานว่า สร้างขึ้นในสมัยใด แต่ถ้าจะพิจารณาจากชื่อวัดว่า “ทุ่งขุนหลวง” ก็เป็นชื่อแปลกไม่น้อย อาจเป็นสถานที่สำคัญมาแล้วในอดีต หากพิจารณาจากหลักฐานตามทำเนียบวัดของอำเภอปากพะยูนระบุว่า สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๑ ก็อาจเป็นไปได้ เพราะหลักฐานคือ พระพุทธรูปปูนปั้นมีอายุร่วมสมัยอยุธยา ต่อมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหรืออาจเกิดการปล้นสดมภ์ ซึ่งมีเค้าจากตำนานที่เล่าต่อๆ กันมาว่า ขุนหลวงผู้หนึ่งได้รับมอบหมายจากพระเจ้าศรีธรรมราชาธิราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ให้ไปรับทองจากเมืองปัตตานีเพื่อนำไปช่วยสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ขุนหลวงได้หยุดพักที่แห่งหนึ่ง ได้เกิดกลุ่มโจรเข้าปล้นทอง ต่อมาสถานที่แห่งนั้น เรียกว่า “ทุ่งขุนหลวง” วัดทุ่งขุนหลวงได้รกร้างไปเป็นเวลานาน จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๖๗-พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้มีพระสงฆ์จากวัดเลื้อเมือง จังหวัดสงขลา ได้ร่วมมือกับชาวบ้านบูรณะวัดขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง แต่วัดนี้ก็ไม่สามารถพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองได้เนื่องจากอยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคม โบราณวัตถุสถานที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปปูนปั้น และพระสาวกจำนวน ๒ องค์ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

แหล่งศิลปกรรม วัดทุ่งขุนหลวงเป็นวัดเล็กๆ ปัจจุบันมีฐานะเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา โบราณวัตถุสถานที่สำคัญ คือ พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย พระสาวกซ้ายขวาประทับนั่งชันเข่าประนมมือ ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาการเปรียญพระประธานเป็นพระพุทธรูปที่ก่อหรือปั้นติดกับผนังปูนผสมกรวดแบบนูนสูง ปัจจุบันถูกซ่อมแซมใหม่ ทำให้ผิวด้านไปมาก ของเดิมหักพัง

เหลือแต่พระพักตร์เท่านั้น เป็นฝีมือช่างท้องถิ่นมีอายุร่วมสมัยอยุธยา ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ เมตร สูง ๔ เมตร ชาวบ้านเรียกว่า “ยายทอง ตาหลวง” หรือ “ตาหลวง ยายทอง” ส่วนพระสาวกซ้ายขวา คือ พระสาวกบริวารทางด้านขวานั้นพังทะลายไปหมดแล้ว เนื่องจากถูกช้างป่าเหยียบสมัยที่เป็นวัดร้าง จึงเหลือพระสาวกด้านซ้ายเพียงองค์เดียว คือ พระโมคคัลลาน์ แต่อยู่ในสภาพชำรุดมาก พระเศียรขาดตกอยู่ข้างๆ องค์พระ เนื่องจากเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ทางวัดได้ตัดต้นไม้ ได้ล้มทับเศียรพระสาวกตกลงที่พื้น พระเศียรมีขนาดสูง ๔๗ เซนติเมตร กว้าง ๓๐ เซนติเมตร องค์พระสูงจากฐานถึงพระศอ ๑๐๖ เซนติเมตร

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

วัดสุนทราวาส

วัดสุนทราวาส ตั้งอยู่ในท้องที่หมู่ที่ ๘ บ้านสุนทรา ตำบลปันแต อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินวัด ๖๘ ไร่ ๓ งาน ๘๔ ตารางวา ห่างจากที่ว่าการอำเภอควนขนุน ประมาณ ๙ กิโลเมตร สภาพพื้นที่ของวัดเป็นที่ราบลุ่มทราย ด้านหน้าวัดอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ทางด้านทิศใต้ติดต่อกับคลองสุนทราไปต่อกับคลองถิ่น คลองปากคลอง น้ำไหลลงสู่ทะเลสาบพัทลุงที่บ้านปากประ แต่ปัจจุบันคลองสุนทราตื้นเขินขาดช่วงตอน น้ำไหลไม่ตลอดปี บริเวณวัดทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ เป็นที่ตั้งของโรงเรียนอุดมวิทยาคม ทางด้านทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งโรงเรียนวัดสุนทราวาส

ประวัติความเป็นมาของวัดและโบราณสถาน

วัดสุนทราวาส เดิมเรียกว่า “วัดปลายนา” หรือ “วัดขายนา” ต่อมาไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า เมื่อไรได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น “วัดสุนทรา” เข้าใจว่า ที่ได้เรียกชื่อว่า วัด “วัดสุนทรา” นั้น เพื่อให้สอดคล้องกับนิทาน (ชาดก) เรื่อง “รถเสนชาดก” (หรือเรื่องนางสิบสอง) ซึ่งเป็นเรื่องที่แพร่หลายอยู่ในท้องที่จังหวัดพัทลุงและจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดพัทลุง จากเรื่องราวของนิทานพระรถเสน หรือนางสิบสองนี้ ชาวเมืองพัทลุงได้เรียกชื่อ

โบราณสถานและสถานที่ต่างๆ ให้เข้ากับเรื่องราวของนิทานอาทิ โบราณสถานกำแพงเมืองและคูเมืองที่ตำบลควนมะพร้าวว่า “เมืองพระรถ” โบราณสถานวัดร้างที่ควนสานว่า “สถานที่ฤๅษีแปลงสาร” โบราณสถานที่วัดควนถั่วว่า “ควนสินธพ” และสถานที่ตั้งวัดปลายนา หรือชานนาว่า “บ้านสุนทรา” และวัดสุนทราโดยถือเอาความตอนหนึ่งในนิทานว่า ชาวบ้านทั้งหลายได้ลากคร่า พระศพของนางสุนทรา พาไปทิ้งไว้ที่ข้างวัดและบ้านปลายนา...”

วัดสุนทรา (วัดชานนา) ตั้งขึ้นเมื่อไรก็ไม่ปรากฏหลักฐานทางเอกสารที่แน่ชัด แต่ตามตำนานที่เล่าสืบต่อมาและได้มีผู้สนใจศึกษารวบรวมเรียบเรียงไว้ ปรากฏในสมุดประวัติวัดสุนทรา ซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่วัดได้กล่าวว่า

“...การสร้างวัดไม่มีใครเล่าได้ ว่าใครเป็นผู้สร้าง เพียงแต่ทราบจากหลักฐานในหนังสือบางตอนว่า วัดนี้ได้สร้างขึ้นเมื่อศก ๑๘๙๓ เมื่อได้สร้างวัดสุนทราครั้งแรก สิ่งที่ปรากฏเป็นหลักฐานพอจะเก็บเป็นข้อความว่า ใครเป็นผู้ปกครองเป็นคนแรกนั้น ได้ทราบจากคนเฒ่าคนแก่กันมาทั้งได้พบในสมุดข่อย ซึ่งเป็นของวัดนี้ได้เขียนไว้ว่ามีภิกษุชื่อว่า ทิตโสม เป็นผู้ปกครองดูแลเป็นรูปแรก รูปที่สองคือ ทิตทอง รูปที่สาม ทิตด้วง จนถึงรูปที่สิบ อุปัชฌาย์ปาน ท่านได้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ซึ่งได้สร้างแต่สมัยทิตด้วงเป็นเจ้าอาวาส อุโบสถที่สร้างมาครั้งก่อนนั้น สร้างด้วยเสาไม้ ขนาดกว้างพอประมาณ ท่านพระครูรัตนภิรัตน์ เจ้าอาวาสควนปันตารามกับพระเกิด-ติสโสโร ซึ่งเป็นชาวบ้านสุนทรา ได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่วัดนี้ พระอุโบสถที่สร้างขึ้นครั้งแรกในสมุดของวัดว่า ได้สร้างขึ้นเมื่อ ศก ๑๙๔๓...”

(แต่ในทำเนียบวัดจังหวัดพัทลุงของพระครูอริยสังวร (เอียด) ว่า วัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๕)

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๘๕ พระอุดมปิฎก ได้สร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญและกุฏิไว้ ซึ่งวัดนี้เคยเป็นที่เล่าเรียนหนังสือของท่านมาแต่ยังเป็นเด็กอยู่ จนได้บวชเรียน แล้วเข้าไปพำนักอยู่ ณ วัดหงษ์ ในกรุงเทพมหานคร

ประมาณ ๖๘ ปีต่อมา พระอธิการคล้าย อินท-โชโต ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสุนทราเป็นรูปที่ยี่สิบเอ็ด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๙๑ ในระหว่างที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสนี้เอง ท่านได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น “วัดสุนทราวาส” และได้ทำการปฏิสังขรณ์ส่วนหลังคาอุโบสถขึ้นใหม่ตาม

รูปแบบเดิม เนื่องจากโครงสร้างหลังคาตอนบนชำรุดเป็นเหตุให้น้ำฝนรั่วซึมเข้าทำลายจิตรกรรมฝาผนังภายในเสียหาย และเป็นอุปสรรคต่อการประกอบศาสนกิจ ในการทำการครั้งนี้คงเปลี่ยนแปลงแต่กระเบื้องมุงหลังคาตอนบน ซึ่งเป็นกระเบื้องดินเผา (กระเบื้องราง กระเบื้องลูกฟูก) เป็นกระเบื้องดินเผาปลายแหลมในท้องถิ่น

ปัจจุบัน วัดสุนทราวาส มีพระครูสุนทรานุกุล (บุญให้ จิตตทนโต) เป็นเจ้าอาวาสรูปที่ยี่สิบสอง ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นต้นมา

ศาสนาที่เป็นโบราณสถานสำคัญของวัด มีอุโบสถที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระอุดมปิฎกเป็นประธานในการสร้างพร้อมด้วยศาสนสถานต่างๆ ของวัด ซึ่งมีพญาพัสดุ (จ้อย) เจ้าเมืองพัทลุงเป็นผู้อุปการะช่วยในการทั้งปวง ตามความดั่งแผนศิลาจารึกหินอ่อน ขนาด ๔๐ x ๔๐ ซม. ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ผนังภายในอุโบสถทางด้านทิศเหนือตอนหน้าระหว่างหน้าต่างช่องแรกกับมุมอุโบสถ เหนือระดับพื้นประมาณ ๒๕ เซนติเมตร จารึกอักษรไทย ภาษาไทย ๙ บรรทัด ความว่า

“พระพุทธสักราชล่วงแล้ว ๒๓๘๕ พรรษา ปีชาน จัตวาศก ข้าพระพุทธสรภิกขุ เดิมอยู่เมืองพัทลุงมาอยู่ ณ วัดหงษ์ในกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในนามบัญญัติ ชื่อพระอุดมปิฎก ได้สร้างพระอุโบสถและโรงการบูรณแลกุฏิ ลงไว้ในวัดนี้อันเป็นที่เล่าเรียน น โม ก ข ตั้งแต่เป็นทารกนั้นมา มีพญาพัทลุงจ้อยเป็นอุปการะช่วยกระทำให้ จึงสำเร็จในการวัดทั้งปวง แลการฉลองนั้นไว้กระทำในปีฉลูเบญจศก ขอเป็นอุปนิสสนแก่พระนฤพานเถิด”

ลักษณะสถาปัตยกรรม

อุโบสถวัดสุนทราวาส มีลักษณะสถาปัตยกรรมที่งดงาม ก่อด้วยอิฐถือปูนมีพาไลรอบ โครงสร้างหลังคาทำด้วยไม้มุงด้วยกระเบื้องดินเผาโค้งแบบกาบกล้วยและลูกฟูก สันหลังคาตอนกลางประดับด้วยสิงโตเคลือบสีปจัน ๑ คู่ หน้าบันทั้ง ๒ ด้าน ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นรูปพรรณพฤกษะบริเวณล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ก่ออิฐถือปูน มีซุ้มประตู เข้า-ออก ตอนกลางด้านหน้าและด้านหลังละ ๑ ซุ้ม อุโบสถมีความกว้างหน้าหลังด้านละ

๘.๕๐ เมตร ด้านข้างยาว ๑๔.๓๕ เมตร ศิลปะไทย-จีน ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คล้ายพระอุโบสถวัดพิเรนทร วัดมเหยงคณ์พาราม และพระอุโบสถวัดหงษ์รัตนาราม กรุงเทพฯ ทางด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นด้านหน้าของอุโบสถ มีประตูเข้า-ออกภายใน ๑ ประตู หน้าต่างด้านข้าง ข้างละ ๓ ช่อง ด้านนอกรอบประตูหน้าต่างประดับด้วยลวดลายปูนปั้นรูปใบและดอกพญานกยูง (ดอกพุดตาน) บานประตูหน้าต่างมีกลาตรักปิดทองด้านนอก (ไม่มีลวดลาย) ฝาผนังภายในอุโบสถเขียนภาพจิตรกรรมตอนบนสุดใต้ขอบฝ้าเพดานที่ผนังโดยรอบเป็นภาพคนอรรพ์ ต่ำลงมาเป็นภาพเทพชุมนุม ด้านหลังพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติตอนเสด็จจากดาวดึงส์ ตอนล่างเมืองนรก ด้านหน้าคอนปรางพญามาร และระหว่างช่องประตูหน้าต่างเป็นภาพทศชาติ ระหว่างเสาพาไลก่อเป็นกำแพงทึบสูง ๕๐ เซนติเมตร ตอนกลางด้านนอกประดับด้วยกระเบื้องปูลาด ด้านหน้าและด้านหลังอุโบสถตอนขึ้นระเบียงมีบันไดหินขึ้น-ลง ด้านละ ๒ บันไดรอบอุโบสถไม่ปรากฏเสมา

กำแพงแก้วล้อมรอบอุโบสถก่อด้วยอิฐฉาบปูนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตกกว้าง ๒๒.๕๐ เมตร ด้านทิศเหนือและทิศใต้ ยาว ๓๐.๒๕ เมตร สูง ๑.๖๐ เมตร หน้า ๖๐ เซนติเมตร ส่วนมุมทั้ง ๔ มุมกำแพงแก้วเป็นเสาบัวหัวเม็ด กำแพงแก้วทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นด้านหน้าอุโบสถ ตอนกลางมีซุ้มประตูทางเข้า-ออก หน้าบันและบันลุ่มซุ้มประตูมีลวดลายพรรณพฤษภูประดับ

ศาสนสถานอุโบสถวัดสุนทรวาส ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ โดยเงินงบประมาณของกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ในวงเงินจำนวน ๒,๔๑๑,๘๔๐.-บาท (-เงินสองล้านสี่แสนสองหมื่นหนึ่งพันเก้าร้อยแปดสิบบาทถ้วน-)

การประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ หน่วยศิลปากรที่ ๔ สงขลา กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้ทำการสำรวจอุโบสถวัดสุนทรวาส และดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ต่อมาพิจารณากำหนดขอบเขตและประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๔ ตอนที่ ๑๓๐ วันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นโบราณสถานสำหรับชาติ

วัดวัง

วัดวัง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นวัดโบราณ เคยใช้เป็นสถานที่ทำพิธี ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการเมืองพัทลุง สมัยที่ตั้งเมืองอยู่ตำบลลำปำ ตามประวัติในพงศาวดารเมืองพัทลุง กล่าวว่า พระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นผู้สร้างวัดวังขึ้นแต่ไม่ทราบปีใด ได้ทำการสร้างวัดเสร็จทำการฉลอง ณ วันจันทร์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ พ.ศ. ๒๓๕๔ ต่อมาพระยาพัทลุง (ทับ) ได้ทำการบูรณะวัดวัง โดยให้หลวงยกกระบัตร (นัม) ไปรื้ออิฐจากกำแพงเมืองเก่าเขาชัยบุรี ได้ทำการฉลองวัดอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ พ.ศ. ๒๔๐๓

หลังจากได้ย้ายเมืองพัทลุงไปตั้งที่ตำบลคูหาสวรรค์ พ.ศ. ๒๔๖๗ วัดวังก็ชำรุดทรุดโทรม จึงได้มีการบูรณะใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒

โบราณวัตถุสถานภายในวัด

อุโบสถ ก่อด้วยอิฐถือปูนมีระเบียงคดล้อมรอบ ภายในระเบียงคดมีพระพุทธรูปปูนปั้นประดิษฐานอยู่จำนวน ๑๐๘ องค์ อาคารระเบียงคดได้รับการบูรณะครั้งหลังสุด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ตัวอุโบสถตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีซุ้มฟ้าโบระกาสวยงาม ด้านหน้ามีมุขเด็จยื่นออกมา ภายในมุขเด็จมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางปาลิไลยก์ ๑ องค์ ภายในอุโบสถมีจิตรกรรมฝาผนังทั้ง ๔ ด้าน เขียนด้วยสีฝุ่นเรื่องพุทธประวัติ เทพชุมนุม เติมผนังระหว่างช่องหน้าต่างมีภาพเขียนเรื่องชาดกพระเจ้าสิบชาติ แต่ปัจจุบันได้ลบเลื่อนไปหมดแล้วภาพเหล่านี้ได้เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ สมัยรัชกาลที่ ๔ พระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย จำนวน ๔ องค์ ศิลปสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้านหน้าพระประธานมีพระพุทธรูปหล่อสำริด ๒ องค์ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ ปางห้ามสมุทร และปางอุ้มบาตร ด้านสกัดอุโบสถ มีรูปปูนปั้นยายโถ หรือยายทองคำ ชาวบ้านนับถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ หน้าบันอุโบสถจำหลักไม้ (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา) สวยงามมาก ด้านหน้าจำหลัก

เป็นรูปพระพายทรงม้า ๓ เศียร ด้านหลังเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เข้าใจว่าจำหลักขึ้นพร้อมกับการสร้างอุโบสถ พ.ศ. ๒๓๕๔ ขอบประตูหน้าต่างประดับด้วยลายปูนปั้นรูปดอกไม้พันธุ์พฤกษาสวยงาม รอบอุโบสถมีใบพัดเสมาหินทรายแดงปั้นลายดอกไม้ จำนวน ๘ ใบ และเจดีย์แบบทรงกลม แบบย่อมุมไม้สิบสอง จำนวน ๘ องค์

เจดีย์ เป็นเจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูน ฐาน ๘ เหลี่ยมรองรับฐานบัวย่อมุมไม้สิบสอง ลวดลายแข่งสิงห์ องค์ระฆังคว่ำแบบลังกาไม่มีบัลลังก์ ขนาดเจดีย์สูงประมาณ ๒๐ เมตร พระยาพัทลุง (ทับ ณ พัทลุง) เป็นผู้สร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๔

ธรรมาสน์ จำหลักไม้ลายทองดอกไม้ใบไม้ เป็นธรรมาสน์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชอุทิศในงานพระบรมศพของรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้สำหรับวัดวังที่ธรรมาสน์มีจารึกพระปรมาภิไธย จ.ป.ร.

กำแพงวัด ก่อด้วยอิฐถือปูน ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่ชำรุดมาก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ พระยาพัทลุง (ทับ ณ พัทลุง) ได้ให้หลวงยกกระบัตร (นิ่ม) ไปนำอิฐจากเขาเมืองมาบูรณะกำแพงวัดวัง

นอกจากนี้ที่วัดวังยังมีโถงมั่งกร ซึ่งเคยใช้ใส่น้ำพระพิพัฒน์สัตยา ๑ ใบ โถงเคลือบสีน้ำเงินแถมม่วง ๑ ใบ และตู้พระธรรมลายรดน้ำศิลปสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น จำนวน ๒ ใบ สิ่งเหล่านี้เป็นศิลปวัตถุที่น่าสนใจน่าศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ๒ ครั้ง ครั้งแรกขึ้นทะเบียนโดยมิได้กำหนดแนวเขต ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ต่อมาได้กำหนดแนวเขตแล้วประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่ ๑๘๐ วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ หน้า ๑๕๑ (ฉบับพิเศษ) พื้นที่ประมาณ ๙ ไร่ ๑ งาน ๔๖ ตารางวา

วัดวิหารเบิก

วัดวิหารเบิก ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง อยู่ตรงข้ามกับถนนวัดวัง วัดวิหารเบิกเป็นวัดโบราณที่ยังไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใด จากศิลปโบราณวัตถุสถานที่เหลืออยู่ เข้าใจว่าสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหรืออาจสร้างในสมัยใกล้เคียงกับวัดวัง เพราะอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน และลักษณะสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกัน โบราณสถานที่สำคัญคือ อุโบสถก่อด้วยอิฐถือปูนมีซุ้มฟ้าโบระกา มีกำแพงแก้วล้อมรอบ หน้าบันอุโบสถมีลายปูนปั้น ด้านหน้าเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ด้านหลังเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ๓ เศียร ภายในอุโบสถ มีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย ๑ องค์ ฝาผนังทั้ง ๔ ด้านมีจิตรกรรม ผนังตอนบนเขียนเทพชุมนุมแต่ลบเลือนเกือบหมดแล้ว ระหว่างช่องหน้าต่างเขียนเรื่องทศชาติชาติกษัตริย์ด้านหน้าพระประธาน เขียนพุทธประวัติตอนมารผจญ ด้านหลังพระประธานเขียนรูปเรือนแก้ว และเทพนม แบบเดียวกับวัดวัง จิตรกรรมเขียนโดย หลวงเทพบัณฑิต (ลุ่น) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ ปีเดียวกับการบูรณะวัดวัง

959.392

๗ 528๓.

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดวิหารเบิก เป็นโบราณสถานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ และ ในราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๑๘๐ ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ หน้า ๑๕๐ (ฉบับพิเศษ) พื้นที่ ประมาณ ๑ ไร่ ๒ งาน ๗๑ ตารางวา

วัดปาลิไลยก์

วัดปาลิไลยก์ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๗ ตำบลลำปำ อำเภอ เมือง จังหวัดพัทลุง วัดนี้เข้าใจว่า สร้างในสมัยอยุธยา ตอนปลายเป็นอย่างสูง ใน พ.ศ. ๒๓๒๘ พม่ายกกองทัพ มาตีเมืองชุมพร ไชยา นครศรีธรรมราช ได้ แล้วยก กองทัพหมายตีเมืองพัทลุงให้ได้ พระมหาช่วยวัดปาลิไลยก์ ได้รวมกำลังกันต่อต้านพม่า แต่ไม่ทันได้รับกัน พม่าก็ล่าถอยไปเสียก่อน พระมหาช่วยมีความดีความชอบ โปรดเกล้าฯ ให้ลาสิกขาบทรับราชการเป็นพระยา ทูกราษฎร์

ภายในวัดปัจจุบันมีโบราณสถานที่สำคัญคือ เจดีย์ ก่อด้วยอิฐถือปูน แบบย่อมุมไม้สิบสอง มีลวดลายปูนปั้น ประดับสวยงาม ฐานมีรูปยักษ์แบกด้านละ ๕ ตน อุโบสถ

ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้ว เป็นอุโบสถก่อด้วยอิฐถือปูน เครื่องไม้ ภายในมีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย จำนวน ๔ องค์ ด้านหน้าอุโบสถมีมุขเด็จพระพุทธรูปปูนปั้น ปางป่าลิไลยก์ ๑ องค์ รอบอุโบสถมีใบพัทธสีมา จำหลัก หินทรายแดง จำนวน ๘ ใบ มีลวดลายกนกสวยงามมาก เข้าใจว่าเป็นศิลปสมัยอยุธยาตอนปลาย

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่ ๑๘๐ ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

วัดป่าขอม

วัดป่าขอม ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เดิมเรียกว่า “วัดป่าขัน” เป็นวัดที่สร้างมา ตั้งแต่สมัยอยุธยาหรือสมัยอยุธยาตอนต้น โบราณวัตถุ-สถานที่สำคัญ คือ พระพุทธรูปจำหลักหินทรายแดง ปางมารวิชัย ศิลปอยุธยา หรืออยุธยาตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙) มีลักษณะสวยงามมาก ชาวบ้าน

เรียกว่า “ท่านั่ง” “พระพุทธรูปนิมิตร” และถือกันว่าเป็น พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์มาก สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ได้ รอบอุโบสถเก่า เดิมมีกำแพงแก้วล้อมรอบ ปัจจุบัน หักพังไปหมดแล้ว มีใบพัทธสีมาหินทรายแดง ศิลป สมัยอยุธยาจำนวน ๒ ใบ เดิมมี ๘ ใบ แต่ในสมัยที่วัด ร้าง ได้มีผู้นำไปไว้ที่วัดเขาแดงออก จำนวน ๓ ใบ วัด ภูผาภิมุข จำนวน ๓ ใบ ด้านหลังอุโบสถมีซากฐานเจดีย์ ก่อด้วยอิฐ ขนาดใหญ่ ๑ องค์

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดป่าขอม เป็น โบราณสถานแห่งชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๑๘๐ ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ หน้า ๑๔๐

วัดยางงาม

วัดยางงาม ตั้งอยู่หมู่ที่ ๙ ตำบลลำปำ อำเภอ เมือง จังหวัดพัทลุง อยู่ห่างจากวัดโพเต็ดไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๓๐๐ เมตร ตามประวัติกล่าวว่าผู้สร้างวัดนี้ คือ จอมแห่ง จอมจำ แต่ไม่ได้ระบุศักราชไว้ ทำเนียบวัดใน จังหวัดพัทลุง ของพระครูอรุณรังสรรค์ (เอียด) ระบุว่า สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๔๘ วัดนี้อุโบสถสวยงามมาก คือ

เป็นอุโบสถก่อด้วยอิฐถือปูน มีช่อฟ้าใบระกา หั่วเสามี
ลวดลายยกกลีบบัวปูนปั้น คันทวยจำหลักไม้รูปนาค
สวยงามมาก หน้าบันด้านหน้าจำหลักเป็นรูปพระนารายณ์

ทรงครุฑ ด้านหลังเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ๓
เศียร ขอบหน้าต่างและประตูประดับด้วยลายปูนปั้นรูป
ดอกไม้ และรูปสัตว์สวยงามมาก ภายในอุโบสถมีพระ
ประธานปูนปั้นทรงเครื่องใหญ่ปางมารวิชัย ประดิษฐาน
บนฐานชุกชีย่อมุมไม้สิบสอง มีขนาดสูงมาก หน้าพระ
ประธานมีพระพุทธรูปศิลาอ่อน ศิลปพม่า นางหนูซึ่งได้
มอบไว้สำหรับวัด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ เพดานอุโบสถเขียน
ภาพลายดอกไม้และลายไก่อ้า ฝีมือช่างสวยงามมาก

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณ-
สถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่
๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ และเล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่
๑๘๐ ลงวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ หน้า ๑๔๙
(ฉบับพิเศษ) พื้นที่ประมาณ ๒ ไร่ ๔๐ ตารางวา

บทที่ ๔

วังเจ้าเมืองพัทลุง

ความเป็นมาของวังเจ้าเมืองพัทลุง

ดังกล่าวมาแล้วในบทต้นว่า การปกครองหัวเมืองของไทย ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้นนั้น ได้ใช้ระบบกฎหมายพระโอยการนาทหารหัวเมือง โดยมีเจ้าเมืองผู้ได้รับมอบพระราชอำนาจจากพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองต่างพระเนตรพระกรรณมาโดยตลอด (แต่ที่ไม่เรียกเจ้าเมืองโดยเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น เรียกผู้สำเร็จราชการเมืองก็มีอยู่บ้าง) จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีการปฏิรูปการปกครองจากระบบเก่ามาเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ตำแหน่งเจ้าเมืองเปลี่ยนผู้ว่าราชการเมืองซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด (เพราะเปลี่ยนเรียกเมืองเป็นจังหวัด) ข้าหลวงประจำจังหวัด และได้กลับมาเรียกว่าผู้ว่าราชการจังหวัดอีกดังในปัจจุบัน

ในสมัยที่เจ้าเมืองปกครองเมือง (บางที่เรียกว่า “กินเมือง”) อยู่กัน เจ้าเมืองต้องใช้ที่อยู่ของตนเองเป็นทั้งบ้านและที่ว่าการงานเมืองไปด้วย หากได้มีที่ว่าการต่างหากจากที่อยู่เหมือนเมื่อหลังการปฏิรูปเป็นวิธีการปกครองแบบใหม่แล้วไม่ เหตุนี้ ที่พักของเจ้าเมืองในสมัยที่ต้องใช้เป็นที่ว่าการด้วยนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่าได้จัดสร้างขึ้นโดยมีลักษณะเช่นใดจึงจะสอดคล้องเหมาะสมกับการเป็นทั้งที่พักและที่ว่าการในขณะเดียวกัน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เมืองพัทลุงได้โยกย้ายที่ตั้งเมืองมาแล้วหลายครั้งในอดีต การย้ายที่ตั้งเมืองก็คือการย้ายที่อยู่และที่ว่าการของเจ้าเมืองไปด้วยทุกครั้ง ที่อยู่และที่ว่าการของอดีตเจ้าเมืองพัทลุงจึงกระจายอยู่ในที่หลายแห่ง แต่ที่อยู่และที่ว่าการของอดีตเจ้าเมืองเหล่านั้นมิได้ก่อสร้างด้วยวัสดุที่มั่นคงถาวร เช่น อิฐ หิน แต่ได้สร้างด้วยไม้เกือบทั้งสิ้น เมื่อเวลา

เนิ่นนานมาจึงได้ผุพังเสื่อมสลายไปตามสภาพและไม่มีร่องรอยเหลือไว้ให้พบเห็นได้เลยในปัจจุบัน นอกจากที่อยู่ของอดีตเจ้าเมือง ๒ ท่านสุดท้ายก่อนการปฏิรูปการปกครองมาเป็นระบบการปกครองแบบใหม่ คือ ที่อยู่ของพระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) ที่เรียกว่า “วังเก่า” และที่อยู่ของพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) ที่เรียกว่า “วังใหม่” ซึ่งยังไม่ถึงกับผุพังเสื่อมสลายไปทั้งหมด ยังคงมีส่วนที่พอจะบูรณะปฏิสังขรณ์ให้ดีขึ้นได้

อาจเป็นโชคดีที่ทายาทของท่านเจ้าเมืองทั้งสองดังกล่าวนั้น ได้พิจารณาเห็นว่าหากปล่อยให้สิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นที่อยู่และที่ว่าการของอดีตเจ้าเมือง ๒ ท่านนี้ผุพังทำลายไปทั้งหมดโดยมิได้บูรณะปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมเท่าที่จะทำได้แล้วก็จะเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง จึงได้ยกที่ดินพร้อมสิ่งปลูกสร้างอันเป็นที่อยู่และที่ว่าการของอดีตท่านเจ้าเมืองทั้งสองนี้ให้แก่ทางราชการกรมศิลปากรจึงได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์จนสำเร็จสมเจตนาของผู้บริจาค และเนื่องจาก “วังเก่า” และ “วังใหม่” ตั้ง

วังเก่าด้านทิศตะวันออกก่อนบูรณะ

อยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องรวมเป็นบริเวณเดียวกันได้ ดังนั้น “วังเก่า” และ “วังใหม่” จึงได้รับการรวมเรียกว่า “วังเจ้าเมืองพัทลุง”

เหตุที่เรียกที่อยู่ของเจ้าเมืองพัทลุงว่า “วัง”

การเรียกที่อยู่ของพระยารวฤดีไวยฯ (น้อย) ว่า “วังเก่า” และเรียกที่อยู่ของพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) ว่า “วังใหม่” นั้น ทำให้เกิดข้อสงสัยกันขึ้นว่าตามปกติคำว่า “วัง” ย่อมใช้เรียกที่ประทับหรือที่อยู่ของพระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ในระดับสูงว่า พระบรมมหาราชวัง พระราชวัง หรือวัง แม้ผู้มีเชื้อพระวงศ์ หากเป็นเชื้อพระวงศ์ในระดับล่างๆ เช่น หม่อมราชวงศ์และหม่อมหลวงก็ไม่นิยมเรียกที่อยู่ของท่านเหล่านี้ว่า “วัง” คงเรียก “บ้าน” เหมือนชาวบ้านทั่วไป ส่วนที่อยู่ของผู้ว่าราชการเมือง ข้าหลวงประจำจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัดนั้นนิยมเรียกว่า “จวน” สำหรับที่อยู่ของเจ้าต่างเมืองในอดีตนั้น ทางภาคเหนือเรียกว่า “คุ้ม” แต่ที่อยู่ของอดีตเจ้าเมืองพัทลุง ๒ ท่านนี้กลับเรียกกันว่า “วัง” ทางราชการเองก็เรียกว่า “วัง” เช่นเดียวกัน จึงเป็นที่น่าสงสัยว่าการเรียกเช่นนี้ถูกต้องหรือไม่

มีผู้ให้อธิบายถึงปัญหานี้ว่า โดยที่ “เจ้าเมือง” นั้นคือ “ผู้เป็นเจ้าแห่งเมือง” เนื่องจากมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองบ้านเมือง เจ้าเมืองบางท่านได้รับพระ-

วังเก่าดำรงทิศเหนือ

ราชทานดาบกระบี่อาญาสิทธิ์จากองค์พระมหากษัตริย์ในโอกาสที่โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมือง ทำให้มีคำเรียกขานกันอีกอย่างหนึ่งว่า ให้ไป “กินเมือง” เมื่อเจ้าเมืองมีอำนาจในฐานะเป็นผู้แทนต่างพระเนตรพระกรรณเช่นนั้น ย่อมถือว่าเป็นเสมือนเจ้า หรือคือเจ้าแห่งเมืองนั้น ที่อยู่ของท่านที่เป็นเจ้าเมืองจึงต้องเรียกว่า “วัง” ด้วย และที่เรียกว่า “วัง” ก็มีได้มีเฉพาะ “วังเก่า” ของพระยารวฤดีไวยฯ (น้อย) และ “วังใหม่” ของพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) เท่านั้น แต่มีเรียกว่า “วัง” อีกหลายแห่ง เช่นที่พัทลุงนี้เองก็เคยมี “วังกลาง” และ “วังสวนดอกไม้” เป็นต้น เมืองอื่นๆ เช่นเมืองนครศรีธรรมราชก็เรียกที่อยู่ของเจ้าเมืองว่า “วัง” เหมือนกัน เพียงแต่ “วัง” ที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นได้ชำรุดทรุดโทรมเสื่อมสลายไปหมดจนไม่มีเหลือไว้ให้เห็นในปัจจุบัน จึงทำให้นึกว่าคงไม่มี “วัง” ที่อื่นอีกนอกจาก “วังเก่า” และ “วังใหม่” ที่จังหวัดพัทลุง ข้ออธิบายนี้น่าจะสอดคล้องกับที่สมเด็จพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดชฯ ทรงแปลความหมายของคำว่า “วัง” ไว้ในหนังสือราชานุกรณรัชกาลที่ ๓ ว่า คำว่า “วัง” เป็นคุณศัพท์ไทย แปลว่า “เป็นที่อยู่ของผู้เป็นใหญ่” คำแปลเช่นนี้จึงมิได้หมายความว่า “วัง” จะต้องเป็นที่อยู่ของผู้เป็นเจ้าแห่งราชวงศ์ชั้นสูงเท่านั้น แต่หมายถึงที่อยู่ของผู้เป็นใหญ่ในเมืองคือเจ้าเมืองด้วย อนึ่ง ปู่ของพระยารวฤดีไวยฯ (น้อย) ซึ่งเป็นทวดของพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) นั้นคือเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ฯ (อู่) ผู้เป็นอัครมหาเสนาบดีที่มีชื่อเสียงยิ่งในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อท่านถึงอสัญกรรม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้แต่งศพใส่เครื่องขมาอย่างเจ้าต่างกรม และทรงให้เรียกว่า “พระศพ” ก็เมื่อบรรพบุรุษของอดีตเจ้าเมืองทั้ง ๒ ท่านดังกล่าวเมื่อถึงอสัญกรรมศพของท่านเป็น “พระศพ” ได้ การเรียกที่อยู่ของอดีตเจ้าเมือง ๒ ท่านนี้ ซึ่งเป็นผู้สืบสายโลหิตของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ฯ (อู่) ว่า “วัง” จึงน่าจะไม่มีผิด

ประวัติของวังเจ้าเมืองพัทลุง และการมอบให้กรมศิลปากร

แม้ว่าวังเจ้าเมืองพัทลุงจะได้รับการรวมเข้าไว้ในเขตพื้นที่เดียวกัน และมีชื่อรวมเรียกว่า “วังเจ้าเมืองพัทลุง” โดยสถานที่ตั้งของวังเจ้าเมืองพัทลุงอยู่ริมถนนอภัยบริรักษ์

ในท้องที่ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง และอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพัทลุงก็ตาม แต่เนื่องจากประวัติของ “วังเก่า” และ “วังใหม่” แตกต่างกัน ตลอดจนถึงการมอบให้กรมศิลปากรก็กระทำในวาระที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงเห็นควรกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติและการมอบให้กรมศิลปากรโดยแยกหัวข้อเป็นแต่ละแห่งไปคือ

วังเก่า

ผู้สร้างและเป็นเจ้าของวังเก่าคือ พระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองพัทลุงระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๑๒-๒๔๓๑ แต่ก่อนโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมือง (หรือผู้สำเร็จราชการเมือง) ท่านเป็นเจ้าเมืองปะเหลียนหัวเมืองจัตวาที่ขึ้นต่อเมืองพัทลุง ในขณะที่ท่านได้รับแต่งตั้งให้รั้งเมืองพัทลุง (รักษาราชการเจ้าเมืองพัทลุง) ใน พ.ศ. ๒๔๑๐ แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่าท่านสร้างวังเก่านี้ขึ้นตั้งแต่เมื่อใด

นักประวัติศาสตร์บางท่านตั้งข้อสันนิษฐานว่า ที่ตั้งวังเก่านี้น่าจะเป็นจวนหรือที่พักอาศัยของพระยาพัทลุง (จุ้ย) มาก่อน แล้วพระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) ได้มาปรับปรุงและสร้างที่พักขึ้นใหม่ในบริเวณที่พักเดิมของพระยาพัทลุง (จุ้ย) ข้อสันนิษฐานเช่นนี้น่าจะเกิดจากการที่พระยาพัทลุง (จุ้ย) ไม่มีบุตรจึงนำพระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) ซึ่งเป็นบุตรของน้องชายชื่ออินมาอุปการะ ทำให้คิดไปได้ว่า พระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) คงจะต้องพักอาศัยอยู่กับพระยาพัทลุง (จุ้ย) และเมื่อพระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) กลับจากเมืองปะเหลียนมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุงก็คงจะมาตกแต่งที่อยู่เดิมซึ่งเป็นของพระยาพัทลุง (จุ้ย) เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยต่อไป แต่ก็มีข้อคิดอยู่ว่าพระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) นั้นเป็นเจ้าเมืองพัทลุงต่อจากพระยาพัทลุง (ทับ) มิได้เป็นต่อจากพระยาพัทลุง (จุ้ย) ผู้เป็นลุง และพระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) เป็นบุตรเขยของพระยาพัทลุง (ทับ) แม้พระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) คงต้องเคยอยู่กับพระยาพัทลุง (จุ้ย) ก่อนมีครอบครัว ครั้นเมื่อมีครอบครัวเป็นบุตรเขยพระยาพัทลุง (ทับ) แล้วอาจต้องไปอยู่กับพระยาพัทลุง (ทับ) ก็ได้ ดังนั้นเมื่อกลับจากเมืองปะเหลียนจึงไม่จำเป็นต้องใช้ที่อยู่เดิมของพระยาพัทลุง (จุ้ย) เพื่ออยู่อาศัยต่อไป ประกอบกับหากสถานที่สร้างวังเก่านี้เคยเป็นที่อยู่ของพระยาพัทลุง

(จุ้ย) มาก่อน ก็น่าจะมีร่องรอยของสิ่งปลูกสร้างใดๆ เหลือไว้ให้เป็นสิ่งสังเกตได้บ้าง หรืออย่างน้อยก็น่าจะมีตำนานเล่าขานกันถึงเรื่องที่อยู่ของพระยาพัทลุง (จุ้ย) บ้างเป็นแน่ เพราะแม้พระยาพัทลุง (จุ้ย) จะเป็นเจ้าเมืองพัทลุงเพียงแค่ ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๒-๒๓๙๓) แต่ท่านรับราชการอยู่ที่เมืองพัทลุงมานานถึง ๓๙ ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๙ เป็นต้นมา โดยโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงเทพภักดียกกระบัตรและปลัดเมืองมาก่อน ในระยะเวลาอันเนิ่นนานเช่นนั้นก็น่าจะมีตำนานเล่าขานที่เกี่ยวกับที่พักของท่าน ณ สถานที่แห่งนี้นับว่า แต่ก็ไม่มีปรากฏมีร่องรอยสิ่งปลูกสร้างเก่าหรือเรื่องเล่าขานว่าพระยาพัทลุง (จุ้ย) เคยตั้งที่พักอาศัยอยู่ที่นี่ให้ลูกหลานได้รับฟังกันเลย ข้อสันนิษฐานว่า ที่ตรงนี้เป็นที่พักของพระยาพัทลุง (จุ้ย) มาก่อน จึงมีน้ำหนักที่จะรับฟังได้น้อย ความจริงที่ตรงนี้อาจไม่เคยเป็นที่อยู่ของผู้ใดมาก่อนเลยก็ได้

กรณีจะเป็นประการใดก็ตาม คงจะต้องเป็นข้อยุติได้เพียงว่าสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่า “วังเก่า” นี้พระยาวรุฒิไวยฯ หรือพระยาพัทลุง (น้อย) เป็นผู้สร้าง แต่ปีที่สร้างนั้นคงไม่อาจกำหนดได้จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ หากต้องการทราบให้แน่ชัดจริงๆ ก็เห็นจะต้องนำวิทยาการสมัยใหม่มาพิสูจน์ เช่นนำชิ้นส่วนของวังเก่านี้ไปวิเคราะห์หาอายุในห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ แต่คงไม่มีความจำเป็นต้องดำเนินการถึงขั้นนั้น ขณะนี้คงรับฟังได้ว่า วังเก่านี้ได้สร้างมานานกว่า ๑๐๐ ปีแล้ว

วังเก่าด้านทิศเหนือ

วังเก่าด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

แน่นอน และท่านเจ้าของวังเก่าคือพระยารวูดีไวยฯ (น้อย) ใช้เป็นที่พักอาศัยจนตลอดอายุขัยของท่าน

ลักษณะของสิ่งปลูกสร้างที่เป็นวังเก่าแต่เดิมตามที นักโบราณคดีมาพบเห็นหลังจากที่กรมศิลปากรรับมอบ จากทายาทท่านเจ้าของวังเก่าแล้วบันทึกไว้ว่ามีทั้งที่ถูกต้อง และที่คลาดเคลื่อนไป กล่าวคือ ที่บันทึกว่ามีลักษณะเป็น แบบเรือนไทยยกพื้นสูงนั้นนับว่าถูกต้อง แต่ที่เข้าใจว่า เป็นเรือนแฝด ๒ หลังติดกันโดยมีเรือนแม่ทานสร้างเป็น อีกหลังหนึ่งแยกห่างจากเรือนแฝดนั้นเป็นความเข้าใจที่ คลาดเคลื่อน อันที่จริงเป็นเรือนแฝดติดกันถึง ๓ หลัง หลังที่ ๓ นั้นอยู่ติดต่อกับหลังที่ ๒ และเรียกว่า “ห้อง แม่ทาน” มิใช่ “เรือนแม่ทาน” ห้องแม่ทานนี้มีความยาว มาก ยาวกว่าเรือนแฝดหลังที่ ๑ และหลังที่ ๒ คือหลังที่ ๑ และหลังที่ ๒ ทำเป็นห้องนอน หน้าห้องนอนของหลัง ที่ ๑ และหลังที่ ๒ ปล่อยเป็นห้องโถงติดต่อกัน ห้อง แม่ทานนั้นเป็นห้องนอนที่ยาวครอบคลุมพื้นที่แนวห้อง โถงหน้าเรือนหลังที่ ๑ และหลังที่ ๒ ด้วย การที่จะเข้า

ไปยังห้องแม่ทานจะต้องเข้าทางประตูที่ติดกับห้องโถง หน้าเรือนหลังที่ ๒ หน้าห้องโถงของเรือนหลังที่ ๑ และ ที่ ๒ เป็นระเบียงลดระดับลงไปจากห้องโถงหน้าห้องนอน ระเบียงนี้ยาวเลยไปจนสุดแนวของห้องแม่ทานด้วย แต่ ระเบียงส่วนที่บังห้องแม่ทานอยู่นั้นได้กันเป็นห้องเก็บของ เล็กๆ เรียกว่า “ห้องระเบียง” โดยเรียกตามภาษาชาวใต้ ซึ่งนิยมพูดให้สั้นว่า “ห้องเปียง” เรือนแฝด ๓ หลังนี้จัว ขวางตะวันตก (ชาวใต้พูดว่า “ขวางหว้น”) อยู่ทางทิศ ตะวันออกของตัววัง เรือนแฝดนี้จึงหันหลังให้ทิศตะวัน- ออก และหันหน้าคือส่วนที่เป็นระเบียงอยู่ทางทิศตะวันตก ระเบียงนี้ติดกับชานบ้านหรือที่เรียกว่านอกชาน ซึ่งมี ระดับต่ำลงไปจากระเบียงพอที่คนนั่งที่ระเบียงห้อยขาได้ สบายโดยทำไม้ล้มผัดกับพื้นนอกชาน นอกชานนี้มีขนาด กว้างใหญ่สามารถรวมคนได้จำนวนมาก ด้านทิศใต้ของ นอกชานแนวเดียวกับห้องแม่ทานมีเรือนหลังเล็ก ซึ่งมี ห้องนอนเดียวและมีระเบียงหน้าห้องนอนระดับเดียวกับ ระเบียงหน้าเรือนแฝดหลังที่ ๑ และที่ ๒ แม้จะเป็นเรือน หลังเล็กแต่นิยมเรียกกันว่า “ห้องเล็ก” เข้าใจว่าเป็นที่อยู่ ของพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) ก่อนเป็นเจ้าเมืองและ ไปสร้างวังใหม่เสร็จแล้วแยกไปอยู่ที่วังใหม่ ระหว่างเรือน

หลังเล็กนี้กับเรือนแฝดมีขนาดเล็กร้อยกว่า ชานนี้จึงอยู่ระหว่าง “ห้องเบียง” กับ “ห้องเล็ก” มีโถงมั่งกรรูปไข่ขนาดใหญ่วางไว้สำหรับให้บ่าวไพร่หาน้ำจากคลองลำปามาใส่ไว้ให้เจ้าเมืองอาบ ตรงข้ามกับเรือนแฝด ๓ หลังซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของชานเรือนหรือนอกชาน เป็นเรือนยาวทอดจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ เรือนหลังนี้มี ๒ ระดับเช่นเดียวกัน คือส่วนที่เป็นห้องระดับสูงกว่าด้านหน้าที่เป็นระเบียง เรือนหลังนี้ก็เป็นห้องๆ ใช้ประโยชน์หลายอย่าง คือห้องทางทิศใต้เป็นห้องยั้งฉางเก็บข้าวเปลือกข้าวสาร ถัดมาเป็นห้องครัว ห้องเก็บของ และห้องสุดท้ายคือห้องสุขา ห้องสุขาใช้สำหรับบุคคลระดับผู้เป็นนาย ทำเป็นส้วมหลุม ส่วนบ่าวไพร่ไปทำส้วมหลุมไว้ข้างล่างติดเขตรั้ววัง สำหรับท่านเจ้าเมืองนั้นเจาะพื้นห้องนอนให้เป็นช่องแล้วถ่ายลงสู่พื้นดิน ซึ่งสมัยนั้นไม่รู้สึกรังเกียจสกปรกแต่อย่างใด เพราะบ้านเมืองไม่ได้แออัดเหมือนในปัจจุบัน และใช้เฉพาะแต่ท่านเจ้าเมืองและภรรยาเอกเท่านั้น สิ่งปลูกสร้างที่ลงไปตามช่องนี้มีไม่มาก ลงมาสู่ขลุกรก็กินหมด วังเก่าเมื่อสร้างเสร็จใหม่ๆ คงมีสิ่งปลูกสร้างเพียงเท่านั้น โดยเรือน ๓ ด้านล้อมนอกชานกลางเป็นรูปตัวยู ด้านทิศเหนือซึ่งเป็นด้านที่มีทางเดิน

บริเวณด้านทิศใต้ของวังเก่า อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

ผ่านจึงคงมีรั้วกันชานเรือนไว้มีประตูหน้าและมีบันไดหน้าบ้านทอดจากชานเรือนลงไปยังพื้นดิน กับชานขนาดเล็กระหว่างเรือนหลังเล็กกับเรือนครว้นนั้นมีฝากั้นชานและมีประตูหลังมีบันไดทอดลงสู่พื้นดินสำหรับบ่าวไพร่หาน้ำจากคลองลำปามาใช้ในวังเก่าด้วย และที่กลางชานเรือนมีต้นขมพุ่มขนาดใหญ่ให้ความร่มเย็นเป็นร่มพุ่มพันธุ์เมืองเพชรบุรีรสชาติดีมาก

ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสภาคใต้ซึ่งรวมทั้งเมืองพัทลุงด้วย ขณะนั้นพระยารวดีไวยฯ (น้อย) เป็นจางวางกำกับราชการแล้ว โดยพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) เป็นเจ้าเมือง และไปพำนักอยู่ที่วังใหม่แล้ว ในการเตรียมรับเสด็จคราวนั้นมีการสร้างเรือนขึ้นที่ด้านหน้าเรือนหลังนี้ได้เป็นแบบเรือนไทยเหมือนหลังอื่นๆ แต่เป็นแบบที่ค่อนข้างจะเป็นสมัยใหม่ ทำเป็นห้องโถงอยู่ตรงกลาง ด้านทิศตะวันออกเป็นห้องนอนมีประตู ๒ ประตูอยู่ ๒ ข้างเพื่อออกมาที่ห้องโถง ที่ห้องโถงมีประตู

รอบทั้ง ๓ ด้านเพื่อออกไปสู่ระเบียบ ระเบียบด้านหน้าทำเป็นลูกกรงและมีบันไดขนาดกว้างทอดลงไปสู่พื้นดินเพื่อเดินออกไปสู่ทางเดิน หรือถนนหน้าวังเก่าได้ เรือนหลังนี้เรียกกันว่า “หน้าโรง” คงประสงค์ให้มีความหมายเช่นเดียวกับห้องพระโรง คือเป็นที่สำหรับใช้ว่าราชการได้ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าได้ใช้ว่าราชการใดๆ เนื่องจากขณะนั้นท่านเจ้าของวังเก่าคือ พระยารวฤทธิไวยฯ (น้อย) มิได้เป็นเจ้าเมืองแล้ว จึงคงได้ใช้เฉพาะรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เท่านั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือซึ่งเล่าถึงการเสด็จประพาสเมืองพัทลุงครั้งนั้นว่า “เสด็จโดยพระราชนาไปตามตลาด ถึงบ้านพระยารวฤทธิไวยจางวาง เสด็จประทับที่นั่น แล้วเสด็จพระราชดำเนินต่อไปถึงวัดวังซึ่งเป็นวัดถือน้ำ เสด็จประทับในอุโบสถ พระราชทานปัจจัยมูลแก่พระครูและพระสงฆ์อันดับซึ่งมารับเสด็จ แล้วเสด็จมาประทับที่บ้านพระยาจางวางอีก...เรือนที่ตั้งอยู่ตามลำคลองเป็นเรือนกรรมการ และคนที่พออันจะกินตั้งอยู่ฝั่งข้างเหนือมาตลอดไป เป็นเรือนขัดแตะถือปูนบ้าง ฝาसानบ้าง ที่ฝากระดานแต่บ้านพระยาจางวางแห่งเดียว” สถานที่ประทับที่บ้านพระยาจางวางก็คือเรือนหลัง “หน้าโรง” ของวังเก่านี้เอง

ตามที่เล่ามาทั้งหมดนี้ย่อมเห็นได้ว่า วังเก่านี้มีขนาดใหญ่โตกว่าวังใหม่มาก แต่ที่เหลืออยู่ในปัจจุบันมีเพียงเล็กน้อยเต็มที และเรือนครวที่มีอยู่ในปัจจุบันอันที่จริงแต่ดั้งเดิมเรือนครวมิได้ตั้งอยู่ตรงนี้ ภายหลังที่เรือนครวเดิมชำรุดทรุดโทรมมากจนต้องรื้อถอนออกไปแล้ว จึงได้มาสร้างเรือนครวแบบง่ายๆ ขึ้นใช้แทนเรือนครวเดิม ณ ที่ตรงนี้ ซึ่ง ณ ที่ตรงนี้เดิมเป็นส่วนของชานเรือนนั่นเอง

ในการออกว่าราชการของท่านเจ้าเมืองในสมัยนั้น ท่านเจ้าเมืองจะนั่งอยู่ตรงพื้นเรือนส่วนที่สูงที่สุด คือห้องโถงหน้าห้องนอนของเรือนแฝดหลังที่ ๑ และ ๒ ข้าราชการระดับรองลงมานั่งอยู่ที่ห้องโถงนั้นด้วย แต่ทำที่รองนั่งต่ำกว่า ส่วนที่ระเบียบหน้าห้องโถงก็เป็นที่นั่งของข้าราชการระดับที่ต่ำลงมา สำหรับข้าราชการชั้นผู้น้อยและราษฎรนั้น นั่งที่ชานบ้าน

วัสดุที่ใช้สร้างวังเก่าเป็นไม้ทั้งหมด ชานเรือนก็เช่นเดียวกัน เดิมทำด้วยไม้ภายหลังการบูรณะปฏิสังขรณ์ปรากฏว่า ชานเรือนหายไปแต่มีลานปูกระเบื้องดินเผาเข้ามาแทนที่นั่น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการบูรณะปฏิ-

ด้านทิศใต้ของวังเก่า อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

สังขรณ์อธิบายว่า ไม้เนื้อแข็งซึ่งมีคุณภาพทนแดดทนฝนได้เหมือนที่ใช้สร้างวังเก่าขึ้นนั้น ปัจจุบันหาได้ยากเต็มทีและมีราคาแพงมาก และก็จะจะมีปัญหาต่อไปในการซ่อมบำรุงการบูรณะจึงไม่อาจทำให้เหมือนของเดิมได้

ตอนที่พระยารวฤทธิไวยฯ (น้อย) ยังเป็นเจ้าเมืองอยู่และยังมิได้สร้างหลังหน้าโรงขึ้นนั้นท่านก็พักอาศัยอยู่ในเรือนแฝด แต่หลังการรับเสด็จครั้งนั้นแล้วจึงย้ายมาพักที่ห้องนอนของหลังหน้าโรงจนถึงอสัญกรรม

พระยารวฤทธิไวยฯ (น้อย) มีบุตรธิดาหลายคน แต่เมื่อมีครอบครัวก็ได้แยกไปตั้งบ้านเรือนอยู่ต่างหากทั้งหมด เช่นพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองต่อมาก็ไปอยู่เสียที่วังใหม่ ที่วังเก่าคงมีบุตรพักอาศัยอยู่ครอบครัวเดียว คือครอบครัวหลวงศรีวรวัตร (พิณ) ผู้เรียบเรียงพงศาวดารเมืองพัทลุง ภายหลังที่พระยารวฤทธิไวยฯ (น้อย) ถึงอสัญกรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ วังเก่าจึงตกเป็นมรดกแก่หลวงศรีวรวัตร (พิณ)

หลวงศรีวรวัตร (พิณ) ถึงแก่กรรมใน พ.ศ. ๒๔๘๐ บุตรธิดาของท่านได้ออกเรือนไปตั้งหลักปักฐานอยู่เสียที่อื่นหลายคน คงอยู่ที่วังเก่าในระยะหลังเพียง ๓ คน คือ นางละออง กาญจนประโชติ (ภรรยาหลวงวรยุดิพจนารถ) นางประไพ มุตตามระ (ภรรยาขุนบรรจงเวชกิจ) และ นายอำนาจ จันทโรจวงศ์ หลังจากท่านแยม ภรรยาของหลวงศรีวรวัตร (พิณ) ถึงแก่กรรม ผู้ที่ได้รับมรดกวังเก่ามีหลายคน ส่วนของที่ดินที่ตั้งวังเก่าเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่เศษนั้นได้แบ่งเป็นแปลงย่อยรวม ๕ แปลง ตกแก่ทายาท ๕ คน คือ นายอำนาจ จันทโรจวงศ์ ซึ่งภายหลังได้ยกให้แก่ นายธรรมนุญ จันทโรจวงศ์ บุตร นางประไพ มุตตามระ ซึ่งหากทายาทคนใดจะตกเป็นมรดกแก่นายเทอดพงษ์ มุตตามระ บุตรชายคนเดียว นางสาวผอบ นະมาตร์ นายสุทธิพงศ์ กาญจนประโชติ และนางอารี แก้วผลึก ที่ดิน ๓ แปลงหลังนี้เป็นมรดกจากหลวงศรีวรวัตร (พิณ) ในฐานะเป็นผู้รับมรดกตกทอดจากนางละออง กาญจนประโชติ ซึ่งเป็นบุตรหลวงศรีวรวัตร (พิณ) แต่ถึงแก่กรรมไปก่อนรับมรดก จึงตกแก่ทายาทในลำดับต่อมา นายสุทธิพงศ์และนางอารีนั่นเมื่อได้รับ

โฉนดที่ดินก็ขายให้แก่บุคคลอื่นเสียในเวลาที่ไม่เนิ่นนาน คงเหลือที่ดินอยู่ในกรรมสิทธิ์ของผู้สืบสายโลหิตจากหลวงศรีวรวัตร (พิณ) เพียง ๓ แปลง ส่วนตัวเรือนไทยซึ่งเป็นวังเก่านั้น นางประไพ มุตตามระและนางละออง กาญจนประโชติ ร่วมกันดูแลรักษาไว้ แต่เจ้ามรดกสั่งไว้ว่า ให้ลูกหลานทุกคนมีสิทธิ์ที่จะมาพักพิงได้ เมื่อนางละอองถึงแก่กรรมไปก่อน นางประไพจึงมีหน้าที่ปกครองรักษาต่อไปเพียงผู้เดียว

ความคิดที่จะรักษาวังเจ้าเมืองพัทลุงไว้เป็นสมบัติของแผ่นดินโดยมอบให้กรมศิลปากรบูรณะปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์ต่อไปนั้น ชันแรกคิดอยู่เพียงวังใหม่เท่านั้น เนื่องจากวังใหม่มีอายุการก่อสร้างหลังวังเก่า แม้จะมีสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก แต่ยังคงโครงสร้างหลักไว้ได้เกือบจะครบถ้วน จึงอยู่ในวิสัยที่ควรจะบูรณะปฏิสังขรณ์ให้คืนสภาพที่ดีได้ วังเก่านั้นชำรุดทรุดโทรมมากเนื่องจากสร้างมานานกว่าวังใหม่ ที่ชำรุดมากถึงขั้นผุพังและต้องรื้อทำลายลงแล้วมากมาย ที่เหลือมีอยู่น้อยและเสื่อมโทรมจนคิดว่า น่าจะไม่มีทางบูรณะปฏิสังขรณ์ให้คืนสภาพที่ดีได้ แต่ในการติดต่อกับกรมศิลปากรเพื่อมอบวังใหม่ให้กรมศิลปากรนั้น เจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรให้ความเห็นว่า แม้วังเก่าจะคงเหลือจากความเสื่อมสลายเพียงเล็กน้อยก็ยังคงควรที่จะอนุรักษ์เอาไว้ เนื่องจากวังเก่ากับวังใหม่อยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องกัน ในวันที่ทำพิธีมอบวังใหม่ให้กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๒๕ นั้น ผู้เป็นทายาทวังเก่าหลายคน เฉพาะอย่างยิ่ง นางประไพ มุตตามระ นายอำนาจ จันทโรจวงศ์ และนายเทอดพงษ์ ทายาทคนเดียวของนางประไพ เกิดความปิติและศรัทธาที่จะให้กรมศิลปากรได้มาช่วยบูรณะปฏิสังขรณ์วังเก่าให้ด้วยอยากจะยกให้กรมศิลปากรเสียในโอกาสนั้น แต่ติดขัดที่ที่ดินแปลงของนายอำนาจ จันทโรจวงศ์ ได้ยกให้นายธรรมนุญ บุตรชายไปเสียแล้ว นายอำนาจจึงยกให้กรมศิลปากรไม่ได้ ส่วนนางสาวผอบ นະมาตร์ ก็ยินดียกให้กรมศิลปากรเช่นเดียวกัน แต่ครั้งนี้จะยกที่ดินเฉพาะแปลงของนางประไพและนางสาวผอบเพียง ๒ แปลงให้กรมศิลปากรก็มีข้อขัดข้องอีก ตรงที่เรือนไทยซึ่งเป็นตัววังเก่านั้นส่วนหนึ่งตั้งอยู่บนที่ดินโฉนดที่เป็นของนายธรรมนุญซึ่งไม่พร้อมที่จะยกให้กรมศิลปากรบรรดาลูกหลานของหลวงศรีวรวัตร (พิณ) จึงร่วมใจกันขอร้องให้นายธรรมนุญแบ่งแยกที่ดินของนายธรรมนุญ

เฉพาะส่วนที่รองรับเรือนไทยซึ่งเป็นวังเก่านั้นให้กรมศิลปากร โดยบรรดาเครือญาติเหล่านั้นยินดีร่วมกันชดใช้ราคาที่ดินที่ยกให้นั้นให้แก่นายธรรมบุญ ซึ่งนายธรรมบุญก็ให้ความร่วมมือเป็นอันดี จึงได้ติดต่อไปยังกรมศิลปากรเพื่อขอมอบวังเก่าให้แก่กรมศิลปากรเช่นเดียวกับวังใหม่ที่ได้อบรมให้ไปก่อนแล้ว พิธีมอบวังเก่าให้แก่กรมศิลปากรก็ได้จัดขึ้นที่กรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๒๗ โดยคุณหญิงอารี กุลตันท์ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้นเป็นผู้รับมอบ สิ่งที่มอบให้คือวังเก่าและโฉนดที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของวังเก่า ได้แก่ โฉนดที่ดินของนางประไพ มุตตามระ นางสาวผอบ นะมาตร และของนายธรรมบุญ จันทโรจวงศ์ ส่วนที่รองรับเรือนไทยซึ่งเป็นตัววังเก่าอยู่

วังใหม่

ผู้สร้างและเป็นเจ้าของวังใหม่คือพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองพัทลุง (ทำนองเดียวกันกับพระยาอารุณโฆษาฯ (น้อย) คือตามพงศาวดารเมืองพัทลุงแจ้งว่าโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง) ในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ ภายหลังการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลแล้วนั้น ได้มีการเปลี่ยนเรียกตำแหน่งเจ้าเมืองทั่วไปเป็นผู้ว่าราชการเมือง ดังนั้น พระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) ก็ได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองคนแรกของเมืองพัทลุง และ

วังใหม่ด้านทิศเหนือ

ความเป็นเจ้าเมือง (หรือผู้สำเร็จราชการเมือง) ก็สิ้นสุดลง ณ บัดนั้น

ก่อนเป็นเจ้าเมืองพัทลุงในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ พระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) เป็นหลวงจักรานูชิต ผู้ช่วยว่าราชการเมืองพัทลุง และพักอาศัยอยู่ที่วังเก่าของพระยาอารุณโฆษาฯ (น้อย) ท่านบิดา ครั้นได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาอภัยบริรักษ์ฯ ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุงต่อจากท่านบิดาซึ่งเป็นจางวางกำกับราชการจึงได้มาสร้างวังใหม่ขึ้น โดยวังใหม่นี้สร้างขึ้นด้านหลังของวังเก่าซึ่งใกล้กับคลองลำปำ จึงมีชาวบ้านบางคนเรียกว่า “วังใหม่ชายคลอง” หรือ “วังชายคลอง” แต่ชื่อนี้ไม่สู้แพร่หลายเหมือนชื่อ “วังใหม่”

วังใหม่เป็นเรือนไทยยกพื้นสูงเช่นเดียวกับวังเก่า เป็นกลุ่มเรือนไทยรวม ๕ หลังล้อมรอบลานบ้านที่อยู่ตรงกลาง แต่มีข้อแตกต่างกับวังเก่าในสาระสำคัญอยู่บางประการ ประการแรกขนาดของวังใหม่เล็กกระทัดรัดกว่าวังเก่า คงจะเป็นเพราะวังใหม่ คือบ้านของบุตรซึ่งปลูกอยู่ในบริเวณบ้านบิดาย่อมจะต้องให้มีขนาดเล็กกว่าบ้านบิดา ข้อแตกต่างประการที่ ๒ ลานบ้านที่อยู่ภายในวงล้อมของเรือนไทย ๕ หลังนั้น เป็นลานทรายซึ่งก่อกำแพงอิฐกันทรายไว้เพื่อยกระดับลานทรายให้สูงกว่าพื้นดินธรรมดา มิได้ปูด้วยไม้เป็นชานเรือนหรือนอกชานเช่นวังเก่า วังใหม่จึงเป็นอาคารที่มีวัสดุก่อสร้างที่เป็นอิฐและปูนเสริมเข้ามาด้วย ซึ่งดูทันสมัยกว่าวังเก่าที่สร้างด้วยไม้ล้วนๆ

เรือนไทย ๕ หลังนั้น เรือนประธานซึ่งเป็นที่พักของพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) เจ้าเมืองพร้อมเอกภรรยาและบุตร เป็นเรือนแฝด ๒ หลัง ภายในเรือนแฝดมีห้องนอนหลายห้อง หน้าห้องนอนมีลักษณะเป็นห้องโถงซึ่งเชื่อว่าเป็นที่นั่งของเจ้าเมืองเมื่อออกว่าราชการ โดยมีระเบียงลดระดับลงไปจากห้องโถงนี้อยู่ ๒ ด้าน เชื่อว่าเป็นที่นั่งของข้าราชการซึ่งมีระดับรองลงไปจากเจ้าเมือง และต่อไปก็เป็นลานบ้านซึ่งเป็นลานทราย กลางลานทรายมีต้นชมพูใหญ่ต้นหนึ่งซึ่งก่อเป็นแท่นปูด้วยกระเบื้องดินเผาไว้ที่รอบต้นชมพูนั้นและใช้เป็นที่นั่งได้ ก็คงจะใช้แท่นนี้ต้นชมพูและลานบ้านเป็นที่นั่งของข้าราชการชั้นผู้น้อยและราษฎร สภาพของวังใหม่ที่แลเห็นนั้นทำให้เกิดจินตนาการเห็นภาพการว่าราชการของเจ้าเมืองในอดีตนั้น

วังเจ้าเมืองพัทลุง (วังเก่า)
ด้านทิศตะวันออก ก่อนบูรณะ

วังเจ้าเมืองพัทลุง (วังเก่า)
หลังการบูรณะ

ด้านทิศตะวันตก ก่อนบูรณะ

ด้านทิศตะวันตก หลังการบูรณะ

ชานกลางและอาคารประธานก่อนการบูรณะ

ชานกลางและอาคารประธาน หลังการบูรณะ

วังใหม่

วังเจ้าเมืองพัทลุง (วังใหม่)
ด้านทิศใต้ ก่อนการบูรณะ

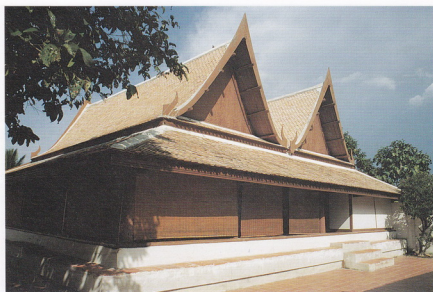
ด้านทิศใต้ หลังการบูรณะ

อาคารเรือนประธาน หลังการบูรณะ

อาคารเรือนประธาน ด้านทิศใต้ ก่อนการบูรณะ

อาคารเรือนประธาน ด้านทิศใต้ หลังการบูรณะ

อาคารเรือนประธาน ด้านทิศตะวันตก ก่อนบูรณะ

อาคารเรือนครัว ก่อนบูรณะ

อาคารเรือนเล็ก ด้านทิศใต้ ก่อนการบูรณะ

อาคารเรือนเล็ก อาคารเรือนประธานและพื้นที่ภายใน หลังการบูรณะ

อาคารเรือนครัวและประตูทางเข้า ก่อนการบูรณะ

อาคารเรือนครัว เรือนเล็ก ประตูทางเข้า หลังการบูรณะ

ประตูทางเข้าและพื้นที่ภายใน ก่อนการบูรณะ

ประตูทางเข้าและพื้นที่ภายใน หลังการบูรณะ

บานหน้าต่างและลวดลาย ก่อนการบูรณะ

บานหน้าต่างและลวดลายหลังการบูรณะ

อาคารเรือนเล็ก หลังการบูรณะ

การปรับปรุงบริเวณริมตลิ่ง
ริมคลองลำปำ

ศาลาไทยริมเขื่อน และเขื่อน ค.ส.ล.

ได้ดีทีเดียว

ส่วนเรือนไทยอีก ๔ หลังที่ล้อมรอบลานบ้านอยู่มี ๓ หลังเป็นเรือนขนาดเล็กมีห้องนอนและระเบียงหน้าห้องนอนเหมือนกันทั้ง ๓ หลัง ใช้เป็นที่อยู่ของอนุภรรยาและบุตร อีกหลังหนึ่งเป็นเรือนครัวมีขนาดใหญ่กว่าเรือนหลังเล็ก ๓ หลังที่กล่าวมาแล้ว

วังใหม่มีจุดที่น่าสนใจจากอยู่อย่างหนึ่ง คือที่ห้องนอนของเจ้าเมืองซึ่งอยู่ในเรือนไทยแผ่นั้น พื้นห้องทำเป็นช่องลับมีกระดานปิดไว้ เมื่อเกิดเหตุฉุกเฉินซึ่งเจ้าเมืองจะต้องหลบหนีออกไปก็จะลงไปตามช่องลับนี้ ซึ่งเมื่อถึงใต้ถุนเรือนจะมีอุโมงค์ลอดใต้ดินไปทะลุริมฝั่งคลองลำปำได้ ช่องทางลับๆเช่นนี้มักจัดทำไว้สำหรับที่ประทับ หรือที่อยู่ของพระเจ้าแผ่นดินและขุนนางทั่วไป ช่องทางเช่นนี้ไม่ปรากฏมีที่วังเก่าแต่ที่วังใหม่นี้มีทำไว้

หลังจากที่โปรดเกล้าฯ ให้พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) พันจ่าตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองพัทลุงเป็นจางวาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ แล้ว พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) ก็พักอาศัยอยู่ที่วังใหม่นี้จนถึงอสัญกรรมเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๘๑ วังใหม่ก็ตกเป็นมรดกแก่ทายาทซึ่งได้แก่ท่านละม้ายภรรยาคนสุดท้ายและคนเดียวที่เหลืออยู่ในขณะถึงอสัญกรรม เมื่อท่านละม้ายถึงแก่กรรมในเวลาค่ำมาก็ตกเป็นมรดกของบุตรธิดาของท่านละม้าย ได้แก่ นางมะลิ ณ พัทลุง (ภรรยาขุนบัน ณ พัทลุง) นายวิเวก จันทโรจวงศ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดหลายจังหวัด (ภรรยาคือนางจำลองลักษณ์ จันทโรจวงศ์) นางละมัย ณ สงขลา (ภรรยาหลวงจรัญบุรีกิจ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดและเป็นมารดาของนายเจริญจิต ณ สงขลา อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย) และนางละม่อม ศิริธร (ภรรยา ร.ต.ประเพณี ศิริธร) แต่หลักฐานทางทะเบียนที่ดินที่ตั้งวังใหม่เป็นชื่อนางละม่อม ศิริธร เป็นเจ้าของในฐานะเป็นผู้ครอบครองวังใหม่อยู่

เมื่อบรรดาทายาทผู้รับมรดกของพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) เห็นสมควรยกวังใหม่พร้อมที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งวังใหม่ให้กรมศิลปากรเพื่อบูรณะให้เป็นโบราณสถานของชาติ จึงได้ติดต่อประสานงานกับอธิบดีกรมศิลปากร ในขณะนั้น คือนายเดโช สวานานนท์ ท่านอธิบดีได้มอบหมายให้ท่านรองอธิบดี (นายโพธิ์ ขุดีกุล)

ผู้อำนวยการกองโบราณคดี (นายสมศักดิ์ รัตนกุล) พร้อมข้าราชการกรมศิลปากรอีกหลายคนเป็นผู้แทนเดินทางมารับมอบวังใหม่จากนางละม่อม ศิริธร ผู้แทนทายาทของพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) ที่วังใหม่ เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๒๕ เวลา ๑๕.๐๐ น. ท่ามกลางผู้มาร่วมเป็นสักขีพยานจำนวนมาก เป็นต้นว่า ข้าราชการฝ่ายต่างๆ ในจังหวัดพัทลุง บรรดาทายาทผู้สืบสายโลหิตจากพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) และประชาชนทั่วไป และกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนประกาศเป็นโบราณสถาน โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๐๐ ตอนที่ ๘๘ ลงวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖

เจ้าเมืองพัทลุงผู้สร้างวังเจ้าเมืองพัทลุง ประวัติดังกล่าวและ ความสัมพันธ์ กับสกุลอื่น

เมืองไทยสมัยก่อนยังไม่มีนามสกุลใช้กัน มาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติชื่อนามสกุลออกใช้ พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) และหลวงศรีวรวัตร (พิณ) ซึ่งทั้ง ๒ ท่านเป็นบุตรพระยารวดีโยช (น้อย) ได้ร่วมกันขอพระราชทานนามสกุล ก็ได้รับพระราชทานตามประกาศกระทรวงมหรธราช ลงวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๔๕๗ ใน

วังใหม่ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้

วังใหม่ ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๑ ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๕๑ (โปรดดูภาคผนวก) พระราชทานว่า “จันทโรจวงศ์” การที่พระราชทานนามสกุลให้เช่นนั้นเป็นที่เข้าใจว่า เนื่องจากผู้ขอพระราชทานทั้งสองเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาสุรินทราชา ซึ่งมีชื่อเดิมว่า “จันทร” เมื่อเข้าใจว่าพระราชทานโดยยึดเอาเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร) เป็นต้นสกุลเช่นนั้น บุคคลอื่นซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร) ทุกคนจึงได้ใช้นามสกุลนี้ด้วยกล่าวคือ เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร) มีบุตรธิดาหลายคน คนแรกชื่ออำพันเป็นเจ้าจอมมารดาในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีโอรส ๑ พระองค์ชื่อพระองค์เจ้าอรนิภา และพระธิดา ๑ พระองค์ ชื่อพระองค์เจ้าลำสิริวรรณ พระองค์เจ้าทั้งสองถูกสำเร็จโทษเมื่อสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงไม่มีผู้สืบทอดสายพระโลหิต

อย่างไรก็ตาม สกุลรัตนภาณุนั้นเชื่อว่าพระองค์เจ้าอรนิภาเป็นบรรพบุรุษของสกุลนี้ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงสกุลรัตนภาณุกับสกุลจันทโรจวงศ์ก็จะต้องเป็นญาติกัน บุตรเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร) ชื่อพิมพ์ จ้อย และอินนั้นเกี่ยวข้องกับเมืองพัทลุงอยู่มาก คือ ชื่อพิมพ์รับราชการเป็นหลวงสิทธิศักดิ์ภักดี ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง ต่อมาเป็นพระยาวรรณภักดีสมพันธวงศ์เจ้าเมืองปะเหลียน ชื่อจ้อยนั้นได้เป็นเจ้าเมืองพัทลุงดังกล่าวไว้แล้วในภาคประวัติจังหวัดพัทลุง ส่วนชื่ออินเป็นมหาดเล็กหุ้มแพรของสมเด็จพระจอมเกล้าฯ สมัยที่ยังทรงผนวชอยู่ และเป็นบิดาพระยาวรรณมิโยฯ (น้อย) ผู้สร้างวังเก่า แต่มีบุตรเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร) ๒ คน ซึ่งขณะพระราชทานนามสกุลจันทโรจวงศ์ มิได้อยู่ที่จังหวัดพัทลุง และคงมิค่อยได้ส่งข่าวคราวถึงกันเนื่องจากการสื่อสารคมนาคมไม่สะดวกเหมือนในปัจจุบัน บุตร ๒ คนนี้จึงมิได้ร่วมใช้นามสกุลจันทโรจวงศ์ด้วย และจะได้ใช้นามสกุลอะไรก็ยังไม่พบ บุตร ๒ คนนี้ คนหนึ่งชื่อฤทธิรับราชการอยู่ที่เมืองกลางเนื่องจากเจ้าพระยา สุรินทราชา (จันทร)

มีชีวิตบั้นปลายอยู่ที่เมืองกลางในตำแหน่งราชการซึ่งมีหน้าที่กำกับหัวเมืองภูเก็ททำนองเดียวกับเทศาภิบาลมณฑลในเวลาต่อมาบุตรชื่อฤกษ์รับราชการอยู่ที่เมืองกลางจนได้เป็นเจ้าเมืองกลาง ภรรยาของพระยากลาง (ฤกษ์) เป็นชาวเมืองกลางชื่อท่อมเป็นธิดาพระยากลาง (เทียน) และพระยากลาง (เทียน) เป็นบุตรท้าวเทพสตรี บุตรพระยากลาง (ฤกษ์) ท่านหนึ่งได้เป็นเจ้าเมืองกลางด้วยชื่อพระยากลาง (ทับ) ส่วนบุตรเจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร) อีกคนหนึ่งชื่อเยาว์เป็นบุตรซึ่งเกิดจากอนุภรรยาขณะที่เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร) เป็นอุปราชเมืองนครศรีธรรมราช บุตรที่ชื่อเยาว์นี้ตกค้างอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชและรับราชการจนได้เป็นปลัดเมือง ชาวบ้านเรียกว่า “ปลัดเยาว์”

เจ้าเมืองพัทลุงผู้สร้างวังเจ้าเมืองพัทลุงทั้ง ๒ ท่านมีเครือญาติสายสกุลซึ่งสืบเชื้อสายมาจากต้นบรรพบุรุษเดียวกัน คือพรหมณศิริวัฒน์และอีกหลายนามสกุล เช่น ศิริวัฒนกุล สุจริตกุล ภูมิรัตน ชัยกุล ทองอิน อินทรพล

ศาลาริมน้ำของวังใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

นรินทรกุล และสิงหนเสนี เฉพาะสกุลนรินทรกุลซึ่งเป็นญาติบรรพบุรุษเดียวกับสกุลจันทโรจวงศ์นั้น ผู้เป็นต้นสกุลนรินทรกุล คือกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ (มุก) เป็นพระสวามีของพระองค์เจ้านรินทรเทวี พระพี่นางของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สกุลจันทโรจวงศ์จึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์จักรีต่อนั้นเป็นปฐมต่อมาพระอัยยิกาของสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ ๓ ชื่อพระชนนีเพ็ญ เป็นบุตรพระยาราชวังสัน (หวัง) บุคคลในสกุล ณ พัทลุงซึ่งเป็นญาติสนิทกับสกุลจันทโรจวงศ์ดังจะได้กล่าวต่อไป พระชนนีเพ็ญจึงเป็นราชินิกุลของรัชกาลที่ ๓ และตามหนังสือราชินิกุลรัชกาลที่ ๓ ซึ่งกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชทรงนิพนธ์ ปรากฏว่าภรรยาของพระยารวุฒิไวยฯ (น้อย) ซึ่งอยู่ในสกุล ณ พัทลุง คือคุณหญิงหนูขาวและคุณหญิงนุ่มต่างก็เป็นราชินิกุลรัชกาลที่ ๓ ชั้นที่ ๔ ทั้ง ๒ ท่าน บุตรของพระยารวุฒิไวยฯ

(น้อย) คือพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) หลวงศรีวรวัตร (พิณ) และคุณหญิงแซ เพชรภิบาลนฤเบศร์ (แซ ณ สงขลา) จึงเป็นราชินิกุลรัชกาลที่ ๓ ชั้นที่ ๕ อนึ่ง ท่าน แยมภรรยาหลวงศรีวรวัตร (พิณ) เป็นราชินิกุลรัชกาลที่ ๓ ชั้นที่ ๕ ต่อไป ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พระมอัยยิกาของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ คือกรมสมเด็จพระ- สударัตนราชประยูร (ทูลกระหม่อมแก้ว) ก็เป็นบุคคลใน สกุล ณ พัทลุงอีก ผู้มีชื่อเป็นราชินิกุลรัชกาลที่ ๓ ก็เป็น ราชินิกุลรัชกาลที่ ๕ ต่อไปด้วย ปรากฏตามหนังสือ ราชินิกุลรัชกาลที่ ๕ ซึ่งกรมพระยาภาณุพันธุฯ ทรง นิพนธ์ไว้เช่นเดียวกัน

ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ รัชกาล ที่ ๔ เสด็จประพาสเมืองสงขลาและปัตตานีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังทรง พระเยาว์อยู่และได้ตามเสด็จไปในครั้งนั้นด้วย พระยาพัทลุง (ทับ) และพระยารวูดีไวยฯ (น้อย) ขณะที่ยังเป็นพระ- วรรณาสัมพันธพงศ์ เจ้าเมืองปะเหลียนได้ร่วมกันไปเฝ้า ทูลละอองธุลีพระบาทที่เมืองสงขลา พระจอมเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระ- จุลจอมเกล้าฯ ทำความเคารพ โดยมีพระดำรัสว่าเป็น ญาติกัน และพระราชทานเหรียญเพ็ญทองคำตราช้างแก่ ท่านทั้งสองนั้นท่านละ ๑๐๐ เหรียญ ทั้งฝากไปให้หลวง สุนันทากร (แต้ม) ปลัดเมืองปะเหลียน บุตรพระวรรณาสัมพันธพงศ์ (พิม) ซึ่งเป็นบุคคลในสกุลจันทโรจวงศ์อีก ผู้หนึ่งที่มีได้มาเฝ้าเนื่องจากป่วย เป็นจำนวน ๓๐ เหรียญ ด้วย

ผลงานและจริยาวัตรของอดีตเจ้าเมืองพัทลุง ผู้สร้างวังเจ้าเมืองพัทลุง

สำหรับผลงานของพระยารวูดีไวยฯ (น้อย) นั้น ในพงศาวดารเมืองพัทลุง ว่าหลังจากโปรดเกล้าฯ ให้เป็น พระยาอภัยบริรักษ์ฯ เจ้าเมืองพัทลุงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ แล้ว ในปีใดไม่ปรากฏ พระยาอภัยบริรักษ์ฯ (น้อย) เข้า ไปกรุงเทพฯ ก็โปรดเกล้าฯ ให้เป็นข้าหลวงเชิญท้องตรา คชสิทธิ์กระแสน้ำและเครื่องราชอิสริยยศออกไป พระ- ราชทานเจ้าพระยาไทรบุรี (ตวนกูอาหมัด) ณ เมือง ไทรบุรี และใน พ.ศ. ๒๔๒๔ พระยาอภัยบริรักษ์ฯ

(น้อย) ทำความเห็นมีใบบอกเข้าไปกรุงเทพฯ ขอ เปลี่ยนการเกณฑ์ส่วยต่างๆ เป็นเก็บเฉลี่ยประมาณคนมี ครอบครัวคนละ ๒ บาท แม่ม่ายที่มีลูกเป็นชายฉกรรจ์ คนละ ๕๐ สตางค์ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัด เก็บเงินส่วยเป็นเกณฑ์เฉลี่ยตามความเห็นนั้นทุกประการ ครั้นใน พ.ศ. ๒๔๓๐ พระยาอภัยบริรักษ์ฯ (น้อย) เห็น ว่าคลองจกเกิดอนได้ดินขึ้นขึ้นเป็นตอนๆ น้ำเดินไม่สะดวก บ่าเข้าบ้านเข้านากลายเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมอยู่ตลอดปี ที่นา ก็ทำนาไม่ได้ รกร้างมานานแล้ว จึงจัดให้หลวงเดชสงคราม (หนูเอียด เดช ณ พันธุ์) นายตำบลหรือที่เรียกว่าหัว เมือง เป็นนายงานจัดการระดมคนขุดคลองจกเกิดอน เหนือวัดตะโหนด ขุดลัดมาลงคลองบางแก้วซึ่งเป็นคลอง ตายอยู่นั้น ยาวประมาณ ๒๐๐ เส้น ปากบนกว้าง ๖

ศอก ลึก ๔ ศอก คลองจงเง็จเรียกว่าคลองบางแก้ว
แต่นั้นมา ทุ่งนาและบ้านเรือนแถบคลองจงเง็จก็กลับเป็น
ที่ดอนขึ้นมาได้อีก และสามารถทำนาได้ตั้งแต่บัดนั้น

ในด้านพระศาสนานั้น ได้ปฏิสังขรณ์วัดขึ้นวัดหนึ่ง
ที่ปากน้ำลำป่าฝางเหนือชื่อวัดอนุราธาราม โดยได้สร้าง
อุโบสถ กุฏิ ศาลา และโรงธรรม แต่การสร้างอุโบสถยัง
ไม่ได้ยกเครื่องบนก็โปรดเกล้าฯ ให้เป็นจางวางกำกับ
ราชการเสียก่อนจึงค้างมา และต่อมาวัดนี้ก็เป็นที่วัดร้าง

หลังโปรดเกล้าฯ ให้เป็นจางวางกำกับราชการ
และพระราชทานราชทินนามให้เป็นพระยาวรุฒิไวยฯ
แล้ว พระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) ก็บำเพ็ญศิลป ทาน
ภาวนาโดยสม่ำเสมอ จัดให้คนทำสำรับสังฆทานและ

ด้านทิศตะวันออกของวังใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

ตักบาตรทุกวันมิได้ขาด และจัดให้มีเทศนาที่วังเก่าทุกวัน
พระ ปฏิบัติธรรมเสมอต้นเสมอปลายจนสิ้นอายุ

ชาวบ้านเรียกพระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) ว่า “ท่าน
เจ้าคุณผู้ใหญ่”

ส่วนผลงานของพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) นั้น
เนื่องจากท่านเป็นเจ้าเมืองในช่วงที่มีการปฏิรูปการปกครอง
หัวเมืองจากระบบเก่าเป็นระบบใหม่ ทำให้ท่านเป็นเจ้า
เมืองในระบบเก่าท่านสุดท้าย และเป็นผู้ว่าราชการเมือง
ในระบบใหม่ท่านแรกดังกล่าวแล้วในบทที่ ๒

ด้านทิศเหนือของวังใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

หลังจากโปรดเกล้าฯ ให้พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) เป็นจางวางแล้ว ท่านก็ยังคงประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม ดุจเดียวกับท่านบิดา และชอบช่วยเหลือบุคคลทั่วไป ทำให้ได้รับความรักความเคารพจากคนทั่วไปเป็นอันมาก อย่างไรก็ตาม เล่ากันว่าท่านเป็นผู้ทรงวิद्याคมไม่น้อย แม้ท่านจะพูดกับใครอย่างธรรมดา แต่น้ำเสียงของท่านมีพลังเป็นที่เกรงขามของผู้ฟังมาก

เช่นเมื่ออยู่ครั้งหนึ่ง เล่ากันว่ามียาตราวจสัญญาบัตรนายหนึ่งสังเกตเห็นที่วังใหม่ ซึ่งเป็นที่พักอาศัยของท่านมีผู้คนไปมาหาสู่เข้าออกมาก เข้าใจว่าท่านจะเปิดบ่อนการพนันขึ้น จะเข้าไปตรวจค้นจับกุม แต่พอเข้าไปในวังใหม่ได้ประจันหน้ากับท่านโดยมิได้คาดคิดมาก่อน เพียงแต่ท่านถามธรรมดาๆ ว่ามาทำไมเท่านั้นเอง นายตราวจผู้นั้นถึงกับตกใจวิ่งหนีไปซ่อนตัวอยู่ที่ใต้ถุนเรือนโดยไม่รู้สีกตัวว่าทำอะไรไป ทำให้เป็นเรื่องขบขันเล่าลือกันในหมู่ชาวพัทลุงในครั้งกระนั้นออกแพร่หลาย

บทที่ ๕

สกุลจันทโรจวงศ์ ซึ่งมีความผูกพันกับวังเจ้าเมืองพัทลุง

แม้ว่าบรรพบุรุษของสกุลจันทโรจวงศ์ ซึ่งเป็นสกุลของอดีตเจ้าเมืองพัทลุงผู้สร้างวังเจ้าเมืองพัทลุงทั้ง ๒ ท่าน คือพระยาวรุฒิไวยฯ (น้อย) และพระยาอภัยบริรักษ์ฯ (เนตร) จะมีได้กำเนิดที่จังหวัดพัทลุง โดยมีกำเนิดที่กรุงศรีอยุธยา และบรรพบุรุษของสกุลนี้ได้รับราชการในกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตลอดมา แต่สกุลจันทโรจวงศ์ก็มาตั้งต้นที่เมืองพัทลุง ทำให้ผู้มีสายโลหิตสกุลจันทโรจวงศ์ส่วนใหญ่

ผูกพันอยู่กับจังหวัดพัทลุง และวังเจ้าเมืองพัทลุงแห่งนี้ จนทำให้มีความรู้สึกประดุจว่าวังเจ้าเมืองพัทลุงแห่งนี้ เป็นอนุสรณ์สถานของสกุลจันทโรจวงศ์ และผู้มีสายโลหิตสกุลจันทโรจวงศ์ทุกคนต่างมีส่วนร่วมด้วยจิตและวิญญาณ ในการทำให้วังเจ้าเมืองพัทลุงเป็นสมบัติของแผ่นดิน ดังนั้น จึงเห็นควรนำเรื่องราวเกี่ยวกับสกุลจันทโรจวงศ์มาลงไว้ให้ปรากฏ ดังต่อไปนี้

ประกาศพระราชทานนามสกุล^๑

ครั้งที่ ๑๗

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงมหรธรร ขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขนานนามสกุลพระราชทาน แก่ผู้ที่ได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานเปน ครั้งที่ ๑๗ มีรายนามดังต่อไปนี้

กระทรวงมหาดไทย

ฯลฯ

๑๓๗๑ พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) จางวางเมืองพัทลุง พี่ หลวงจักรานุชิต (พิน) น้อง พระราชทานนามสกุลว่า “จันทโรจวงศ์”^๒ (Chandrochavansa)

ฯลฯ

ประกาศมา ณ วันที่ ๖ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๕๗^๓

(ลงพระนาม) นเรศวรวรฤทธิ์

เสนาบดีกระทรวงมหรธรร

รับพระบรมราชโองการ

ประกาศพระราชทานนามสกุลนี้คัดจากหนังสือราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๑ ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๔๕๗

๑ จากหน้า ๕๔๒

๒ จากหน้า ๕๔๓

๓ จากหน้า ๖๐๑

เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์) ต้นสกุล จันทโรจวงศ์

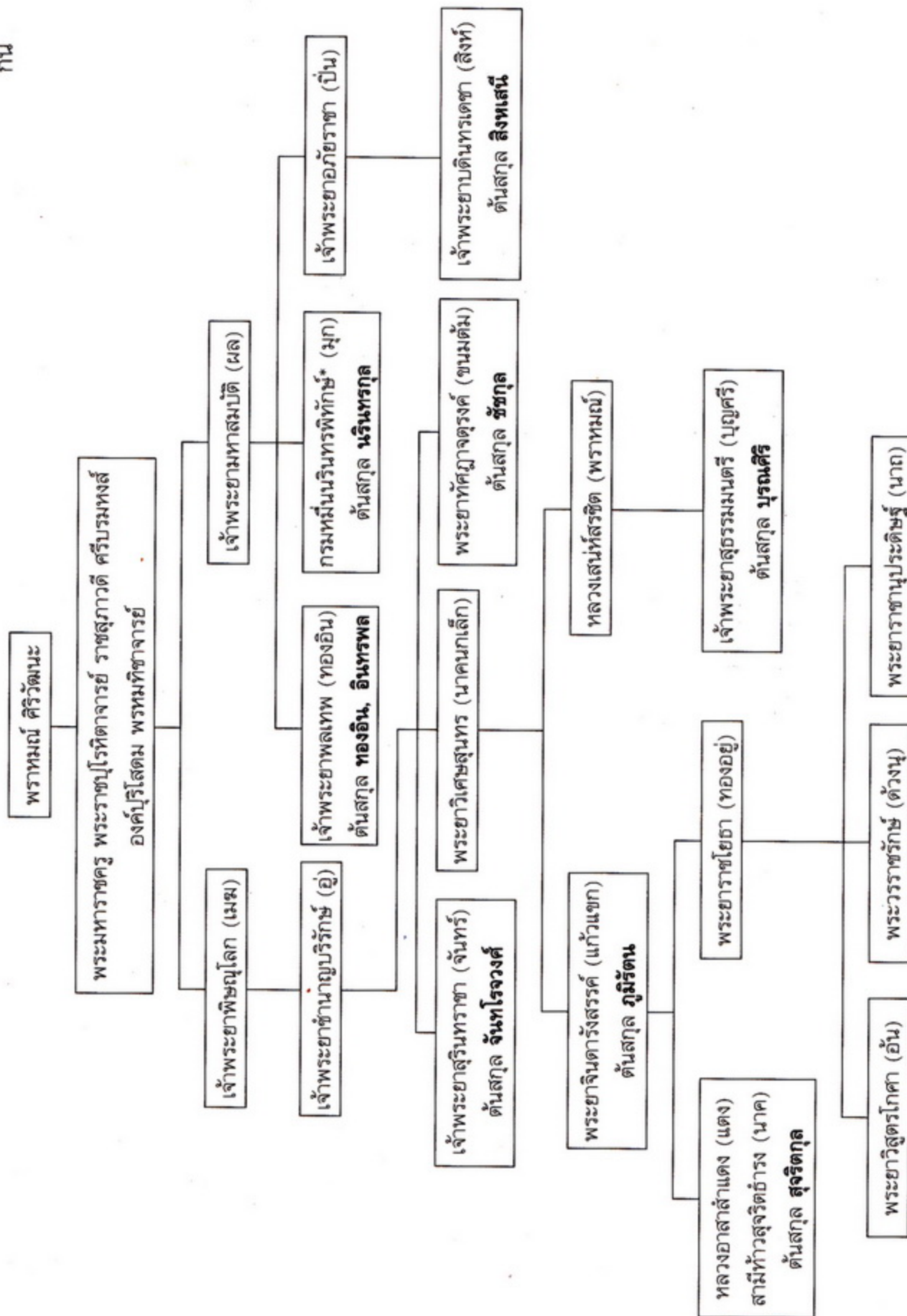
เจ้าพระยาสุรินทราชา นามเดิมจันทร์ เป็นบุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ครั้นกรุงศรีอยุธยา หมดความเป็นพี่มารดาเจ้า-ขรรค์เงิน พระชนกสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ทำราชการในกรุงเก่า เป็นที่หลวงฤทธินายเวรมหาดเล็ก (ในหนังสือปฐมวงศ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๔ เรียกว่า นายฤทธิ) ได้ภรรยาเป็นหลานหลวงนายสิทธิ ที่ตั้งตัวเป็นเจ้านครศรีธรรมราช เมื่อกรุงเก่าเสีย เจ้านครจึงตั้งให้เป็นอุปราชเมืองนครศรีธรรมราช ครั้นพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เมืองนครศรีธรรมราช จับได้ทั้งเจ้านครฯ และอุปราช เอาตัวเข้ามารับราชการในกรุงธนบุรี อุปราชจันทร์ได้เป็นที่พระยาอินทอัครราช ถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ได้เป็นที่พระยาราชวังเมืองในกรมช้าง แล้วเลื่อนขึ้นเป็นพระยาสุรินทราชา นรชาติศรีสุริยศักดิ์ ตำแหน่งสมุหคชบาลซ้าย แล้วโปรดให้ออกไปอยู่เมืองกลาง กำกับหัวเมืองภูเก็ตทำนองอย่างสมุหเทศาภิบาล ทุกวันนี้ ได้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยาสุรินทราชาฯ มี

จดหมายเหตุปรากฏว่า เมื่อเจ้าพระยามหาเสนา ปลื ถึงอสัญกรรม ในรัชกาลที่ ๑ โปรดฯ ให้เจ้าพระยาสุรินทราชาเข้ามาเป็นที่สมุหพระกลาโหม กราบทูลขอตัวว่าแก่ชราแล้ว จึงรับราชการหัวเมืองอยู่จนถึงอสัญกรรม

เจ้าพระยาสุรินทราชา มีบุตรหลายคน ที่ทราบชื่อยุ้ย ได้เป็นพระยาพัทลุง คน ๑ ชื่อฤทธิอยู่เมืองกลาง ได้แต่งพงศาวดารเมืองกลาง คน ๑ ชื่ออิน คน ๑ ซึ่งเป็นบิดาพระยารัฐวิชัย น้อยๆ เป็นบิดาพระยาอภัยบริรักษ์ เนตร หลวงศรีวรวัตร พิณ และแฉ คุณหญิงเพชรภิบาล ภรรยาพระยาหนองจิก พ่วง ณ สงขลา ชั้นลูกพระยารัฐวิชัย จึงได้พระราชทานนามสกุลว่า จันทโรจวงศ์ อยู่บัดนี้

ประวัตินี้คัดจากหนังสือเรื่องตั้งเจ้าพระยากรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยมีได้ตัดทอนหรือเปลี่ยนแปลงใดๆ

ผู้แสดงบรรพบุรุษของสกุลจันทโรจวงศ์
และสกุลอื่นซึ่งสืบต่อกันมาบรรพบุรุษเดียว
กัน

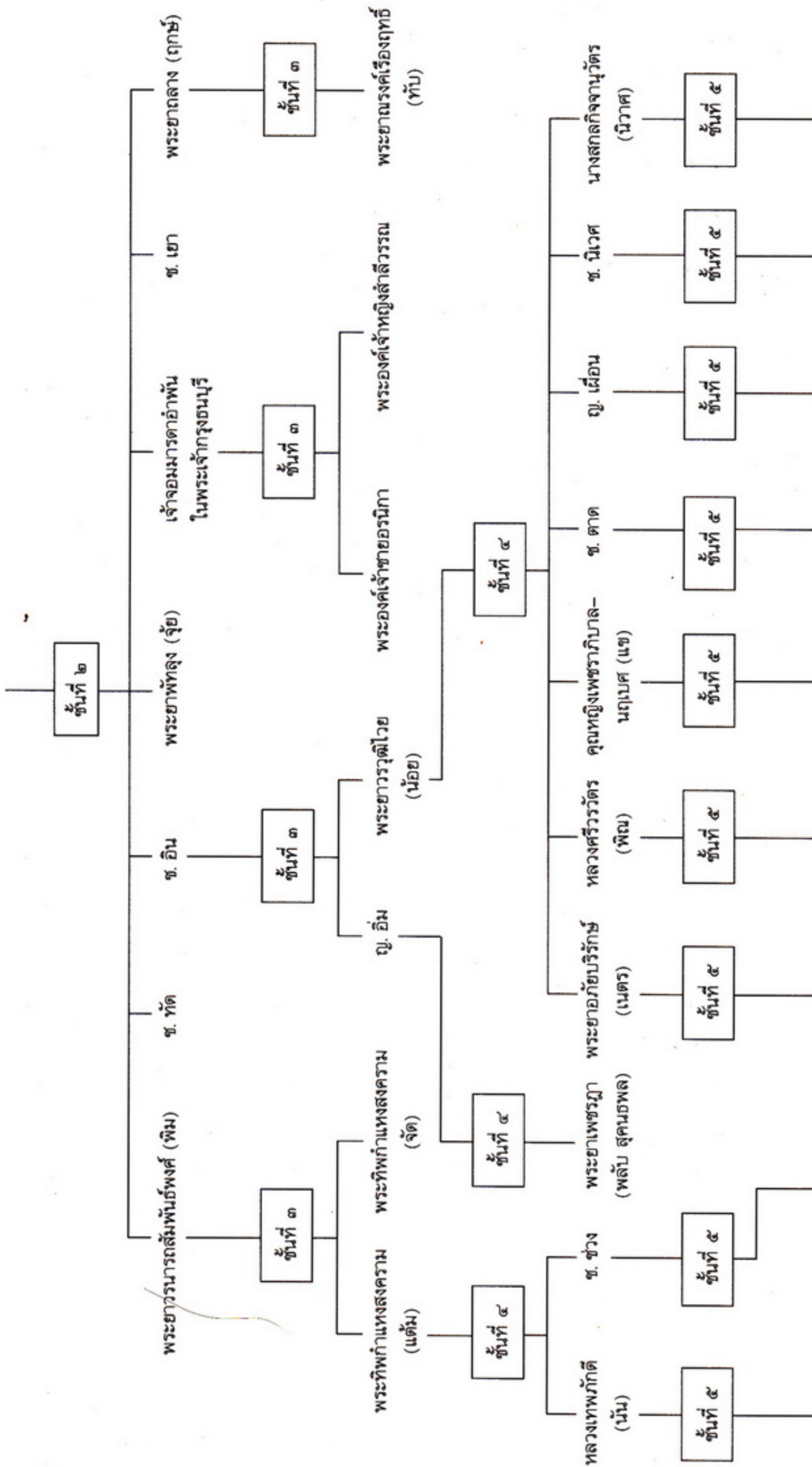

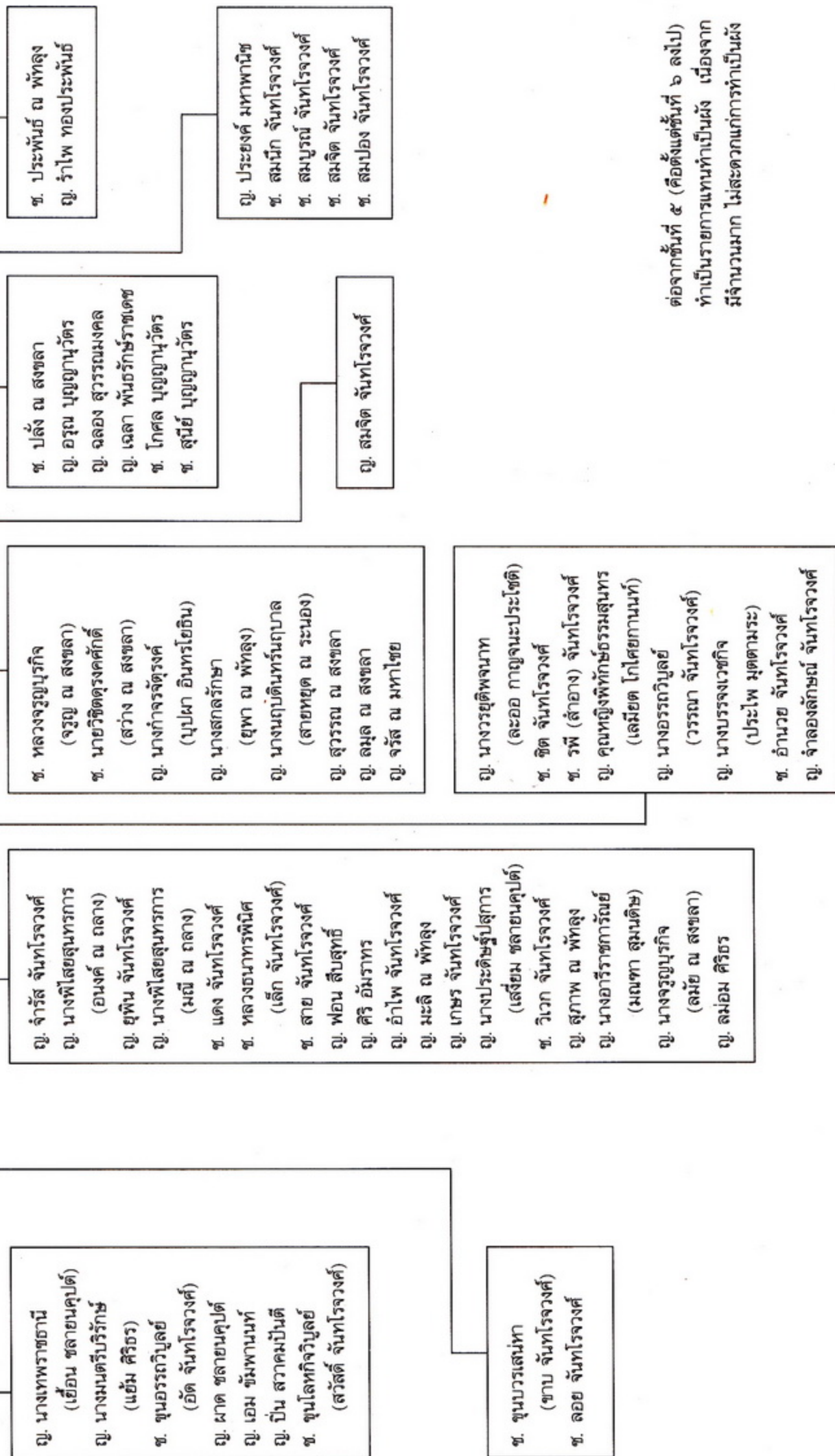
(ตัน ส กุล ศิริวัฒน์)

*พระสวามีของกรมหลวงนรินทรเทวี
พระพี่นางของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

เจ้าพระยาสุรินทราชา (จันทร์)
ต้นสกุล อินทโรจนวงศ์

ผังสกุลจันทโรจนวงศ์
ตั้งแต่ชั้นที่ ๑ ถึง ๕

ชั้นที่ ๖

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางเทพราชธานี (เยื่อน ชลายนคุปต์)

- ญ. ประยูร เลขะกุล
- ช. ขุนประดิษฐ์ปลุกการ (ประดิษฐ์ ชยายนคุปต์)
- ญ. ประดับ ชลายนคุปต์
- ช. ประเสริฐ ชลายนคุปต์
- ช. ประมวล ชลายนคุปต์
- ช. ประมูล ชลายนคุปต์
- ช. จิตติน ชลายนคุปต์
- ญ. มานิตย์ สาริกัลยะ

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางมนตรีนริรักษ์ (แย้ม ศิริธร)

- ญ. ระริน ณ กลาง
- ญ. ระเบียบ อุทกะพันธุ์
- ญ. เพียว มุสิกะปาละ

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. ขุนอรรถวิบูลย์ (อัด จันทโรจวงศ์)

- ญ. น้อม สุภาไชยกิจ
- ช. วิบูลย์ (แฉล้ม) จันทโรจวงศ์
- ช. เอก จันทโรจวงศ์
- ช. พล.ต. พิบูลย์ จันทโรจวงศ์
- ญ. กาบแก้ว จันทโรจวงศ์
- ช. พล.อ.ต. วรุฒิ จันทโรจวงศ์
- ช. นพ. พจนารถ จันทโรจวงศ์
- ช. พ.ต. นิโรธ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. ผาด ชลายนคุปต์

- ญ. ศรีสงวน ษัญเสน

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. เอ็ม ชัมพานนท์

- ช. รัตน์ (ระแวก) อุทกะพันธุ์
- ญ. ระริน อุทกะพันธุ์
- ญ. สุทิน ชัมพานนท์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. ปิ่น สวาคมนันต์

- ช. ขบวน สวาคมนันต์
- ญ. นฤมล จรูญศรี

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. ขุนโลหกิจวิบูลย์ (สวัสดี จันทโรจวงศ์)

- ช. ล้อม จันทโรจวงศ์
- ช. สวัสดี จันทโรจวงศ์
- ช. วิเศษ จันทโรจวงศ์
- ญ. สายหยุด วานิชกร
- ช. วิบูลย์ จันทโรจวงศ์
- ญ. พวงจันทร์ จันทรเจริญ
- ช. นพ. ธรรมบุญ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. ขุนบวรเสนาหา (خاب จันทโรจวงศ์)

(รับราชการประจำสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว มีบุตรซึ่งเกิดจากภรรยาชาวญี่ปุ่น แต่ขาดการติดต่อกับญาติมิตรทางประเทศไทย ตั้งแต่สงครามมหาเอเชียบูรพาเป็นต้นมา ทำให้ไม่ทราบผู้สืบสกุลจากท่านผู้นี้)

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. ลอย จันทโรจวงศ์

- ญ. ชะเอ่อม คักดีพงศ์พึงตน

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางพิไลสุนทรการ (อนงค์ ณ กลาง)

- ญ. จวี ณ กลาง

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางพิไลสุนทรการ (มณี ณ กลาง)

- ญ. ประพิศ ณ กลาง
- ช. ตะโก ณ กลาง
- ช. วินัส ณ กลาง
- ช. นามพันธุ์ ณ กลาง
- ช. พนม (พูนพันธุ์) ณ กลาง
- ญ. สุวณี จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. ขุนหลวงธนาทรพินิต (เล็ก จันทโรจวงศ์)

- ช. จรัส จันทโรจวงศ์
- ญ. จิตรา จันทโรจวงศ์
- ช. ประกาย จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. สาย จันทโรจวงศ์

- ช. สมสิทธิ์ จันทโรจวงศ์
- ญ. ผ่องศรี ที่ปะนาวิน
- ญ. ลำดวน จันทโรจวงศ์
- ญ. วลัยลักษณ์ (อุบลรัตน์) จันทโรจวงศ์
- ญ. จันทรา อยู่โพธิ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. ฟอน สืบสุทธิ์

- ญ. ยุเรศ ณ พัทลุง
- ญ. ศิริวัลย์ สุวรรณมณี
- ญ. เรณู เชื้อสมบุรณ์
- ญ. จิตรา วรสุตร
- ญ. ราคี คุ้มักดี
- ญ. ยาจิตต์ เคอริค

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. ศิริ อัมราทร

- ช. สมทรง อัมราทร
- ญ. สมศรี เลิศแล้ว
- ญ. สมสุข ณ พัทลุง
- ช. สมศักดิ์ อัมราทร

- ญ. สมประสงค์ เผ่าทองจีน
- ญ. สมสกุล อัมราทร

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. เกษร จันทโรจวงศ์

- ญ. กานดา ไชยเศรษฐ์
- ช. กวี ไชยเศรษฐ์
- ญ. ลักษณะ ณ พัทลุง
- ช. พล.ต. จารึก อาริราชการณย์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางประดิษฐ์สุการ (เสงี่ยม ชลายนคุปต์)

- ญ. สงบ ชยสมบัติ
- ช. ปราโมทย์ ชลายนคุปต์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. วิเวก และ ญ. จำลองลักษณ์ จันทโรจวงศ์

- ช. นิกรม จันทโรจวงศ์
- ญ. โรสรีน จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางจรรยาบุรกี (ละมัย ณ สงขลา)

- ช. เจริญจิต ณ สงขลา
- ช. ธีญญะ (เจริญใจ) ณ สงขลา
- ช. เจริญสุข ณ สงขลา
- ช. เจริญลาภ ณ สงขลา
- ช. เจริญศักดิ์ ณ สงขลา

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางวรยุดิพนาท (ละออง กาญจนะประโชติ)

- ช. สวัสดิ์ กาญจนะประโชติ
- ญ. อาบ นะมาตร
- ญ. อาริรัตน์ แก้วผลึก

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. ระพี (สำอาง) จันทโรจวงศ์

- ช. ต้าน จันทโรจวงศ์
- ญ. เครือศรี ฤทธิเดช

ชั้นที่ ๖ สืบจากคุณหญิงพิทักษ์ธรรมสุนทร (ละเมียด โกไศยกานนท์)

- ช. เฉลิม โกไศยกานนท์
- ช. มงคล โกไศยกานนท์
- ช. บรรเทงจิตร โกไศยกานนท์
- ญ. ประทีป ณ ถลาง
- ญ. ลักษณะ จุลานันท์
- ช. วิจิตร โกไศยกานนท์
- ช. นิมิตร โกไศยกานนท์
- ญ. นงเยาว์ โกไศยกานนท์
- ญ. อาภรณ์ โกไศยกานนท์
- ช. สุนทร โกไศยกานนท์
- ญ. สายัณห์ เนตรเขวลิต
- ช. ศักดิ์ โกไศยกานนท์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางอรรณวิบูลย์ (วรรณ จันทโรจวงศ์)

- ช. เอก จันทโรจวงศ์

- ช. พล.ต. พิบูลย์ จันทโรจวงศ์
- ญ. กาบแก้ว จันทโรจวงศ์
- ช. พล.อ.ต. วรุดิ จันทโรจวงศ์
- ช. นพ. พจนารถ จันทโรจวงศ์
- ช. พ.ต. นิโรธ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางบรรจงเวชกิจ (ประไพ มุตตามระ)

- ช. เทอดพงษ์ มุตตามระ

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. อำนวย จันทโรจวงศ์

- ช. ปรากรม จันทโรจวงศ์
- ช. ธรรมบุญ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. หลวงจรรยาบุรกี (จรรยา ณ สงขลา)

- ช. พวงเวศ ณ สงขลา
- ญ. จำเรียง ณ สงขลา
- ญ. นงเยาว์ ณ นคร
- ช. เจริญจิต ณ สงขลา
- ช. ธีญญะ (เจริญใจ) ณ สงขลา
- ช. เจริญสุข ณ สงขลา
- ช. เจริญลาภ ณ สงขลา
- ช. เจริญศักดิ์ ณ สงขลา

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. นายวิชิตตรงศักดิ์ (สว่าง ณ สงขลา)

- ญ. กัญจิกา ณ สงขลา
- ญ. ภาณี หุ่นเจริญ

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางกำจรจัดรงค์ (บุปผา อินทรโยธิน)

- ช. อาคม อินทรโยธิน

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางสกลรักษา (ยุพา ณ พัทลุง)

- ช. อุเพ็ญ ณ พัทลุง
- ช. ชัยนัต ณ พัทลุง
- ช. บรรยง ณ พัทลุง
- ช. ฉวัด ณ พัทลุง
- ช. เฉวียน ณ พัทลุง
- ญ. พวงแข ณ พัทลุง
- ญ. จรรยา ณ พัทลุง
- ช. โสภณ ณ พัทลุง
- ญ. จรรยาศรี ณ พัทลุง
- ญ. พวงแก้ว ณ พัทลุง
- ญ. วรวรรณ ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางนฤปดินทร์นฤบาล (สายหยุด ณ ระนอง)

- ช. สมศักดิ์ ณ ระนอง
- ช. สมเดช ณ ระนอง
- ช. สมวงศ์ ณ ระนอง
- ช. สมเกียรติ ณ ระนอง

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. สุวรรณ ณ สงขลา

- ญ. สุภา ณ สงขลา
- ช. พงศ์พิศาล ณ สงขลา
- ญ. ปรีดาวรรณ ณ สงขลา

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. ลมุล ณ สงขลา

- ช. ปรากรม จันทโรจวงศ์
- ช. ธรรมบุญ จันทโรจวงศ์
- ญ. สาลี ศะคินมานพ
- ช. สารัต ณ สงขลา
- ช. สาเรศ ณ สงขลา
- ญ. สารภี ณ สงขลา
- ช. สาโรจน์ ณ สงขลา

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. จรัส ณ มหาไชย

- ญ. อุษณีย์ ณ มหาไชย
- ณ. บุญยจิตต์ ณ มหาไชย
- ญ. นงนุช ณ มหาไชย
- ญ. วุฑฒนี ประสงค์ผล

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. สมจิตร จันทโรจวงศ์

- ญ. สันทนา สุนทร
- ช. จุฑารัตน์ สุนทร

**ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. ปลั่ง ณ สงขลา
และ ญ. อรุณ บุญญานุวัตร**

- ญ. กัลยา สันติกุล
- ช. กำพล สุวรรณพิพัฒน์
- ช. สมคิด ณ สงขลา
- ญ. สมพิศ บุญญานุวัตร
- ญ. สมพร บุญญานุวัตร
- ช. สมศักดิ์ ณ สงขลา
- ช. ธนุไชย ณ สงขลา
- ช. นิติ ผ่องใส

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. ฉลอง สุวรรณมงคล

- ญ. ดวงแข ธรรมดุษฎี
- ญ. สารี บุญมา
- ญ. ปริญญา ประนอม
- ช. วิเชียร สุวรรณมงคล
- ญ. ยุวดี สุนานนท์
- ญ. ศุภวรรณ สุวรรณมงคล

**ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. นางพันธรักษ์ราชเดช
(เลา พันธรักษ์ราชเดช)**

- ญ. จุฑาเพชร มาศมณฑนะ
- ญ. วราภรณ์ อินทปันตี
- ญ. ทรรศน เจนกิจการ
- ญ. สุจิตรา พันธรักษ์ราชเดช

- ญ. จุฬามณี ทรงประเสริฐชัย
- ญ. นิโบล กลิ่นจกกล
- ญ. ทิมทัศน์ศรี ดวงแก้วมณี

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. โกศล บุญญานุวัตร

- ช. อาคม บุญญานุวัตร
- ญ. กัญญา ณ ไพรี
- ญ. จันทิมา บุญญานุวัตร
- ช. กวี บุญญานุวัตร
- ช. พิรพล บุญญานุวัตร
- ช. ชนชาญ บุญญานุวัตร

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. สุนัย บุญญานุวัตร

- ช. คำรณ บุญญานุวัตร
- ญ. ดุษฎี บุญญานุวัตร
- ญ. นิศา บุญญานุวัตร
- ญ. มยุรี บุญญานุวัตร

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. ประยงค์ มหาพานิช

- ช. สมสิทธิ์ จันทโรจวงศ์
- ญ. นภา บุญญานุวัตร
- ญ. วณิดา สุนทรเวชพงษ์
- ช. วรวิทย์ มหาพานิช
- ช. ยุทธนา มหาพานิช
- ญ. มลิวลย์ มหาพานิช

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. สมบูรณ์ จันทโรจวงศ์

- ญ. แจ่มจันทร์ บุญฤทธิ์
- ญ. จันทนา จันทโรจวงศ์
- ช. สาโรช จันทโรจวงศ์
- ช. วุฒิพงศ์ จันทโรจวงศ์
- ญ. นงเยาว์ จันทโรจวงศ์
- ช. วงศ์ศักดิ์ จันทโรจวงศ์
- ช. วิบูลย์ จันทโรจวงศ์
- ช. บรรเจิด จันทโรจวงศ์
- ช. วีรนนท์ จันทโรจวงศ์
- ช. ธัญญวิทย์ จันทโรจวงศ์
- ญ. อธิภัทร จันทโรจวงศ์
- ญ. นราภรณ์ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. สมปอง จันทโรจวงศ์

- ญ. ดร. วงจันทร์ วงศ์แก้ว
- ช. วรพันธ์ จันทโรจวงศ์
- ญ. วรณิกา ชิลเวสเตอร์
- ช. อุปกิจ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ช. ประพันธ์ ณ พัทลุง

- ช. พิสิทธิ์ ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๖ สืบจาก ญ. รำไพ ทองประพันธ์

- ญ. พรรณี สวยสวัสดิ์
- ญ. จวีวรรณ ทองประพันธ์
- ช. สัมพันธ์ ทองประพันธ์

- ญ. ทิพย์ประภา ทองประพันธ์
- ช. สุวรรณพันธ์ ทองประพันธ์
- ญ. บุญศรี ทองประพันธ์

ชั้นที่ ๗

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ประยูร เลชะกุล

- ช. บรรยง เลชะกุล
- ญ. นงเยาว์ ตันมงคล
- ช. เบญจางค์ เลชะกุล
- ช. บัณฑิต เลชะกุล
- ญ. ยวดี อริยะพานิช

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. ประเสริฐ ชลาชนคุปต์

- ช. เสน่ห์ ชลาชนคุปต์
- ญ. ดารวรรณ ตาปสนันท์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. ประมูล ชลาชนคุปต์

- ญ. จินตนา เทพาหุติ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. จิตติน ชลาชนคุปต์

- ญ. สุจิตต์ เพชรรัตน์
- ญ. จุฑาทิพย์ ชลาชนคุปต์
- ญ. เทียบจิตต์ ชลาชนคุปต์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ระวีณ ณ กลาง

- ญ. ประชุมพร ณ กลาง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. รัตน์ (ระแวก)

และ ญ. ระเรียบ อุทกะพันธ์

- ช. ประณต อุทกะพันธ์
- ญ. สุนันทา อุทกะพันธ์
- ช. เกษมศักดิ์ อุทกะพันธ์
- ช. ชูเกียรติ อุทกะพันธ์
- ญ. พวงน้อย อุทกะพันธ์
- ญ. อรนิษฐ์ อุทกะพันธ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. สุทิน ชัมพานนท์

- ญ. นุชนันท์ ชัมพานนท์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. น้อม สุภาไชยกิจ

- ช. สุวิทย์ สุภาไชยกิจ
- ช. ร.ต. อนุกุล สุภาไชยกิจ
- ญ. วรรณ ษ์ภูแสน
- ช. วินิตย์ สุภาไชยกิจ

- ญ. วนิดา สุภาไชยกิจ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. วิบูลย์ (แฉล้ม) จันทโรจวงศ์

- ช. แฉม จันทโรจวงศ์
- ญ. โฉมศรี ไชยศรี
- ญ. แฉมน้อย บุญปัทมภ์
- ช. ยงยุทธ จันทโรจวงศ์
- ญ. นงเยาว์ วรรณวงศ์
- ญ. เพลินจิต นาคอร่าม
- ช. บันเทิง จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. เอก จันทโรจวงศ์

- ญ. อังสนา เครือเวทย์
- ญ. อุษณีย์ จันทโรจวงศ์
- ญ. ศิริอร จันทโรจวงศ์
- ช. อิศรา จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช.-พล.ต. พิบูลย์ จันทโรจวงศ์

- ญ. เพ็ญนภา จรูญศรี
- ช. ร.อ. ราวรวิ จันทโรจวงศ์
- ช. ปานนที จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช.-พล.อ.ต. วรภูมิ จันทโรจวงศ์

- ญ. เทียมวิธ ปิตวิวัฒนานนท์
- ญ. ดาราได จันทรจาร์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช.-นพ. พจนารถ

และ ญ. สุวณี จันทโรจวงศ์

- ญ. นารถาณี จันทโรจวงศ์
- ญ. นารถลดา จันทโรจวงศ์
- ช. สุพจน์ จันทโรจวงศ์
- ช. พลิชฐ์ จันทโรจวงศ์
- ช. พลันต์ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช.-พ.ต. นิโรธ จันทโรจวงศ์

- ช. วุฒิชัย จันทโรจวงศ์
- ช. ร.ท. วุฒิวัฒน์ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. ขบวน สวาคมปันตี

- ญ. ศิริพร ปุณฺณโชติ
- ญ. อรวดี วัชรกุล
- ญ. ศรีนิดา อภิรักษ์โยธิน

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. นฤมล จรูญศรี

- ช. อีระพนธ์ จรูญศรี
- ช. ณัฐวัฒน์ จรูญศรี
- ช. อติรัชต์ จรูญศรี

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. สวาสดี จันทโรจวงศ์

- ช. ประวัติ จันทโรจวงศ์
- ช. ศิริชัย จันทโรจวงศ์
- ช. สุรินทร์ จันทโรจวงศ์
- ช. วิฑูรย์ จันทโรจวงศ์
- ช. พูนศักดิ์ จันทโรจวงศ์
- ญ. นิตยา จันทโรจวงศ์
- ญ. เรวดี จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. สายหยุด วานิชกร

- ญ. สายสุดา ควากา
- ญ. คธาไล สิริแสงทักษิณ
- ญ. ภราดา วานิชกร
- ช. คมสัน วานิชกร

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. พวงจันทร์ จันท์เจริญ

- ช. เจนจบ จันท์เจริญ
- ช. วรพจน์ จันท์เจริญ
- ญ. แจ่มจันทร์ จันท์เจริญ
- ญ. เจิดจันทร์ จันท์เจริญ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช.-นพ. ธรรมบุญ จันทโรจวงศ์

- ญ. พัชรา จันทโรจวงศ์
- ช. อวภาค จันทโรจวงศ์
- ช. พสุธา จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ชะเอื้อม คักดีพงศ์พึงตน

- ญ. อาณิ นาคพันธ์
- ญ. อาภรณ์ รวิอำพัน
- ช. อาวุธ ศรีณยพงศ์
- ญ. อาลัย วงศ์เมืองแก่น

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. จวี ณ กลาง

- ช. พ.ต. อันโต ณ กลาง
- ญ. น.อ. หญิงอุไรโฉม ณ กลาง ร.น.
- ญ. ดร. อบฉันท ไทยทอง
- ช. เอกชัย ณ กลาง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. ตะโก และ ญ. ประทีป ณ กลาง

- ช. ธนิต ณ กลาง
- ญ. ธาวิณี ณ กลาง

- ช. อีระพงศ์ ณ กลาง
- ญ. ศิริเพ็ญ แจ้งประสิทธิ์
- ญ. เบญจนุช ณ กลาง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. พนม (พูนพันธ์) ณ กลาง

- ช. สมทรง ณ กลาง
- ญ. พิศมัย ณ กลาง
- ช. นนท ณ กลาง
- ญ. สารภี ณ กลาง
- ช. พิชัย ณ กลาง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. วงศ์จันทร์ ชุณหะมาน

- ญ. บัณฑิต ชุณหะมาน
- ช. ศรีณย์ ชุณหะมาน

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. จิตรา จันทโรจวงศ์

- ช. กัลล์ เหมะจันทร์
- ญ. สุจินดา วงศ์
- ญ. นภาพร เหมะจันทร์
- ช. นภานุ เหมะจันทร์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. ประกาย จันทโรจวงศ์

- ญ. จันทราภา สันติสุขเกษม
- ญ. วลัยเพชร ธรรมบวร
- ช. ณัฐวัฒน์ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ผ่องศรี ทีปะนาวิน

- ช. ชัยศิริ ทีปะนาวิน
- ญ. อโนทัย หล่อบรรจงสุข
- ช. วีรยุทธ ทีปะนาวิน

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ยุเรศ ณ พัทลุง

- ช. ปิยะภูมิ ณ พัทลุง
- ญ. ปิยะเรศ ณ พัทลุง
- ช. ปิยะวัฒน์ ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ศิริวัลย์ สุวรรณมณี

- ช. อัจฉา สุวรรณมณี
- ญ. นุชนารถ สุวรรณมณี

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. เรณู เชื้อสมบุญ

- ช. วิชิตพันธ์ เชื้อสมบุญ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. จิตรา วรสุตร

- ญ. ดุจดาว รุจิพงศ์
- ช. ปุณณะ วรสุตร

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ราชรี ผู้ภักดี

- ญ. ศุภลักษณ์ ผู้ภักดี

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช.-ร.ด.ท. ปรีชา สืบสุทธิ

- ช. เอกราช สืบสุทธิ

- ช. อิทธิพล สืบสุทธิ
- ช. ทศพล สืบสุทธิ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. สมศรี เลิศแล้ว

- ญ. ปรงสมร เลิศแล้ว
- ญ. พรทิพย์ เลิศแล้ว
- ช. สิทธิพร เลิศแล้ว

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. บรรยง และ ญ. สมสุข ณ พัทลุง

- ช. สุรเดช ณ พัทลุง
- ช. พัฒนา ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. สมศักดิ์ อัมราทร

- ญ. อมรา อัมราทร
- ญ. จตุพร อัมราทร
- ช. อภิชาติ อัมราทร
- ญ. ศุภวรรณ อัมราทร

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. สมประสงค์ เผ่าทองจีน

- ช. ฉัตรชัย เผ่าทองจีน
- ญ. เพชรรา เผ่าทองจีน
- ช. ธรรมบุญ เผ่าทองจีน
- ช. สุระพงษ์ เผ่าทองจีน

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. กวี ไชยเศรษฐ์

- ช. ปรีชา ไชยเศรษฐ์
- ช. ธาณี ไชยเศรษฐ์
- ญ. ช่อแก้ว ไชยเศรษฐ์
- ช. วีระพล ไชยเศรษฐ์
- ญ. อาภรณ์ ไชยเศรษฐ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ลักษณะ ณ พัทลุง

- ญ. ศิริลักษณ์ ณ พัทลุง
- ช. พ.อ. เพิ่มพงษ์ ณ พัทลุง
- ช. เพิ่มพันธ์ ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช.-พล.ต. จารึก อาริราชการณย์

- ญ. พรจรัส อาริราชการณย์
- ช. สิทธิศักดิ์ อาริราชการณย์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. สงบ ชยสมบัติ

- ช. ดนุ ชยสมบัติ
- ญ. อังสุมา ชยสมบัติ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. นิกรม จันทโรจวงศ์

- ญ. สุมณฑา จันทโรจวงศ์
- ญ. สุชาร์ตน์ รุ่งเรืองศิลป์
- ช. น.ต. บัณฑิตย์ จันทโรจวงศ์ ร.น.

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. เจริญจิต ณ สงขลา

- ช. พิษณุ ณ สงขลา
- ช. จุลศักดิ์ ณ สงขลา

- ช. จักรกฤษณ์ ณ สงขลา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. รัญญะ (เจริญใจ) ณ สงขลา

- ญ. ลักษยา ณ สงขลา
- ช. รัฐยา ณ สงขลา
- ช. อาศยา ณ สงขลา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. เจริญสุข ณ สงขลา

- ช. อธิคม ณ สงขลา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. เจริญลาภ ณ สงขลา

- ญ. มาธารุท ณ สงขลา
- ช. ชาลี ณ สงขลา
- ญ. แอนเชอรี ณ สงขลา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. เจริญศักดิ์ ณ สงขลา

- ช. พลเทพ ณ สงขลา
- ช. จามร ณ สงขลา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. สวัสดิ์ กาญจนะประโชติ

- ช. สมโภชน์ กาญจนะประโชติ
- ช. เสริมพรรค กาญจนะประโชติ
- ช. สมพงษ์ กาญจนะประโชติ
- ช. สุทธิพงศ์ กาญจนะประโชติ
- ญ. กนกวรรณ กาญจนะประโชติ
- ช. วรยุดิ กาญจนะประโชติ
- ช. พจนาท กาญจนะประโชติ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. อาบ นะมาตร

- ช. อีระ นะมาตร
- ญ. อาภาพรรณ แสงวิรุณ
- ญ. กาญจนา หงษ์บุตร
- ญ. ผอบ นะมาตร
- ช. ประยุทธ์ นะมาตร

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. อารีรัตน์ แก้วผลึก

- ญ. บังอร พุนลิริ
- ญ. อรุณช เอี้ยงทอง
- ช. วรชัย แก้วผลึก
- ญ. อรวรรณ แก้วผลึก
- ญ. อรสา แสงเงิน
- ช. วิชาญชัย แก้วผลึก
- ช. อนุชาติ แก้วผลึก
- ญ. ขนิษฐา วรรณศิริ
- ญ. วิชชุรี สมประสงค์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. เครือศรี ฤทธิเดช

- ญ. เจือสุคนธ์ ฤทธิเดช

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. เณลิม โกไสยกานนท์

- ญ. ดวงเดือน มีก้งवाल

- ข. เทอดพงษ์ โกไสยกานนท์
- ณ. กิ่งกาญจน์ ณ เชียงใหม่
- ณ. กิ่งแก้ว ศิริวิทยาการ
- ข. เทอดศักดิ์ โกไสยกานนท์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. บรรเทงจิตร์ โกไสยกานนท์

- ณ. วัชรนิกร ภูติกโชติ
- ณ. อัปสรศรี พลอดเปลี่ยว
- ณ. จันทริตา โกไสยกานนท์
- ณ. สุภาพร โกไสยกานนท์
- ณ. ทรงสุตา โกไสยกานนท์
- ข. พัฒนาพงศ์ โกไสยกานนท์
- ข. ศิริพงษ์ โกไสยกานนท์
- ณ. อนงค์นุช โกไสยกานนท์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ณ. ลักษณา จุฬานันทน์

- ณ. พุสัวรรณ บุญยาสุข
- ณ. มรรยาท พลานา
- ณ. เจศณี สุคนธวดี

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. วิจิตร โกไสยกานนท์

- ข. ทวีกุล โกไสยกานนท์
- ข. ทวีศักดิ์ โกไสยกานนท์
- ข. พ.อ. ทวีเกียรติ โกไสยกานนท์
- ข. ทวีวงศ์ โกไสยกานนท์
- ข. วุฒิพันธุ์ โกไสยกานนท์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. นิมิตร โกไสยกานนท์

- ข. นิโรจน์ โกไสยกานนท์
- ข. นิรัตน์ โกไสยกานนท์
- ข. นิรันดร์ โกไสยกานนท์
- ข. นิรุติ โกไสยกานนท์
- ณ. เจียรนัย อู่สาทะ
- ข. นิพนธ์ โกไสยกานนท์
- ณ. นิรมล โกไสยกานนท์
- ณ. นิยะดา ศิลปรัตน์
- ข. นิวัฒน์ โกไสยกานนท์
- ณ. นิลุบล กฤษณามระ
- ณ. นิภาวรรณ โกไสยกานนท์
- ณ. นิสากร โกไสยกานนท์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. สุนทร โกไสยกานนท์

- ณ. จุฑาทิพย์ บุตรพงษ์
- ณ. วรินทรา โกไสยกานนท์
- ณ. กฤษณา เข็มวิบูลย์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ณ. สายัณห์ เนตรเขวลิต

- ข. อุกฤษณ์ เนตรเขวลิต
- ณ. กุลทิพย์ เนตรเขวลิต

- ณ. อนุตรา จันทร์เจริญ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. ศักดิ์ โกไสยกานนท์

- ณ. สุมณรัตน์ พุมวิเชียร
- ณ. สุภัทรา โกไสยกานนท์
- ณ. ผกาทิพย์ อันตติลล
- ณ. อมรรัตน์ สุนธอตามาร
- ข. อรรถวุฒิ โกไสยกานนท์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. อรรถมนูญ จันทโรจวงศ์

- ข. เพชรโรจน์ จันทโรจวงศ์
- ณ. แหวนทิพย์ จันทโรจวงศ์
- ณ. เพชรา จันทโรจวงศ์
- ณ. นารี จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. นิกรม จันทโรจวงศ์

- ณ. สุธันชนา จันทโรจวงศ์
- ณ. สุชาธรณ์ รุ่งเรืองศิลป์
- ข. น.ด. บัณฑิตย์ จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. พวงเวศ ณ สงขลา

- ณ. บงกช ณ สงขลา
- ข. นฤปศร์ ณ สงขลา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ณ. นงเยาว์ ณ นคร

- ณ. จุฑาทิพย์ ณ นคร
- ข. อรรถทิพย์ ณ นคร
- ข. จตุรพร ณ นคร
- ข. อรรถพงษ์ ณ นคร
- ข. กัษิพร ณ นคร

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ณ. ภรณ์ หุ่นเจริญ

- ณ. ภวัญญา หุ่นเจริญ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. ชัยนัต ณ พัทลุง

- ณ. ปรีศนา ณ พัทลุง
- ข. ปิยัญญาวัฒน์ ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. ฉวี ณ พัทลุง

- ณ. สุตินา ณ พัทลุง
- ข. สุรพล ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. โสภณ ณ พัทลุง

- ณ. ผกาภรณ์ ณ พัทลุง
- ณ. จันทิมา ณ พัทลุง
- ข. ทนงค์ดี ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ข. พงศ์พิศาล ณ สงขลา

- ณ. พฤตยา ณ สงขลา
- ณ. กัทรภรณ์ ณ สงขลา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. วุฒันี ประสงค์ผล

- ญ. ปฐมาภรณ์ ประสงค์ผล
- ญ. ทวียาภรณ์ ประสงค์ผล
- ญ. จิตติพันธ์ ประสงค์ผล
- ช. นันทวัฒน์ ประสงค์ผล

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. สมพร รัตนชุม

- ญ. ศิริลักษณ์ รัตนชุม
- ญ. ธนาวิ รัตนชุม
- ญ. ภาณิดา รัตนชุม

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. กัลยา สันติกุล

- ญ. กรรณิกา สันติกุล
- ญ. กาญจนา สันติกุล
- ญ. เกศรินทร์ สันติกุล
- ช. ทรงเกียรติ สันติกุล
- ช. สงกรานต์ สันติกุล

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. กำพล สุวรรณพิพัฒน์

- ญ. สมฤดี สุวรรณพิพัฒน์
- ช. สมโชค สุวรรณพิพัฒน์
- ช. สมพร สุวรรณพิพัฒน์
- ช. สมยศ สุวรรณพิพัฒน์
- ช. สุเทพ สุวรรณพิพัฒน์
- ญ. สุจารี สุวรรณพิพัฒน์
- ช. พลพัฒน์ สุวรรณพิพัฒน์
- ญ. มลิสสา สุวรรณพิพัฒน์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. ธนูไชย ณ สงขลา

- ช. สุนันท์ ณ สงขลา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. นิติ ผ่องใส

- ญ. สุนิดา ผ่องใส
- ญ. ชาลิณี ผ่องใส

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ดวงแข ธรรมดุษฎี

- ญ. อีรนาฎ ธรรมดุษฎี
- ช. เอียรदनัย ธรรมดุษฎี
- ช. ธรรมวินิจ ธรรมดุษฎี

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. สารี บุญมา

- ญ. คันธรส บุญมา
- ญ. มจจธิรา บุญมา
- ญ. มุกอาภา บุญมา
- ช. สมชนก บุญมา

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ยุวดี สุนานนท์

- ญ. มณัญวดี สุนานนท์

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ปริญา ประนอม

- ญ. อัญชนา ประนอม

- ช. อีรวิทย์ ประนอม

- ช. อธิวัฒน์ ประนอม

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. วิเชียร สุวรรณมงคล

- ช. เชิดพันธ์ สุวรรณมงคล
- ช. วัชรพันธ์ สุวรรณมงคล
- ญ. ธิริกา สุวรรณมงคล

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. จุฑาเพชร มาศมัทธนะ

- ช. อีรวัฒน์ มาศมัทธนะ
- ญ. ชนิษฐา มาศมัทธนะ
- ช. อัญญกร มาศมัทธนะ
- ญ. สุจิตา มาศมัทธนะ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. วราภรณ์ อินทปันตี

- ญ. ปุณณันท์ อินทปันตี
- ญ. ปิ่นธนา อินทปันตี
- ช. ดาวจารย์ อินทปันตี

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. วรรณ เจนการกิจ

- ช. วรเดช เจนการกิจ
- ช. เศรษฐวุฒิ เจนการกิจ
- ช. ทอง เจนการกิจ

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. จุฬามณี ทรงประเสริฐชัย

- ญ. ฉัฐนภา ทรงประเสริฐชัย
- ช. สุปิยวุฒิ ทรงประเสริฐชัย
- ญ. ศุภกนิษฐ์ ทรงประเสริฐชัย

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. นิโลบล กลิ่นจกกล

- ญ. ทิฆมวศิน กลิ่นจกกล
- ช. บกเกิง กลิ่นจกกล

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. ทิฆมทัศน์ศรี ดวงแก้วมณี

- ช. นนทชัยแสนย์ ดวงแก้วมณี
- ช. นันทชัย ดวงแก้วมณี

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ญ. กัญญา ณ ไพรี

- ช. ยงยุทธ ณ ไพรี
- ช. ลิทธิพงศ์ ณ ไพรี
- ญ. นงนุช ณ ไพรี

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. กวี บุญญานุวัตร

- ญ. ปัทมา บุญญานุวัตร

ชั้นที่ ๗ สืบจาก ช. อาคม บุญญานุวัตร

- ญ. อารีรัตน์ บุญญานุวัตร

ชั้นที่ ๘

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. บรรยง เลขะกุล

- ช. บัณฑิต เลขะกุล
- ญ. จิรมน เลขะกุล
- ญ. กชวรรณ เลขะกุล

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. นงเยาว์ ตันมงคล

- ช. สิทธิศักดิ์ ตันมงคล
- ช. สุรศักดิ์ ตันมงคล

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. เบญจางค์ เลขะกุล

- ญ. กมลทิพย์ เลขะกุล
- ญ. ศิริพร เลขะกุล
- ช. วรศักดิ์ เลขะกุล
- ช. อัครวุฒิ เลขะกุล

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. บัณฑูร เลขะกุล

- ช. อมรเทพ เลขะกุล
- ญ. ทิพย์สุคนธ์ เลขะกุล

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ยุวดี อริยะพานิช

- ญ. วรพรรณ อริยะพานิช
- ญ. เพ็ญนภา อริยะพานิช
- ช. วรเทพ อริยะพานิช

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อารวรรณ ตาปสนันท์

- ช. ตาปสนันท์
- ญ. ยิ่งลักษณ์ ตาปสนันท์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. จินตนา เทพาหุดี

- ช. ไวยพจน์ เทพาหุดี
- ช. วราร์ เทพาหุดี
- ช. จุลวัช เทพาหุดี
- ช. จาตุรงค์ เทพาหุดี
- ช. รวี เทพาหุดี

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. สุจิตต์ เพชรรัตน์

- ช. เสริมชัย เพชรรัตน์
- ช. พิระพงษ์ เพชรรัตน์
- ญ. สุวัลลภา เพชรรัตน์
- ญ. สุวัลักษณ์ เพชรรัตน์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช.-ร.ต. อนุกุล สุภาไชยกิจ

- ญ. ศิริพร สุภาไชยกิจ
- ช. อนุสรณ์ สุภาไชยกิจ
- ญ. พรนภา สรรพพันธ์
- ช. อภิชัย สุภาไชยกิจ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. วรณีย์ ษ์ภูแสน

- ญ. วิภาดา บรรณารมย์
- ญ. วิยะดา แจ้อรุณ
- ญ. วิชชุดา ษ์ภูแสน
- ช. วรัญญ ษ์ภูแสน
- ช. วริศ ษ์ภูแสน

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. วินิตย์ สุภาไชยกิจ

- ช. วิวัฒน์ สุภาไชยกิจ
- ญ. สุวัฒนา สุภาไชยกิจ
- ญ. มุกดาวรรณ สุภาไชยกิจ
- ช. วุฒิชัย สุภาไชยกิจ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. แซ่ม จันทโรจวงศ์

- ญ. พัทนี พิษมงคล
- ช. พิชัย จันทโรจวงศ์
- ช. ชุมพล จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. โฉมศรี ไชยศรี

- ญ. ศิริพร ไชยศรี
- ช. ชาตรี ไชยศรี
- ญ. ศิริรัตน์ ไชยศรี
- ญ. ศรินารถ ไชยศรี
- ญ. เบญจมาศ ไชยศรี
- ญ. เบญจวรรณ ไชยศรี

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. แฉ่งน้อย บุญปลั่ง

- ญ. อมาวสี บุญปลั่ง

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ยงยุทธ จันทโรจวงศ์

- ญ. วรณยุพา จันทโรจวงศ์
- ช. เอกภาพ จันทโรจวงศ์
- ญ. กรกช จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. นงเยาว์ วรรณวงศ์

- ช. กัมปนาท วรรณวงศ์
- ญ. โชติกา วรรณวงศ์
- ช. กฤษดา วรรณวงศ์
- ญ. โรจนา วรรณวงศ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. บัณฑิต จันทโรจวงศ์

- ช. ภูมิรัตน์ จันทโรจวงศ์
- ญ. จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. เกษมศักดิ์ อุทกะพันธุ์

- ญ. กุลยา อุทกะพันธุ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ชูเกียรติ อุทกะพันธุ์

- ญ. ระริน อุทกะพันธุ์
- ช. ระพี อุทกะพันธุ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. นุชนันท์ ชัมพานนท์

- ญ. ศิริพิมพ์ ชัมพานนท์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ศิริพร ปุณฺณโชติ

- ช. ชโลธร ปุณฺณโชติ
- ช. ศรกี ปุณฺณโชติ
- ช. ระพีพงษ์ ปุณฺณโชติ
- ญ. ร.อ. หญิงสุบงกช ปุณฺณโชติ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อรวดี วัชรกุล

- ญ. อรไพ วัชรกุล
- ช. อธิวัฒน์ วัชรกุล

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ศรีนิดา สวาคมปันตี

- ช. ชรินทร์ อภิรักษ์โยธิน
- ญ. ปริญดา วงษ์สกุล

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ศุภโชค สวาคมปันตี

- ญ. ศุภเนตร สวาคมปันตี
- ช. เขตรัฐ สวาคมปันตี

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. สุภาพร อยู่สุขชี

- ช. สกวิวรร สวาคมปันตี
- ช. ภาสกร อยู่สุขชี

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ณัฐวัฒน์ และ ญ. เพียงนาภา จรูญศรี

- ญ. ศศินภา จรูญศรี
- ญ. ณัฐฐ์นภางค์ จรูญศรี

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. สายสุดา ควจา

- ช. มาริม ควจา
- ช. มาริบ ควจา
- ช. มารัน ควจา

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. คราไล สิริแสงทักษิณ

- ญ. ณัฐวี สิริแสงทักษิณ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อาณิ นาคพันธุ์

- ญ. เปี่ยมนุช นาคพันธุ์
- ญ. เปี่ยมสุข นาคพันธุ์
- ญ. เปี่ยมศิริ นาคพันธุ์
- ญ. เปี่ยมทรัพย์ นาคพันธุ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อาภรณ์ รวิอำพัน

- ญ. อีระดา รวิอำพัน
- ญ. เพียงพิราม รวิอำพัน
- ช. รามา รวิอำพัน

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. อาวุธ ศรัณยพงศ์

- ญ. จันทรภานต์ ศรัณยพงศ์
- ญ. ศศิวิภา ศรัณยพงศ์
- ญ. ศศากร ศรัณยพงศ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อาลัย วงศ์เมืองแก่น

- ญ. เนตรนภา วงศ์เมืองแก่น
- ญ. ศศินภา วงศ์เมืองแก่น
- ญ. ไทรงาม วงศ์เมืองแก่น

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช.-พ.ต. อันโต ณ กลาง

- ช. ชนนิษฐ์ ณ กลาง
- ญ. มนัสวินี ณ กลาง

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ธนิต ณ กลาง

- ช. กฤติยา ณ กลาง

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. อีระพงศ์ ณ กลาง

- ช. อีระศักดิ์ ณ กลาง
- ช. ศุภกร ณ กลาง
- ญ. อติมา ณ กลาง

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ศิริเพ็ญ แจ้งประสิทธิ์

- ช. พงศกร แจ้งประสิทธิ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. เบญจนุช ศิริศรีโร

- ช. ปิติ ศิริศรีโร
- ญ. ปวีณันท์ ศิริศรีโร

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. สัจจินดา วังวสุ

- ญ. คุณิสา วังวสุ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. นะถาชา เหมะจันทร์

- ญ. นันทพร เหมะจันทร์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. จันทราภา สันติสุขเกษม

- ญ. อรอาภา สันติสุขเกษม
- ญ. อุมารัตน์ สันติสุขเกษม

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. วลัยเพชร สันติธาดา

- ญ. กชกร สันติธาดา

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ณัฐวัฒน์ จันทโรจวงศ์

- ญ. ไพรเรชา จันทโรจวงศ์
- ญ. ปาลประภา จันทโรจวงศ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ปิยวุฒิ ณ พัทลุง

- ช. กมลธรรม ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ปิยวัฒน์ ณ พัทลุง

- ญ. ลินส์ ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ดุจดาว รุจิพงศ์

- ช. ไชยวัฒน์ รุจิพงศ์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ประสมร ทิพยมนตรี

- ช. ธนาวิทย์ ทิพยมนตรี
- ช. กฤษพงศ์ ทิพยมนตรี
- ช. ทิพยมนตรี

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. สิทธิพร เลิศแล้ว

- ช. รัตนพงศ์ เลิศแล้ว
- ช. ศักดิ์ศิริ เลิศแล้ว

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ศิริลักษณ์ ณ พัทลุง

- ญ. พิมพ์เทพิน วัฒนกิจ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช.-พ.อ. เพิ่มพงศ์ ณ พัทลุง

- ช. คมสัน ณ พัทลุง

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ดนู ชยสมบัติ

- ช. ชัยรัตน์ ชยสมบัติ
- ช. ชัยนนท์ ชยสมบัติ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. สุทธิพงศ์ กาญจนประโชติ

- ญ. สิทธิพร กาญจนประโชติ
- ญ. สุชาดา กาญจนประโชติ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. กนกวรรณ กัลยาณวัตร

- ช. กิตติพงษ์ กัลยาณวัตร
- ช. กิตติพันธ์ กัลยาณวัตร

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. พจนาท กาญจนประโชติ

- ญ. พนิกา กาญจนประโชติ
- ญ. สาวิตรี กาญจนประโชติ
- ญ. วิชุดา กาญจนประโชติ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ธีระ นະมาตร

- ญ. จุฑาทิพย์ นະมาตร
- ช. กฤษดาเดช นະมาตร

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อาภาพรรณ แสงวิรุณ

- ช. ณัฐ แสงวิรุณ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. กาญจนา หงษ์บุตร

- ญ. ยิ่งลักษณ์ หงษ์บุตร
- ญ. ยิ่งขวัญ หงษ์บุตร

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อรุณช เอี้ยงทอง

- ช. อัครกิต เอี้ยงทอง
- ช. เสนีย์ เอี้ยงทอง
- ญ. สนธยา เอี้ยงทอง
- ช. สุทธา เอี้ยงทอง

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อรสา แสงเงิน

- ญ. อารยา แสงเงิน
- ญ. ปฎิมา แสงเงิน
- ช. ปฎิรูป แสงเงิน

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ชนิษฐา วรรณศิริ

- ญ. กษิรา วรรณศิริ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. วิชชุรี สมประสงค์

- ญ. กุลธิดา สมประสงค์
- ญ. กมลรัตน์ สมประสงค์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ดวงเดือน มีกังวาล

- ช. ดลเดช มีกังวาล
- ช. สารเดช มีกังวาล

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. เทอดพงศ์ โกไศยกานนท์

- ญ. ร่มเย็น โกไศยกานนท์
- ช. ภาพล โกไศยกานนท์
- ช. ภาพร โกไศยกานนท์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. กิ่งกาญจน์ ณ เชียงใหม่

- ญ. เดือนดวงเต็ม ณ เชียงใหม่
- ญ. แสงตะวัน ณ เชียงใหม่

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. กิ่งแก้ว ศิริวิทยากร

- ช. นายศ ศิริวิทยากร
- ญ. แก้วกาญจน์ ศิริวิทยากร

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. เทอดศักดิ์ โกไศยกานนท์

- ญ. อมลยา โกไศยกานนท์
- ญ. โชติกา โกไศยกานนท์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. รัชนิกร ภูติกโชติ

- ช. สุรัช ส่งเสริมวัธนะ
- ช. บริพัฒน์ ส่งเสริมวัธนะ

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. อัปสรศรี ปลอดเปลี่ยว

- ญ. ศรินันท์ ปลอดเปลี่ยว
- ช. พรสวรรค์ ปลอดเปลี่ยว
- ช. นนทศร ปลอดเปลี่ยว

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. จันทรธิดา โกไศยกานนท์

- ช. ชญดวี ทองกลิน

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. สุภาพร โกไศยกานนท์

- ญ. ทิพสุดา อัจจิมากุล
- ช. สถาปนิก อัจจิมากุล

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. ชุติวรรณ บุญยาชู

- ญ. นันทมาส บุญยาชู
- ช. ปกฉัตร บุญยาชู

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ญ. มรยาท พลานา

- ช. พิระ พลานา
- ช. วัชรพงษ์ พลานา

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ณ. เจตณี สุนทรวัต

- ณ. นวรัตน์ สุนทรวัต
- ช. ธนวิทย์ สุนทรวัต

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ทวีกุล โกไสยกานนท์

- ช. กฤษณ์ โกไสยกานนท์
- ช. เทพฤทธิ์ โกไสยกานนท์
- ณ. นภวรรณ โกไสยกานนท์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. ทวีศักดิ์ โกไสยกานนท์

- ช. เพิ่มศักดิ์ โกไสยกานนท์
- ช. พิบูล โกไสยกานนท์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ณ. ผกาทิพย์ อันดิลก

- ณ. นริศดา อันดิลก
- ณ. กนกพร อันดิลก

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ณ. อมรรัตน์ สุนตะตามร์

- ช. วัชรศักดิ์ สุนตะตามร์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ณ. จุฑาทิพย์ ณ นคร

- ช. จรัสชล ศิริภาคส์
- ช. ชลทิน ศิริภาคส์

ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. อรรณพพิทย์ ณ นคร

- ณ. ดวงทิพย์ ณ นคร
- ช. ตรองอัฐ ณ นคร

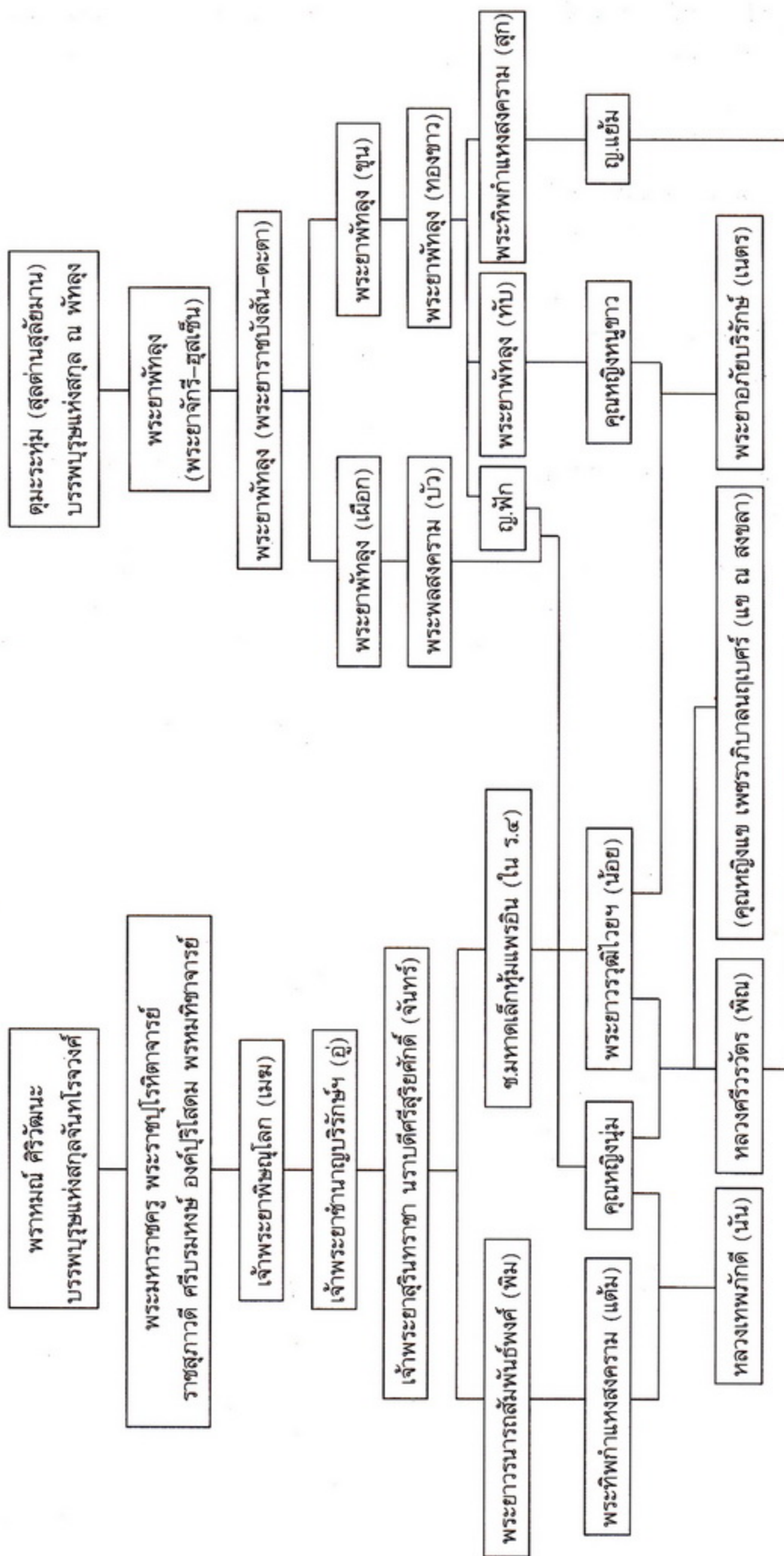
ชั้นที่ ๘ สืบจาก ช. อรรถพงศ์ ณ นคร

- ช. ยุทธพงศ์ ณ นคร

หมายเหตุ ชั้นที่ ๙ มีบ้างเป็นส่วนน้อย และยังมีอายุน้อย ไม่อาจรวบรวมมาลงไว้ได้ภายในเวลาจัดทำซึ่งจำกัดมาก อนึ่ง สำหรับเพศ ณ. นั้น มีการเปลี่ยนนามสกุลจากการสมรสและการหย่า ทำให้นามสกุล ที่ลงไว้อาจคลาดเคลื่อนได้บ้าง ต้องขออภัย

จากผู้รวบรวม

ยังแสดงความสัมพันธ์โดยการสมรสระหว่างสกุลเงินโรจวงศ์ กับสกุล ณ พัทลุง บางส่วน

บทที่ ๖

เรือพัทลุง

การปกครองภาคใต้ของประเทศไทย นับตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมานั้น นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางบริหารใหญ่ มีเมืองเล็กเมืองน้อยในปลายแหลมมลายูรายรอบ เรียกเมืองเหล่านั้นว่าเมือง ๑๒ นักษัตริย์ซึ่งมีตรารูปสัตว์ต่างๆ เป็นตราประจำเดือน เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้น จะได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากพระนครศรีอยุธยา บางครั้งก็ตั้งลูกหลานเจ้าเมืองคนก่อนสืบทายาทต่อมา หรือไม่ก็เปลี่ยนเอาขุนนางอื่นจากพระนครศรีอยุธยาออกมาว่าราชการแผ่นดินต่างพระเนตร พระกรรณ

ระบอบการปกครองโดยให้นครศรีธรรมราชเป็นเมืองหลักแบบอัครมหานครนี้ สืบต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ เพิ่งมายกเลิกไปในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองหัวเมืองมาเป็นมณฑล พระองค์ทรงมีพระราชโองบายที่จะปรับปรุงระบอบการปกครองส่วนภูมิภาคให้มั่นคง โดยการจัดรวมหัวเมืองต่างๆ ขึ้นเป็นมณฑลตามความเหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์และการปกครอง โดยมีสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้บังคับบัญชา ทำหน้าที่ปกครองดูแลต่างพระเนตรพระกรรณ มีอำนาจสูงสุดในฐานะผู้บัญชาการมณฑล

สำหรับมณฑลนครศรีธรรมราช ได้ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ โดยการรวมหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ ตั้งแต่นครศรีธรรมราชลงไป จำนวน ๑๐ เมือง คือ นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และหัวเมืองที่ขึ้นกับเมืองสงขลาอีก ๗ เมือง ได้แก่ ปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง ะแงะ รามันห์ สายบุรี และหนองจิก ตั้งว่าการมณฑลที่เมืองสงขลา มีพระยาสุขมนัยวินิต หรือเจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล หรือข้าหลวงเทศาภิบาล ตัวแทนของรัฐบาลกลางเป็นคนแรก

เนื่องจากมณฑลนครศรีธรรมราช เป็นหัวเมืองชายฝั่งทะเล การคมนาคมที่สำคัญที่สุดระหว่างเมืองกับเมือง หรือระหว่างชุมชนกับเมือง จะต้องใช้เรือเป็นพาหนะ ซึ่งสะดวกและรวดเร็วกว่าการคมนาคมทางบก และประกอบกับขณะนั้นยังไม่มีถนนหนทางเชื่อมโยงติดต่อกันได้ทั่วถึง ฉะนั้น เรือจึงเป็นพาหนะที่สำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการบริหารงานทางราชการ

เพื่อความสะดวกในการควบคุมและติดต่อราชการของมณฑลนครศรีธรรมราช รัฐบาลกลางจึงได้จัดส่งเรือสำหรับใช้ประโยชน์ทางราชการไปประจำที่มณฑลนครศรีธรรมราช (จังหวัดสงขลา เป็นสถานที่ตั้งที่ว่าการมณฑล) จำนวน ๓ ลำ คือ เรือขนาดใหญ่ ๑ ลำ เรือขนาดกลาง ๑ ลำ และเรือท้องแบนขนาดเล็ก ๑ ลำ ตามความเหมาะสมในการใช้กับสถานที่ โดยใช้เรือขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถต้านแรงลมและกระแสน้ำได้ดีเป็นอย่างดี ใช้สำหรับเดินทะเล ติดต่อราชการระหว่างเมืองสงขลาที่ว่าการมณฑล กับรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ และกับเมืองนครศรีธรรมราช เรือขนาดกลาง (ลักษณะเป็นเรือยอร์จ) วิ่งได้เร็วเหมาะทั้งในที่น้ำลึกและที่น้ำตื้น ใช้สำหรับออกตรวจราชการของข้าหลวงเทศาภิบาล สำหรับเรือลำที่ ๓ ซึ่งเป็นเรือขนาดเล็กนั้น เหมาะสำหรับวิ่งในที่น้ำตื้น ไม่มีกระแสน้ำและแรงลม ใช้ออกตรวจและติดต่อราชการในทะเลสาบสงขลา พัทลุง ชะอวด หัวไทร เขียวใหญ่ และปากพนัง ส่วนที่สำคัญใช้ติดต่อระหว่างเมืองสงขลาที่ว่าการมณฑลกับเมืองพัทลุงในชั้นต้น เรือของทางราชการทั้ง ๓ ลำนี้ยังไม่มีชื่อเรียกที่แน่นอน ต่อมาภายหลังครั้งที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ดำรงตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาลและอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๙) จึงได้มีการขนานชื่อเรือทั้ง ๓ ลำขึ้น โดยนิยมชื่อตามลักษณะที่ใช้ดังนี้

๑. เรือขนาดใหญ่ ซึ่งใช้สำหรับเดินทะเล ติดต่อราชการระหว่างเมืองสงขลาที่ว่าการมณฑลกับเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งชื่อว่า “เรือมณฑลนครศรีธรรมราช”

๒. เรือขนาดกลาง สำหรับออกตรวจราชการของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ข้าหลวงเทศาภิบาล และอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ (ในช่วงแรกทรงประทับ ณ วังสัณฐาคาร ในบริเวณที่ตั้งโรงเรียนวิเชียรรมในปัจจุบัน บริเวณเนื้อที่เขตนั่น ชาวบ้านนิยมเรียกว่า แห่หลวงพระราม) ตั้งชื่อเรือที่ประทับตามชื่อสถานที่ว่า “เรือแห่หลวงพระราม”

๓. เรือขนาดเล็ก ที่ใช้ติดต่อราชการระหว่างที่ว่าการมณฑลกับเมืองพัทลุงนั้น ตั้งชื่อว่า “เรือพัทลุง”

ตามปกติเรือทั้ง ๓ ลำ ในยามว่างจากการใช้ในราชการแล้ว เจ้าหน้าที่ประจำเรือจะนำเรือมณฑลนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเรือขนาดใหญ่จอดทอดสมอลอยลำไว้กลางทะเลสาบหน้าวังสัณฐาคาร ส่วนเรือแห่หลวงพระราม และเรือพัทลุง จะจอดเทียบท่าไว้ที่สะพานเทศาภิบาลหน้าวังสัณฐาคาร พร้อมทั้งจะใช้ประโยชน์ทางราชการได้ตลอดเวลา

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระเจ้า-

บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เสด็จกลับไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่กรุงเทพฯ ต่อมาภายหลังเรือมณฑลนครศรีธรรมราชและเรือแห่หลวงพระราม ได้ถูกส่งกลับไปใช้ประโยชน์ทางราชการที่กรุงเทพฯ ด้วย (สำหรับเรือแห่หลวงพระรามภายหลังได้รับการซ่อมแซมปรับปรุงใหม่ พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “เรือพังกะ”) เหลือแต่เรือพัทลุงเพียงลำเดียวที่ใช้สำหรับราชการ

เรือพัทลุงใช้ประโยชน์กับทางราชการในทะเลสาบและสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างเมืองสงขลา กับเมืองพัทลุง มาเป็นเวลาช้านาน และที่สำคัญเคยใช้เป็นเรือพระที่นั่งขององค์พระประมุขของไทย พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์มาแล้วอย่างน้อย ๒ ครั้ง ตามหลักฐานที่ปรากฏดังนี้

- ใช้เป็นเรือรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบรมราชินี ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ล้นเกล้าฯ ทั้ง ๒ พระองค์ ได้เสด็จจากพระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ถึงเมืองสงขลา โดยเรือวลัย (เรือเมล์ของบริษัทอีสต์เอเชียติก) ทางเมืองสงขลาได้ใช้เรือ

พัทลุงออกรับเสด็จจากเรือวลัยที่ปากอ่าวสงขลา เสด็จขึ้นฝั่งประทับ ณ ตำหนักเขาน้อย ทรงประทับแรมที่สงขลาเป็นเวลาเดือนเศษ แล้วเสด็จกลับกรุงเทพฯ ตามคำเชิญของรัฐบาลในขณะที่พระองค์ประทับที่เมืองสงขลา นั้น พระองค์ได้เสด็จทางชลมารคหลายครั้ง เพื่อชมทัศนียภาพภูมิทัศน์ในทะเลสาบสงขลา โดยใช้เรือพัทลุงเป็นเรือพระที่นั่ง

– ใช้เป็นเรือพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ครั้งเสด็จประพาสเมืองสงขลา ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ล้นเกล้าฯ ทั้ง ๒ พระองค์ ได้เสด็จประทับ ณ ตำหนักเขาน้อย และได้เสด็จเยี่ยมพลเรือนที่ตึงบานเรือนอาศัยตามชายฝั่งทะเลสาบสงขลา โดยเรือพัทลุงนำเสด็จในคราวนั้นด้วย

หลังจากการเสด็จประพาสเมืองสงขลาและทรงเยี่ยมพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ครั้งนั้นแล้ว เรือพัทลุงก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์แก่ทางราชการอีกเลยกำลังเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบประจำเรือ จำนวน ๔ อัตรา โดยที่เป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ จำนวน ๒ อัตรา ในตำแหน่งนายท้ายเรือ และตำแหน่งช่างเครื่องเรือ ลูกจ้างประจำ ๒ อัตรา ทำหน้าที่เป็นกลาสีและช่างน้ำมัน ๔ อัตรา ถูกเรียกตัวไปประจำหน้าที่อื่นที่สำนักงานจังหวัดสงขลา เรือพัทลุงถูกปลดระวาง จอดติดอยู่กับที่ในโรงเก็บเรือใกล้กับซากสะพานเทศา ซึ่งเป็นท่าเทียบเรือของข้าหลวงเทศาภิบาลประจำมณฑลนครศรีธรรมราชในอดีต สภาพชำรุดทรุดโทรมและเสียหายไปมากแล้ว

จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๓๒ หน่วยศิลปากรที่ ๙ สงขลา กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้นำเสนอโครงการเพื่อการกู้และอนุรักษ์เรือพัทลุง ให้อยู่ในสภาพที่ดีตามสภาพเดิมและจะนำไปเก็บรักษาไว้ ณ วังเจ้าเมืองพัทลุง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เพื่อเป็นอนุสรณ์ทางประวัติศาสตร์สืบไป และต่อมากระทรวงมหาดไทยได้ให้ความเห็นชอบในการดำเนินงานดังกล่าว จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ หน่วยศิลปากรที่ ๙ สงขลา ได้รับงบประมาณเพื่อการกู้เรือออกจากที่เดิม และทำการบูรณะตัวเรือ ในวงเงินจำนวน ๙๖๐,๐๐๐.-บาท แต่ทำการบูรณะได้เฉพาะตัวเรือบางส่วน เช่น กระดูกงู กง และส่วนประกอบของเปลือกเรือ ส่วนท้องเรือ ตามงบประมาณที่ได้รับ สำหรับส่วนประกอบของเรือทั้งหมด จะดำเนินการโดยต่อเนื่องในปีงบประมาณต่อไป

ลักษณะของเรือพัทลุง

โครงสร้างทั่วไปของเรือพัทลุง ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ตัวเรือมีความยาว ๑๓.๕๐ เมตร กว้าง ๓.๕๐ เมตร ความสูงของตัวเรือถึงชั้นที่ ๑ สูง ๒.๐๐ เมตร จากชั้นที่ ๑ ถึงชั้นที่ ๒ สูง ๑.๘๐ เมตร มีเสารับโครงหลังคาเป็นเสาเหล็กกลมขนาด ๑๑" หุ้มด้วยแผ่นทองเหลือง หลังคาบุด้วยแผ่นแอสฟัลท์ เเชิงรายรอบหลังคาระบายลายอุบะ โดยรอบ ใช้เครื่องยนต์ขนาด ๑๓.๕๒ ตันกรอส ๙.๑๙ ตันเนสเครื่องยนต์ ๖ สูบ ขนาด ๗๕.๑๐๐ แรงม้า มีลักษณะเป็นเรือท้องแบน ตัวเรือเป็นแก่งชั้นครึ่ง มีชั้นดาดฟ้าไว้พักผ่อน ภายในตัวเรือมีห้องพักผ่อน ๑ ห้อง ห้องน้ำและห้องส้วม ๒ ห้อง มีที่นั่งพักผ่อนด้านท้ายเรือ ๑ ที่

บทที่ ๗

บทสรุป

ในท้องถิ่นที่จังหวัดพัทลุงปัจจุบันได้ปรากฏหลักฐานศิลปโบราณวัตถุภาชนะเครื่องปั้นดินเผาสีดําลายเชือกทาบ เครื่องมือหินขัด ในท้องที่แหล่งต่างๆ ทั่วไป กล่าวคือ ในถ้ำเขาชัยสน อำเภอเขาชัยสน ในถ้ำเขาญ้ย อำเภอ กงหรา จังหวัดพัทลุง ศิลปโบราณวัตถุดังกล่าวนี้ จัดเป็น เครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุค หินใหม่ จึงสันนิษฐานว่า ก่อนนั้นในบริเวณต่างๆ ของ ท้องที่จังหวัดพัทลุง เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของมนุษย์ก่อน ประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่มาแต่เดิม

จากการที่ได้พบพระพิมพ์ดินดิบในถ้ำคูหาสวรรค์ และถ้ำเขาอกทะลุ ซึ่งนักประวัติศาสตร์ศิลป ท่านได้ กำหนดอายุของพระพิมพ์ฯ อยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษ ที่ ๑๒-๑๕ แต่มิได้พบร่องรอยของแหล่งชุมชนในท้องที่ จังหวัดพัทลุง ที่พอจะยืนยันได้ว่าอยู่ร่วมสมัยเดียวกับ อายุของพระพิมพ์ดินดิบที่พบ แต่โดยที่ทางปากฝั่ง ตะวันออกของทะเลสาบสงขลา-พัทลุง หรือฝ่ายปะทอ ตะวันออก หรือบนแนวสันทรายสทิงพระ จังหวัดสงขลา ปรากฏพบศิลปโบราณวัตถุมาก ศิลปโบราณวัตถุดังกล่าว อาทิเช่น ประติมากรรมทางพุทธศาสนาและศาสนา พราหมณ์ ตลอดจนเครื่องถ้วยต่างๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า บริเวณสันทรายสทิงพระ นั้น เป็นที่อยู่อาศัยของแหล่ง ชุมชนมาแล้ว ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ บริเวณ ที่พบพระพิมพ์ดินดิบในท้องที่จังหวัดพัทลุงนั้น อาจจะ เป็นแหล่งของนักพรตอยู่อาศัยเพื่อบำเพ็ญภาวนาเพียง เท่านั้น

จากเรื่องราวที่ปรากฏในเพลลา (ตำนาน) “เรื่องนาง เลือดขาว” ซึ่งเป็นตำนานเมืองพัทลุง ประกอบกับได้ ปรากฏศิลปโบราณวัตถุ โบราณสถานต่างๆ ที่ตำบล จองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง อาจกล่าวได้ว่า บริเวณดังกล่าวนี้ เป็นบริเวณแหล่งชุมชนเก่าของเมือง พัทลุงมาแต่เดิมไม่สูงไปกว่า พุทธศักราช ๑๘๕๐ หรือ อยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙

ต่อมา ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มีพวกอาแจอรู และในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ พวกอุซงคนะยกัทัพมาตี เมืองนครศรีธรรมราช และหัวเมืองพัทลุง และต่อมาได้ รับการบูรณะขึ้นใหม่ ดังปรากฏในหนังสือประชุมพระ- ดําราบรมราชูทิศฯ สมัยอยุธยา ภาคที่ ๑ (สำนักนายก- รัฐมนตรี) ปรากฏมีคันดินและคูเมืองบริเวณบ้านควนแร่ น่าจะเป็นแหล่งชุมชนของเมืองพัทลุง กำแพงคันดินและ คูที่ปรากฏในที่นี้น่าจะเป็นเมืองพัทลุงครั้งหนึ่งในสมัยอยุธยา

ครั้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ปรากฏ หลักฐานในหนังสือประชุมพงศาวดารเมืองพัทลุง และ หนังสือกัลปนาวัตควนถบ ประกอบกับศิลปโบราณวัตถุ- สถานและกำแพงเมืองบริเวณเขาชัยบุรี ในท้องที่อำเภอ เมืองพัทลุง จึงสันนิษฐานว่า บริเวณดังกล่าวนี้ น่าจะ เป็นที่ตั้งตัวเมืองพัทลุง จนกระทั่งพระนครศรีอยุธยาเสีย แก่พม่า ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐

หลังจากที่พระนครศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเข้าศึกแล้ว บ้านเมืองในพระราชอาณาจักรสยามได้รวมตัวกันตั้งเป็น ก๊กเป็นเหล่า จนในที่สุดพระเจ้าตากสิน ได้ปราบก๊กต่างๆ และยึดพระนครศรีอยุธยาคืนได้จากพม่าแล้วทรงสร้าง กรุงธนบุรี และปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ในสมัยกรุงธนบุรี ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕ นี้ ปรากฏเรื่องราวในพงศาวดาร เมืองพัทลุง ทำให้ทราบว่าขณะนั้นเมืองพัทลุงได้ย้าย เมืองหลายแห่ง จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ เมืองพัทลุง ย้ายมาตั้งมั่นอยู่ที่ ตำบลลำปำ บริเวณริมทะเลสาบ เหนือคลองลำปำ

การตั้งวังของเจ้าเมืองพัทลุงที่ลำปำนี้ มีอยู่หลาย แห่งในต้นสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ปัจจุบันหมดสภาพแล้ว คงปรากฏแต่เพียงวังเจ้าเมืองพัทลุง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นวังของ

พระยาอภัยบริรักษ์จักราวชิตพิพิธภักดีพิริยะพาหะ ผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง (น้อย จันทโรจวงศ์) (ต่อมาได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยารวฤดีไวยฯ) ซึ่งเป็นอาคารไม้กลุ่มเรือนไทย ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของ วังใหม่ (วังใหม่ชายคลอง) ซึ่งเป็นวังของพระยาอภัย-บริรักษ์จักรานุชิตพิพิธภักดีพิริยะพาหะ ผู้ว่าราชการ เมืองพัทลุง (เนตร จันทโรจวงศ์) บุตรชายของพระยา รวฤดีไวยฯ (น้อย จันทโรจวงศ์)

ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ย้ายเมืองหรือที่ทำการมา ตั้งที่ ตำบลคูหาสวรรค์ บริเวณที่เป็นเขตเทศบาลเมือง พัทลุงปัจจุบันนี้

บรรณานุกรม

๑. กรมศิลปากร. **กฎหมายตราสามดวง**
๒. กรมศิลปากร. **เอกสารของฮอลันดา สมัยกรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : ศรีสภา, ๒๕๒๐
๓. คลิ่ง ดัญจนะ. **ตำราพระเพลาวัตบางแก้ว**.
๔. จันทส ทองช่วย. "ภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่นพัทลุง". ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง**, ๒๕๓๑
๕. ชัยวุฒิ พิชะกุล. **ชำระเพลา นางเลือดขาว**. ๒๕๒๕
๖. ชัยวุฒิ พิชะกุล. **โบราณวิทยาเมืองพัทลุง**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, ๒๕๒๕
๗. ชัยวุฒิ พิชะกุล. **วังเก่า-วังใหม่สถาปัตยกรรมในเมืองพัทลุง**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, พัทลุง. ๒๕๒๑
๘. **ตำนานพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช**. วัดมหาธาตุ.
๙. น. ณ ปากน้ำ. **แบบแผนบ้านเรือนในสยาม**. สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, กรุงเทพฯ : ๒๕๓๑
๑๐. นกุล ชมภูนิช. **บ้านไทยเอกลักษณ์ของชาติ**. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ : ๒๕๓๐
๑๑. ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. **ไชยา-สุราษฎร์**. ๒๕๑๙
๑๒. พิสิฐ เจริญวงศ์ "โบราณคดีพัทลุง" ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง**. ๒๕๓๑
๑๓. ลอเรน เกลิคและคณะ. **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ของไทย**. **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ ๔, ฉบับที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๑๗-มกราคม ๒๕๑๘.
๑๔. ฤทัย ใจจงรัก, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. **เรือนไทยเดิม**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ : ๒๕๑๘
๑๕. ศรัศกร วลลิโกดม. "เล่าเรื่องเมืองสงขลา" ใน **การสัมมนาทางวิชาการสงขลา-ศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา**. ๒๕๓๕
๑๖. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุง**. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง, พัทลุง : ๒๕๒๘
๑๗. สงบ ส่งเมืองและทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. **ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงธนบุรีกับหัวเมืองนครศรีธรรมราช**.
๑๘. สงบ ส่งเมือง. รายงานวิจัย. **การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์**. ๒๓๑๐-๒๔๔๔.
๑๙. สถาบันทักษิณคดี. **การสัมมนาทางวิชาการสงขลา-ศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองสงขลา**. กรุงเทพฯ : ๒๕๓๕
๒๐. ห้องสมุดวชิรญาณหอสมุดแห่งชาติ. **พงศาวดารเมืองพัทลุง**. ๒๕๒๕
๒๑. หน่วยศิลปากรที่ ๙. **โบราณสถานที่สำคัญของเมืองสงขลา**. ๒๕๒๖
๒๒. หน่วยศิลปากรที่ ๙. **เมืองสงขลาในอดีต**. ๒๕๓๒
๒๓. หลวงศรีวรวัตร. **พงศาวดารเมืองพัทลุง**. ๒๔๘๑

ภาคผนวกที่ ๑

ก. บัญชีจำนวนเงินที่ผู้สืบสายโลหิตจากท่านเจ้าเมืองพัทลุง ผู้สร้างโบราณสถานวังเก่า
ร่วมกันชดเชยค่าที่ดินให้แก่นายธรรมบุญ จันทโรจวงศ์
ครั้งที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๙

๑. นางประไพ มุตตามระ	๑๐,๐๐๐ บาท
๒. นายอำนวย จันทโรจวงศ์	๑๐,๐๐๐ บาท
๓. พลตรีพิบูลย์ จันทโรจวงศ์	๑๐,๐๐๐ บาท
๔. นางสาวกบแก้ว จันทโรจวงศ์	๑๐,๐๐๐ บาท
๕. นายเทอดพงษ์ มุตตามระ	๘,๐๐๐ บาท
๖. นางเครือศรี ฤทธิเดช	๕,๐๐๐ บาท
๗. นางกาญจนา หงษ์บุตร	๕,๐๐๐ บาท
รวม ๗ ราย เป็นเงิน	๕๘,๐๐๐ บาท

(ลงนาม) พลตรีพิบูลย์ จันทโรจวงศ์
(พลตรีพิบูลย์ จันทโรจวงศ์)
ผู้ประสานงาน

ข. บัญชีจำนวนเงินที่ผู้สืบสายโลหิตจากท่านอดีตเจ้าเมืองพัทลุงผู้สร้างโบราณสถานวังเก่า
ร่วมสมทบกับกรมศิลปากรเพื่อชดเชยค่าที่ดินให้แก่นายธรรมบุญ จันทโรจวงศ์
ในพ.ศ. ๒๕๓๕

๑. นายเทอดพงษ์ มุตตามระ	๕๐,๐๐๐ บาท
๒. นายธีรพจน์-นางตริตาภรณ์ จรูญศรี	๕๐,๐๐๐ บาท
๓. นายณัฐวัฒน์-นางเพ็ญนภา จรูญศรี	๕๐,๐๐๐ บาท
๔. นายชูเกียรติ-นางเมตตา อุทกะพันธุ์	๕๐,๐๐๐ บาท
๕. นายเจริญจิตต์-นางสุปราณี ณ สงขลา	๑๐,๐๐๐ บาท
๖. นายโสภณ-นางกาญจนา หงษ์บุตร	๑๐,๐๐๐ บาท
๗. พลตรีพิบูลย์ จันทโรจวงศ์	๕,๐๐๐ บาท
๘. นางเครือศรี ฤทธิเดช	๕,๐๐๐ บาท
๙. นายแพทย์ธรรมบุญ จันทโรจวงศ์	๕,๐๐๐ บาท
๑๐. นางจำลองลักษณ์ จันทโรจวงศ์	๑,๐๐๐ บาท
๑๑. นางยุพา จันทโรจวงศ์	๑,๐๐๐ บาท
๑๒. นางสาวกานแก้ว จันทโรจวงศ์	๑,๐๐๐ บาท
๑๓. เรืออากาศเอกรวรรวิ จันทโรจวงศ์	๑,๐๐๐ บาท
๑๔. นายปานนที จันทโรจวงศ์	๑,๐๐๐ บาท
รวม ๑๔ ราย เป็นเงิน	<u>๒๔๐,๐๐๐ บาท</u>

(ลงนาม) พลตรีพิบูลย์ จันทโรจวงศ์
(พลตรีพิบูลย์ จันทโรจวงศ์)
ผู้ประสานงาน
๑๗ เมษายน ๒๕๓๕

คำสั่งกรมศิลปากร
ที่ ๒๓๕/๒๕๓๖
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรื่องวังเจ้าเมืองพัทลุง

ด้วยในปึงบประมาณ ๒๕๓๖ กองโบราณคดี โดยหน่วยศิลปากรที่ ๙ สงขลา ได้รับงบประมาณดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์วังเจ้าเมืองพัทลุง ซึ่งจะมีกิจกรรมจัดพิมพ์หนังสือ เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ และเพื่อเป็นอนุสรณ์ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดวังเจ้าเมืองพัทลุง ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เพื่อให้การจัดทำหนังสือวังเจ้าเมืองพัทลุง สามารถบรรลุเป้าหมายโดยมีประสิทธิภาพ จึงให้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือวังเจ้าเมืองพัทลุง ประกอบด้วย

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. นายสุวิชัย รัศมิภูติ
(อธิบดีกรมศิลปากร)	ประธานกรรมการ
๒. ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง	รองประธานกรรมการ
๓. นายมงคล บุญวงศ์
(รองอธิบดีกรมศิลปากร)	กรรมการ
๔. นายนิคม มุลิกะคามะ
(รองอธิบดีกรมศิลปากร)	กรรมการ
๕. นายเสริม สุพรรณกุล
(รองอธิบดีกรมศิลปากร)	กรรมการ
๖. นายประโชติ สังขนกิจ
(ผู้อำนวยการกองโบราณคดี)	กรรมการ

คณะทำงาน

๑. นายบรรจง วงศ์วิเชียร
(หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๙ สงขลา)	ประธานกรรมการ
๒. นายชัยวุฒิ พิชะกุล	กรรมการ
๓. นายประเสริฐ ผุดผ่อง	กรรมการ
๔. นางสาวภักพดี อยู่คงดี	กรรมการ
๕. นางสาวพรทิพย์ พันธุ์โกวิท	กรรมการและเลขานุการ
๖. นายอำไพ ชันธาโรจน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งจัดหาข้อมูลดำเนินการจัดทำหนังสือสำเร็จลุล่วงสมความมุ่งหมายทุกประการ
ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

อาวุธ เงินชูกลิ่น

(เรืออากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น)

ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านบูรณะปฏิสังขรณ์

รักษาราชการแทน รองอธิบดีปฏิบัติราชการแทน

อธิบดีกรมศิลปากร

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ
ที่ ศก ๖๕๗/๒๕๓๖
เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพิธีเปิดวังเจ้าเมืองพัทลุง
จังหวัดพัทลุง (เพิ่มเติม)

ตามที่กรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานวังเจ้าเมืองพัทลุง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ให้เป็นอนุสรณ์สถานและเป็นที่ศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของเมืองพัทลุงในอดีต มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ นั้น บัดนี้ การดำเนินงานได้เสร็จเรียบร้อย พร้อมทั้งจะเปิดอย่างเป็นทางการและเนื่องจากทางราชการ ได้ตระหนักว่า วังเจ้าเมืองพัทลุงเป็นอนุสรณ์สถานที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุง สมควรผนวกเป็นกิจกรรม เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทยประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม-ราชกุมารี ทรงเป็นประธานในพิธีเปิด ตามวัน เวลา ที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการจัดเตรียมพิธีเปิดวังเจ้าเมืองพัทลุงเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ ของทางราชการ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพิธีเปิดวังเจ้าเมืองพัทลุง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เพิ่มเติม ประกอบด้วย

นายสวัสดิ์	โชติพานิช	ที่ปรึกษา
คณะกรรมการดำเนินงาน		
๑. พล ท. อำพัน	ณ พัทลุง	กรรมการ
๒. พล ต. พิบูลย์	จันทโรจวงศ์	กรรมการ
๓. นายอานันท์	สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง	กรรมการ
๔. นายสุภัทร	สุคนธาภิรมย์ ณ พัทลุง	กรรมการ
๕. นายเทอดพงษ์	กันตามระ	กรรมการ
๖. นายนิกรม	จันทโรจวงศ์	กรรมการ

ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ดังนี้

๑. ประสานงานจัดเตรียม และดำเนินการพิธีเปิดวังเจ้าเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย บังเกิดผลดี
 ๒. จัดตั้งคณะทำงานตามความเหมาะสม
 ๓. ดำเนินงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

(นายสัมพันธ์ ทองสมัคร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ ศธ ๐๗๐๔/๔๑๗๔

กรมศิลปากร

๒๓ กันยายน ๒๕๓๖

เรื่อง ทายาทของพระยาอภัยบริรักษ์ ยก “วังใหม่” ให้กรมศิลปากร
เรียน คุณละม่อม ศิริธร ผู้แทนทายาทของพระยาอภัยบริรักษ์

ตามที่ทายาทของพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร จันทโรจวงศ์) ยก “วังใหม่” ให้กรมศิลปากร โดยพิจารณาเห็นว่า วังใหม่เป็นสถานที่ซึ่งพระยาอภัยบริรักษ์เคยใช้เป็นที่พักอาศัย และใช้เป็นที่บริหารการปกครองจังหวัดพัทลุงในสมัยที่ท่านเป็นเจ้าเมืองพัทลุง เมื่อยกให้กรมศิลปากรแล้ว กรมศิลปากรจะได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน จะได้บูรณะและอนุรักษ์ไว้ในฐานะที่เป็นสมบัติของชาติ และเป็นสถานที่ที่น่าสนใจของจังหวัดพัทลุง นั้น

กรมศิลปากรขอเรียนชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดังนี้

๑. กรมศิลปากรจะพยายามจัดตั้งงบประมาณเพื่อบูรณะวังใหม่ให้อยู่ในสภาพดีเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้ ก็ด้วยความลำนึกว่าท่านที่ยกวังใหม่ให้กรมศิลปากรส่วนใหญ่อยู่ในวัยชราจึงปรารถนาที่จะได้เห็นวังใหม่ได้รับการบูรณะให้คืนสภาพเดิมภายในอายุของท่าน

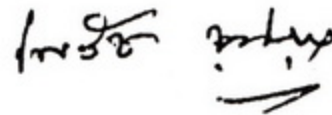
๒. เนื่องจากท่านที่ยกวังใหม่ให้ รวมทั้งบุตรหลานซึ่งอยู่จังหวัดอื่น เฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพมหานคร มีความจำเป็นต้องเดินทางไปจังหวัดพัทลุงเป็นครั้งคราว เพื่อบำเพ็ญกุศลให้แก่บรรพบุรุษซึ่งอัฐิบรรจุอยู่ที่วัดวัง จังหวัดพัทลุง ก็ดี หรือจะไปเยี่ยมญาติและบุคคลอื่นๆ ที่จังหวัดพัทลุง ก็ดี กรมศิลปากรมีความยินดีที่จะอนุญาตให้เข้าพักในวังใหม่ ระหว่างที่เดินทางไปจังหวัดพัทลุงเป็นครั้งคราว สำหรับกรณีผู้ที่เดินทางไปจังหวัดพัทลุง เป็นบุตรหลานของท่านที่ยกวังใหม่ให้กรมศิลปากรใคร่ขอให้ท่านที่ยกวังใหม่ให้ ได้ให้คำรับรองเป็นลายลักษณ์อักษรว่าเป็นบุตรหลานของท่านจริง พร้อมทั้งแจ้งกำหนดเวลาการขอเข้าพัก เพื่อป้องกันความสับสนจากผู้แอบอ้างและความปลอดภัยของอนุสรณ์สถานแห่งนี้

อย่างไรก็ดี เพื่อให้อาคารวังใหม่นี้สมกับเป็นโบราณสถานที่เป็นอนุสรณ์สถานของพระยาอภัยบริรักษ์ซึ่งเคยใช้เป็นที่พักอาศัยและเป็นที่บริหารการปกครอง กรมศิลปากรจึงมีความประสงค์ให้สถานที่นี้เป็นอนุสรณ์สถานแห่งความทรงจำของผู้ที่ประกอบคุณความดีให้แก่ประเทศชาติ ฉะนั้น จึงสมควรปราศจากที่จะให้มีผู้พักอาศัย

๓. สำหรับบุคคลที่เป็นคนเฝ้าวังใหม่ให้อยู่ในขณะที่กรมศิลปากรได้รับมอบวังใหม่ตลอดจนครอบครัวของบุคคลดังกล่าว ด้วยนั้น กรมศิลปากรจะไม่ขับไล่ให้ต้องออกไปจากวังใหม่ เพราะเหตุที่วังใหม่ได้เปลี่ยนมาเป็นของกรมศิลปากรแล้ว แต่จะยังคงให้พักอาศัยในวังใหม่ต่อไปได้ และถ้ามีความจำเป็นที่จะให้พักอาศัยอยู่ไม่ได้ จะด้วยประการใดก็ตาม บุคคลดังกล่าวพร้อมทั้งครอบครัวต้องเคลื่อนย้ายออกไปภายในกำหนดเวลาที่กรมศิลปากรจะแจ้งให้ทราบ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายไพรัช ชุตikul)

รองอธิบดีรักษาราชการแทนอธิบดีกรมศิลปากร

กองโบราณคดี

โทร. ๒๘๑๖๗๖๖

หมายเหตุ ทายาทของเจ้าของวังเจ้าเมืองพัทลุงขอให้ทำหนังสือของกรมศิลปากรฉบับนี้ลงพิมพ์ เพื่อความสะดวกในทางปฏิบัติของเจ้าหน้าที่และบุตรหลานของท่านอดีตเจ้าเมืองพัทลุง ซึ่งจะมาพักชั่วคราวที่วังเจ้าเมืองพัทลุงต่อไปในภายภาคหน้า

กษัตริย์ กรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา

